

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

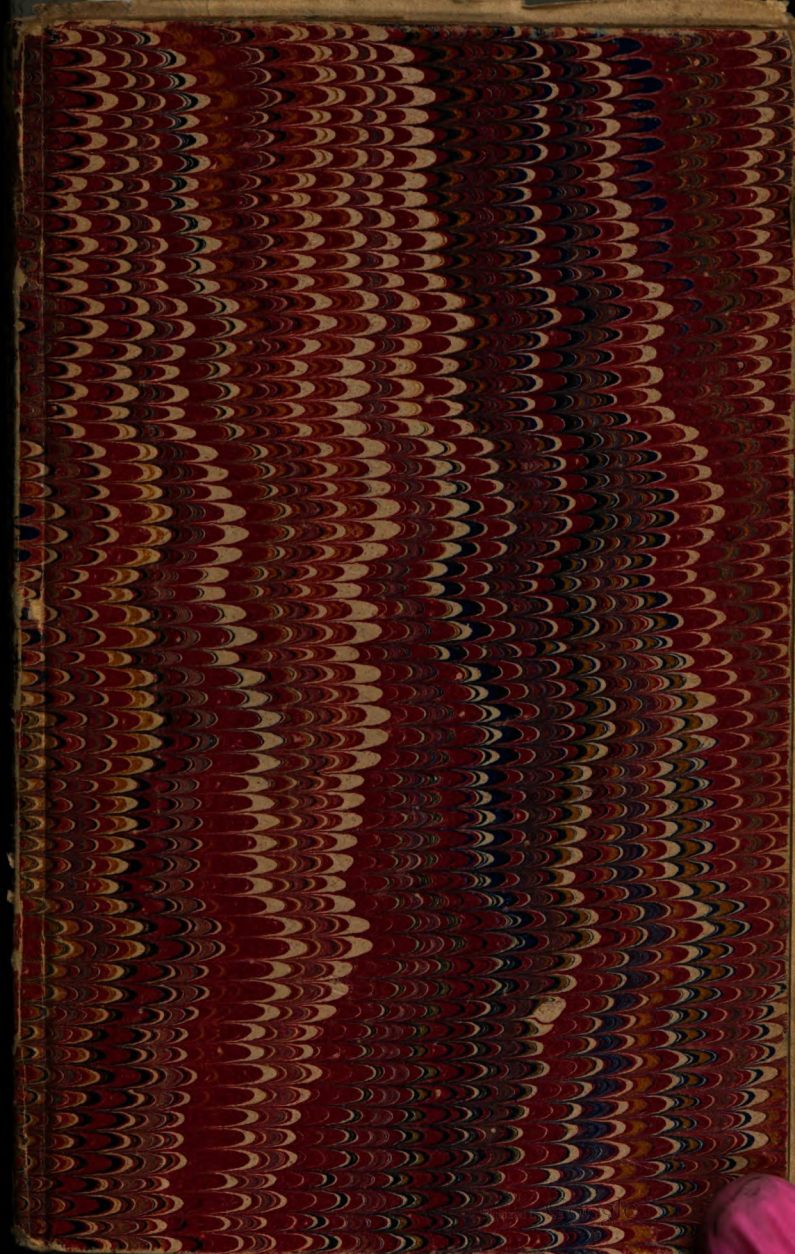
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1076
A. 8.

ALGEMEENE
E N
GEREDENEERDE
SPRAAKKONST,
BEHELZENDE

De Grondregelen van de Konst van wel te spreken, op een klare en natuurlyke wyze uitgelegt: de redenen van 't geen aan alle Taalen gemeen is: de redenen der voornaamste verscheidenheden die zig daar omtrent opdoen: en veele nieuwe Aanmerkingen over de Fransche Taal.

*Door de Heeren van PORT-ROYAL
in 't Fransch geschreven;*

En in 't Nederduitsch vertaald door
JOHANNA CORLEVA.

Gedrukt voor de Vertaalster,
En te bekomen
TE AMSTERDAM,
By JACOBUS LOVERINGH. 1740.

1076. A. 8

MAATSCH.
NEDERL. LETTERK.
LEIDEN.

Ex Libris
A. Ch.

VOORREDE.

DE verbintenis waar in ik my, veeleer door toeval als door myn eigen keur, om my in Spraakkonften van verscheidene Taalen te oeffenen, bevonden heb, heeft my dikwils aanleiding gegeven om de redenen van veele zaaken te onderzoeken, die gemeen aan alle Taalen, of byzonder aan eenige zyn. Dog hebbende daar in veele zwarigheden, die my menigmaal ophielden, ontmoet, heb ik ze in sommige gelegentheden aan eene myner Vrienden medegedeeld, die, hoewel nooyt in deese soort van Wetenschap geoeffent, nochtans my veel onderrechting gegeven heeft, om myne twyffelingen optelossen. Zelfs zyn myne voorstellingen oorzaak geweest, dat hy verscheidene bedenkingen over de waare gronden van de Spraakkonft gemaakt heeft; en my die medegedeeld hebbende, vond ik ze zoo bondig, dat ik gemoeds-werk maakte dezelve te laten verlooren gaan, hebbende in de oude nog in de nieuwe Spraakkonstenaars niets gezien, dat fraayer nog naukeuriger aangaande deese stoffe was. Dit is de oorzaak dat ik, door de goedheit die hy heeft, in eenige zyner ledige uren, nog op hem verkregen heb, dat hy my zyne gedachten hier over heeft laten uitschryven. De geene welke achting voor geredeneerde Werken hebben, zullen misschien in dit iets vinden, 't welk genoegzaam zal kunnen

V O O R R E D E .

voldoen, en zullen 'er mogelyk het onderwerp niet van verachten. Want dewyl de Spraak eene der grootste voorrechten van den Mensch is, zoo is het geen verachtelyke zaak dit voorrecht, dat den Mensch toebehoord, met alle volmaaktheid te bezitten: welke niet alleen bestaat in 'er het gebruik van te hebben, maar ook 'er de redenen van te doordringen, en met kennis te doen, 't geen de anderen alleen door gebruik doen.

R E.

REGISTER

D E R

T Y T E L S

E N

HOOFTSTUKKEN

V A N D E

ALGEMEENE SPRAAKKONST.

EERSTE DEEL,

*Waar gesproken word van de Letterenen
Merktekenen der Schryfkonst.*

- I. HOOFTSTUK. *Vande Letteren,
voor zoo veel ze klanken zyn, en eerste-
lyk van de Klinkers.* Pag. 3.
- II. *Van de Medeklinkers.* 7
*Tafel der Latynsche gemeene Grieksche en
Hebreeusche Medeklinkers.* 8
- III. *Van de Lettergreepen.* 13
- IV. *Van de Woorden, voor zoo veel ze
klanken zyn, waar gesproken word van
de Toezang of Accent.* 15
- V. *Van de Letteren, genomen als merkte-
kens.* 18
- VI. *Van een nieuwe wyze om licht en ge-
makkelyk allerley Taalen te leeren leesen.* 24

* 3

TWEE.

REGISTER.

TWEEDE DEEL,

Waar gesproken word van de grondbeginzelen, waar de verscheidene wyzen of vormen der woordenbeduidingen op gesteunt zyn.

- I. HOOFTSTUK. *Dat de kennisse van 't geen in ons verstand voorkomt, noodzakelyk is om de gronden der Spraak-konst te begrypen, en dat het daar van is dat de verscheidenheit der woorden, waar uit de reden bestaat, afhangt.* 28
- II. *Van de Naamwoorden, en eerstelyk van de zelfstandige en byvoeglyke Naamen.* 33
- III. *Van de eigen en noemlyke of algemeene Naamwoorden.* 39
- IV. *Van de Getallen, het eenvoud en het meervoud.* 41
- V. *Van de Geslachten.* 45
- VI. *Van de Naamvallen, en van de Voorzetzels, voor zoo veel het noodzakelyk is 'er van te spreken om de natuur der naamvallen te verstaan.* 50
1. *Van de Noemer.* 51
2. *Van de Roeper.* 52
3. *Van de Teeler of Baarer.* 54
4. *Van de Geever.* 58
5. *Van*

REGISTER.

5. <i>Van de Aanklager of Beschuldiger.</i>	59
6. <i>Van de Afneemer.</i>	60
VII. <i>Van de Ledekens.</i>	63
VIII. <i>Van de Voornaamwoorden.</i>	73
IX. <i>Van het Voornaamwoord genaamt betrekkelijk.</i>	83
X. <i>Onderzoek eener regel der Fransche Taal, welke is, dat men na een naamwoord zonder ledeken, geen betrekkelijk naamwoord stellen moet.</i>	99
XI. <i>Van de Voorzetzels.</i>	110
XII. <i>Van de Bywoorden of Bywerkwoorden.</i>	117
XIII. <i>Van de Werkwoorden, en van 't geen hun eigen en wezentlyk is.</i>	119
XIV. <i>Van de verscheidenheit der personen en der getallen in de werkwoorden.</i>	132
XV. <i>Van de verscheidene tyden des werkwoords.</i>	137
XVI. <i>Van de verscheidene wyzen en manieren der werkwoorden.</i>	143
XVII. <i>Van de onbepaalde wyze.</i>	148
XVIII. <i>Van de werkwoorden, die men byvoeglyke noemen kan, en van derzelver verscheidene soorten, werkende, lydende, en onzydige.</i>	154
XIX. <i>Van de onpersoonlyke werkwoorden.</i>	161
XX. <i>Van de Deelwoorden.</i>	168
	XXI.

REGISTER.

- XXI.** *Van de Gerundia of regerende werkwoorden, en van de Supina of verouderde werkwoorden in de onbepaalde wyze.* 172
- XXII.** *Van de Hulpwoorden der gemeene Taalen.* 177
- Tafel van het hulpwoord hebben, en van de tyden welke het formeert.* 182
- Twee gevallen of gelegtheden, waar het hulpwoord wezen, zyn, de plaats van het werkwoord hebben houd.* 191
- XXIII.** *Van de Keppelwoorden, en In: of Tuffchenwerpzelen.* 199
- XXIV.** *Van de t'zamenschikking of t'zamenvoeging der woorden met malkanderen.* 203

ALGE-

A L G E M E E N E
E N
G E R E D E N E E R D E
S P R A A K K O N S T .

DE *Spraakkonst*, of *Letterkonst*, is de konst van wel te spreken.

Spreken, is zyne gedachten uitteleggen door tekenen, welke de menschen tot dat einde uitgevonden hebben.

Men heeft ondervonden dat het bequaamste en gemakkelykste van deese tekenen, waren de klanken en de stemmen.

Maar vermits deze klanken doorgaankelyk zyn, heeft men andere tekenen uitgevonden om dezelve duurzaam en zichtbaar te maken; deese zyn de merktekenen des geschrifts, die de Griekschē *γράμματα* noemen, waar van het woord *Grammatica*, dat is *Spraakkonst*, gekomen is.

Aldus kan men twee dingen in deze tekenen beschouwen.

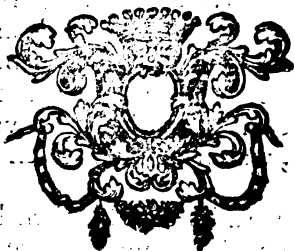
A

De

De eerste, wat ze door haar natuur zyn, dat is, voor zoo veel als klanken en merktekenen.

De tweede, haar beduiding, dat is, de wyze waarvan de menschen zich bedienen om haare gedachten te kennen te geven.

Van de eerste zullen wy handelen in het eerste, en van t'andere in het tweede Deel dezer Spraakkonst.

E E R S T E D E E L ,

*Waar in behandelt word van de
Letteren en Merktekenen der
Schryfkonst.*

I. H O O F T S T U K .

*Van de Letteren, voor zoo veel ze
klanken zyn; en eerstelyk,
van de Klinkers.*

E verscheidene klanken waar van men zich in 't spreken bediend, en die men *letters* of *boekstaven* noemt, zyn op een gantsch natuurlyke wyze uitgevonden geweest; 't welk nuttig aantemerken is.

Want gelyk de mond het werktuig is die ze vormt, heeft men gezien dat 'er eenige zoo enkel waren, datze niet nodig hadden dan de enkele opening des monds om gehoord te worden, en om een onderscheidene stem te maken. Daar

van komt dat men ze *klinkers* genoemd heeft.

Ook heeft men gezien dat 'er andere waren, die afhangende van de byzondere toevoeging van eenige hunner deelen, als van de tanden, lippen, tong en van 't gehemelte, evenwel geen volkomen klank konden uitmaken, dan door de opening zelf van den mond, dat is, door hun vereeniging met deze eerste klanken; en om die oorzaak, noemt men ze *medeklinkers*.

Men rekent gemeenlyk vyf klinkers, *a, e, i, o, u*. Maar behalven dat ieder van deese kort of lang kan zyn, 't geen eene genoegzame verscheidenheit in de klank veroorzaakt; schynt het, wanneer men het onderscheid der enkele klanken, naar de verscheidene openingen des monds beschouwt, dat men noch vier of vyf klinkers by de voorgaande had kunnen voegen: want de opene en de geslotene *e*, zyn twee klanken die genoegzaam verschelen, om twee verscheidene klinkers te maken, als *mer* (zee) *abimer* (vernietigen) als ook de eerste en de laatste *e* in *nettete'*
(zui-

Geredeneerde Spraakkonst. 5

(zuiverheid) en in het woord *ferre* (beslagen) enz.

En op dezelve wyze, de opene *o* en de geslotene *o*, *côte* (ribbe) en *cotte* (een rok); *hôte* (waard) *botte* (korf.) Want alhoewel de opene *e* en de opene *o* wat lang zyn, en de geslotene *e* en *o* wat kort; nochtans verschelen deese twee klinkers meer van malkander door open en gesloten te zyn, als een *a* of een *i* verschelen door lang of kort te zyn. En dit is eene der redenen waarom de Grieken veel eer twee figuren of gestalten aan ieder van deze klinkers gegeven hebben, als aan de drie anderen.

Voorts de *u*, uitgesproken *ou*, zoo als de Latynen deden, en gelyk als nog de Italiaanen en de Spanjaarden doen, heeft een klank zeer verschelende van de *u*, gelyk als de Grieken die uitspraken, en zoo als de Franschen die uitspreken.

Eu, zo als het is in de woorden *feu* (vuur) *peu* (weinig), heeft noch een enkele klank, alhoewel wy die schryven met twee vocalen of klinkers.

Nu is 'er nog de stomme of de vrouwelyke *e*, die niet anders in den oorspronk

spronk is als een dof geluit aan de medeklinkers gevoegt, wanneer men die zonder klinker wil uitspreeken; gelyk wanneer die onmiddelyk van andere medeklinkers gevolgt worden, als in het woord *scammum* (een bank): dat de Hebreusch en *scheva* noemen; voornaamlyk wanneer dezelve een lettergreep begint. En deze *scheva* vind men noodzakelyk in alle Taalen, alhoewel men 'er geen acht op slaat, om dat 'er geen merkteken is om die uittedrukken. Maar eenige gemeene Taalen, zo als 't Hoogduitsch en het Fransch, hebben ze getekent door de klinker *e*, voegende die klank aan de andere welke ze alree had; ook hebben ze bezorgt dat deze vrouwelyke *e* een lettergreep met haar medeklinker uitmaakt, als de tweede *e* in *netteté*, *j'aimerai*, *donnerai* (zuiverheit, ik zal beminnen, geven) enz. 't welk de *scheva* in de andere Taalen niet deed: alhoewel veele, in 't uitspreeken der *scheva* der Hebreusch en, deeze fout begaan. En 't geen nog aanmerkelyker is, dat is dat deze stomme *e* somwylen alleen een lettergreep in 't Fransch uitmaakt, of veel eer een

hal-

halve lettergreep; als *vie, vue, aimée*
leven, gezicht, bemint.

Derhalven, zonder acht te geeven
op het onderscheid dat 'er tusschen de
klinkers van een zelfde klank, door de
langheid of korthed, gevonden word,
zoude men 'er tot tien toe kunnen on-
derscheiden, zig maar alleen houdende
aan de enkele klanken, en niet aan de
merktekenen: *a, ê, é, i, o, ô, eu, ou, u,*
en de stomme *e*.

II. HOOFSTUK.

Van de Medeklinkers.

Zoo wy aangaande de medeklinkers
waarneemen 't geen wy aangaande
de klinkers gedaan hebben, en dat wy
alleen op de enkele klanken die in 't
gebruik der voornaamste Taalen zyn,
gadesstaan, zullen wy bevinden dat 'er
geene andere zyn dan deese, die de vol-
gende Tafel behelst, in dewelke al het
geene dat eenige uitlegging vereischt,
door Cyffers naar de volgende bladzyde
geweesen word.

MEDEKLINKERS,

die maar eene enkele klank hebben.

Latynsche en Gemeene. Griekſche. Hebreuſche,

B. b.	B. β.	א. 1 beth.
P. p.	Π. π.	ב. 2 pe.
F. f. 2. ph.	Φ. φ. 2.	ג. 3.
V. v. medeklinker.	Ψ, ψ.	ד. 4.
C. c. 6.	Κ. κ.	ה. 5. caph
G. g. 7.	Γ. γ.	ו. 6. gimel.
J. medeklinker.	*	ז. 7. jod.
D. d.	Δ. δ.	ח. 8. daletth.
T. t.	Τ. τ.	ט. 9. teth.
R. r.	Ρ. ρ.	י. 10. refch.
L. l.	Λ. λ.	כ. 11. lamed.
ill. 8.	*	*
M. m.	Μ. μ.	מ. 12. mem.
N. n.	Ν. ν.	נ. 13. nun.
gn. 9.		*
S. s.	Σ. σ.	ס. 14. famech.
Z z.	Ζ. ζ. 10.	ז. 15. zaiin.
CH. ch, 11.	*	ש. 16. ſchin.
H. h, 12.	Ϟ. ϟ. 13.	ח. 17. hhet.

1. Do

1. De *betb* met een punt, word genaamt *dagesch lene*.

2. De ϕ word nu ook uitgesproken, gelyk men de Latynsche *f* uitspreekt, alhoewel ze eertyds meer geblaas had.

3. 't *Is* ook even zoo dat men de *Pe* der Hebreuschcn, uitsprak als ze zonder punt is, gelyk wanneer ze de lettergreepen sluit.

4. 't *Is* de figuur of gestalte van de *digamma* der Eoliers, die als een dubbele *gamma* was, welke men omgekeert heeft, om ze van de hoofletter *f* te onderscheiden; en deese *digamma* had de klank van de medeklinker *v*.

5. Gelyk ook de *betb*, als ze de lettergreepen sluit.

6. De *c* word altyd uitgesproken, voor *a, o, u*, als een *k*.

7. De *g* word altyd uitgesproken, voor *a, o, u*.

8. *l*. In *fille* (dochter). De Spaanschen gebruiken die in 't begin der woorden *llama*, de Italiaanen betekenzen ze door *gl*.

9. De vloeyende *n*, die de Spaanschen betekenzen door een streepje op de $\tilde{n}$, en de Franschen als de Italiaanen door *gn*.

10. *z*, zoo als wy die tegenwoordig

A f

dig

dig uitspreken; want men haar eertyds uitsprak als *ds*.

11. *ch*, even zool men die in 't Fransch uitspreekt, in de woorden *chose*, *cher*, *chu* enz.

12. *h*, met geblaas, als in de woorden *hauteur*, *honte*, (hoogte, schaamte): want in de woorden waar ze niet uitgeblazen word, als in *bonneur*, *homme* (eer, mensch) is het niet anders dan een merkteken, en niet een klank.

13. *ç* Is een scherp geblaas der Grieken, in plaats van welke zy zich eertyds bedienden van de *Eta*, *H*, waarvan de Latynen haar *H* genomen hebben.

14. De *hbet*, volgens haare klank, die een uitblazing is.

Indien 'er eenige andere enkele klanken zyn, zoo als de uitblazing van de *Aiin* by de Hebreuschon konde wesen, zyn ze zoo zwaar om uit te spreken, dat men ze niet wel onder de letteren, die in 't gemeen gebruik der Taa-len komen, kan rekenen.

Aangaande alle de anderen, welke zich in 't Alphabet der Hebreusche, Grieksche, Latynsche en gemeene Taa-len

len bevinden, is het ligt te bewyzen dat ze geen enkele klanken zyn, en dat ze met eenige van deese die wy aange-tekent hebben overeenkomen.

Want, van de vier keelletters der Hebreuschē, is het waarschynlyk dat de *Aleph* eertyds zoo veel deed als een *a*, de *he* een *e*, en de *aiin* een *o*, 't geen men ziet door de order van 't Grieksche Alphabet, dat uit dat der Pheniciers voortgekomen is tot aan de τ ; zoo dat 'er geen was dan de *beth*, die eigentlyk een uitblazing geweest is.

De *Aleph* is tegenwoordig niet in 't gebruik, dan voor het geschrift; en heeft geen klank, dan van de klinker die aan dezelve gevoegt is.

De *He* heeft niet veel meer klank; en ten hoogsten is ze van de *beth* niet onderscheiden, dan om dat de eene een zagt, en de andere een sterk geblaas heeft; alhoewel veele geen letter voor geblaas rekenen dan de *he*, en de *beth* uitspreken als een χ , *cheth*.

De *Aiin* houden eenige voor een geblaas van de keel en van de neus. Maar alle de Oostersche Jooden geeven daar aan geen klank, nog aan de *Aleph*;
en

en de anderen spreken ze uit als een vloeyende $\bar{n}$.

De *Thau*, en de *Teth* hebben of eene en de zelve klank, of zyn niet onderscheiden, dan om dat eene met, en de andere zonder geblaas uitgedrukt word; en alzo is geen van beiden een enkele klank.

Ik zeg het zelve van de *Caph* en *Coph*.

De *Tzade* is ook geen enkele klank, maar ze luid als een *t* en een *s*.

Eveneens, in 't Grieksche Alphabet, zyn de drie uitgeblazen ϕ , χ , θ , geen enkele klanken, maar t'zamen gesteld van π , κ , τ , met geblaas.

En de drie dubbelde ζ , ξ , ψ , zyn klaarblykelyk maar verkortingen des geschrifts, voor *ds*, *cs*, *ps*.

Het zelve is 't van de κ der Latynen, welke niet anders als een Griekze ξ is.

De *q* en de *k* zyn niet anders als de *c*, uitgesproken na haare natuurlyke klank.

De *w* der Noordsche Taalen is niet anders dan een Romeinsche u , dat is te zeggen *ou*, wanneer ze van een klinker gevolgt word, als *winum*, *vinum*: of de

de *u* klinker, wanneer ze van een medeklinker gevolgd word.

III. HOOFTSTUK.

Van de Lettergreepen.

DE *Lettergreep* heeft een volkomen klank, die zomtyds uit een letter alleen bestaat, maar gemeenlyk is ze t'zamen gestelt uit veele letters; waarom men die de naam van *sillabe*, *συλλαβη*, lettergreep, t'zamenvatting, of verzameling, gegeven heeft.

Een klinker kan een lettergreep uitmaken.

Twee klinkers kunnen ook een lettergreep t'zamenstellen, of in een zelve lettergreep komen; maar als dan noemt men die *tweeklank*, om dat hunne twee klanken zich in een volkomen klank vereenigen, als *mien*, *hier*, *ayant*, *eau* (myn, gisteren, hebbende, water.)

Het meestendeel der tweeklanken zyn in de gemeene uitspraak der Latynsche
Taal

Taale verloren, want haare *e*, en *æ*, worden niet meer uitgesproken dan als een *e*; maar ze worden noch in het Grieksch, door de geene die welspreken, behouden.

Wat de gemeene Taalen belangt, somtyds maken twee klinkers een enkele klank uit, gelyk wy gezegt hebben van de *eu*, als ook noch in 't Fransch *æ*; *au*: doch ze hebben nochtans ware tweeklanken, als *ai*, *ayant*, *ouë*, *fouët*; *oi*, *foi*; *ie*, *mien*, *premier*; *eau*, *beau*; *ieu*, *Dieu*: waar men aanmerken moet, dat deeze twee laatste geen drieklanken zyn, zoo als eenige hebben willen voorgeven, om dat *eu* en *au* niet meer uitmaken in klank dan een enkele klinker.

De medeklinkers kunnen alleen geen lettergreepen uitmaken, maar moeten gekoppelt worden aan klinkers of tweeklanken, 't zy dat deeze klinkers de medeklinkers volgen, of 't zy dat ze die voorgaan; waarvan de reden hier boven, in 't eerste Hoofdstuk, vermeld is.

Niet te min kunnen veete medeklinkers te zamen in de zelve lettergreep zyn,

zyn, zoo dat 'er menigmaal tot drie toe voor, en twee na de klinker zyn konnen, als *scrobs*; en altemets twee voor, en drie na, als *stirps*. De Hebreusch en Grieksch gebruiken 'er nooit meer van dan twee in 't beginzel eener lettergreep, ook niet meer in 't einde, en alle haare lettergreepen beginnen door medeklinkers, de *aleph* voor een medeklinker rekenende: en nooyt heeft een lettergreep meer dan een klinker.

IV. HOOFDSTUK.

Van de Woorden, voor zoo veel ze klanken zyn, waar gesproken word van de Toezang of Accent.

WY spreken nog niet van de woorden volgens hunne beduiding, maar alleenig van 't geen hun toebehoord voor zoo veel ze klanken zyn.

Een *Woord* noemt men het geen afzonderlyk uitgesproken en geschreven word.

word. Daar zyn 'er van een lettergreep, als *moi, tu, saint*, die men *eenlettergreepigen* noemt; en van veele, als *pere, dominus, misericordieusement, Constantinopolitanorum* enz. die men *veellettergreepigen* noemt.

Het geen dat het aanmerkelykste in de uitspraak der woorden is, is den *Accent* of *Toezang*, dit een verheffing van de stem op een van de lettergreepen des woords is, waar na de stem noodzakelyk komt neêr te vallen.

De verheffing der stem word genaamt een *scherpe toezang*; en de neêrvalling, een *zwaare toezang*. Maar om dat 'er in 't Grieksch en in 't Latyn zekere lange lettergreepen waren, over welke men de stem ophefte en dede nedervallen, haddenze een derde toezang uitgevonden, die ze *omgebogen* noemden, welke eerst op deese wyze geschreven wierd (Λ), daarna zoo ($\curvearrowright$), en die de twee voorgaande toezangen onder zich begreep.

Aangaande de accenten oft toezangen der Grieken en Latynen, kan men zien het geen wy gezegt hebben in de
Nieu-

nieuwe Leerwyze der Griekſche en Latynſche Taalen.

De Hebreuſchen hebben veele accenten; die men gelooft eertyds voor haare Zangkonſt te hebben gediend, en waarvan veele tegenwoordig het zelve gebruik hebben, als onze punten en kommas, of redenscheiders.

Maar de accent of toezang dieze *natuurlyk* en *Spraakkonſtig* noemen, is altydt op de tweede lettergreep van achteren, of, op de laaſte lettergreep der woorden. De geene welke op de voorgaande lettergreepen zyn, worden *Redenrykkonſtige toezangen* genaemt, en belletten niet dat de anderen altydt zyn op een van de twee laaſten: waaromtrent moet acht gegeven worden dat het zelve teken des toezangs, zoo als de *atnach* en de *ſilluk*, welke het onderscheid van de volkomene zinredenen aantoonen, niet nalaten in de zelve tydt de natuurlyke toezang aantewyzen.

V. HOOFSTUK.

*Van de Letters, aangezien als merk-
tekens.*

WY hebben tot hier toe niet kon-
nen spreken van de Letteren,
zonder die met haare eigen teken aan
te wyzen: maar nochtans hebben wy
ze niet rechtuit als merkletteren aange-
merkt, dat is naar het toezicht dat dee-
se merkletteren met de klanken heb-
ben.

Wy hebben reeds gezegt dat de men-
schen de klanken gebruikt hebben, om
tekenen der gedachten te zyn; en dat
ze ook zekere figuren of gestaltens, om
tekenen dezer klanken te zyn, uitge-
vonden hebben. Maar alhoewel deese
figuren of merkletteren volgens haare
eerste instelling onmiddelyk niet dan
klanken beduiden, evenwel brengen
de menschen dikwils hunne gedachten
van de merkletteren over, tot de be-
tekende klanken zelf: derhalven kon-
nen de merkletteren in deze twee ma-
nie-

nieren beschouwd worden, of voor zoo veel ze maar de klank beduiden, of voor zoo veel ze ons helpen om het geen de klank betekent te bevatten.

In de eerste beschouwing zou men vier dingen moeten aanmerken, om ze tot haare volmaaktheit te brengen.

1. Dat alle figuur of gestalte eenige klank betekende: dat is, dat men niet met al schreef, als 't geen men uitspreekt.

2. Dat alle klank getekent wierde door een figuur, dat is dat men niet met al uitsprak, dan 't geen men geschreven had.

3. Dat ieder figuur niet dan eene klank, 't zy enkel, of dubbel, betekende; want het is niet tegen de volmaaktheit der Schryfkonst dat 'erdubbele letteren zyn, dewyl deese letteren de Schryfkonst ligt maken, in ze te verkorten.

4. Dat een en dezelve klank niet door verscheidene figuren getekent wierd.

Maar de letteren op de tweede manier beschouwende, dat is, als ons helpende om te bevatten 't geen de klank

beduid; geschied het somtyds, dat het onvoordeelig is dat deese regelen niet altydt waargenomen worden, ten minste de eerste en de laatste.

Want 1. geschied het dikwils, voornaamlyk in Taalen die van andere Taalen afgeleid zyn, dat 'er zekere letteren zyn, welke niet uitgesproken worden, en die alzoo zonder gebruik ten opzicht van de klank blyven; dewelke ons nochtans voor het begrip van 't geen dat de woorden beduiden, dienen. By voorbeeld, in de woorden *Champs* en *Ghants*, worden de *p* en de *t* niet uitgesproken, dewelke nochtans voor de beduiding nodig zyn, om dat wy daardoor leeren dat de eerste komt van 't Latyn *Campi*, en de tweede van 't Latyn *Cantus*.

Zelfs in 't Hebreusch zyn 'er woorden die niet verschelen als door dat de eene met een *aleph*, en de andere met eene *be*, eindigt; welke nochtans niet uitgesproken worden. Als אָרֶז 't welk

betekent *vrezen*, en אָרֶז 't welk betekent *werpen*.

Waar uit men ziet dat de geene, welke zich zoo zeer beklagen, dat men
an-

anders schryft als spreekt, niet altydt even grooten reden hebben, en het geene welke ze misbruik noemen, dikwils niet zonder nuttigheit is.

Het onderscheid der kleine en groote letteren schynd ook strydig tegens de vierde regel, dewelke is, dat een klank altyd met een zelfde figuur gemerkt wierde. En waarlyk het zoude gantsch onnodig zyn, zoo men de merkletteren niet als om de klanken te tekenen aanmerkte, dewyl een groote en een kleine letter niet dan een zelfde klank uitmaken. Daar van komt dat de Ouden dit onderscheid niet hadden, en de Hebreusch en die nog niet hebben; en dat veele voorgeven dat de Grieken en Romynen eenen langen tydt niet dan met hoofletteren geschreven hebben. Nochtans is dit onderscheid zeer dienstig om de volzin der redenen te beginnen, en om de eigen-namen van de anderen te onderscheiden.

Ook zyn 'er in een zelve Taal verscheidene soorten van geschrift, gelyk als in den druk van 't Latyn de Romynsche en Italiaansche, en in veele gemeene Taalen, welke voor de zin

dienftig kunnen gebruikt worden, of om zekere redenen te onderscheiden; alhoewel dit niets in den uitspraak verandert.

Dit is het geen welk men by kan brengen om de verscheidenheit die zig omtrent de uitspraak en het geschrift opdoed te verantwoorden. Maar zulks belet niet dat 'er veele zonder reden, en voor de bederfing, welke in de Taalen ingesloopen is, gemaakt zyn. Want by voorbeeld, het is een misbruik, aan de *c* de uitspraak van een *s*, voor de *e* en de *i*, gegeven te hebben; de *g* voor dezelve klinkers anders uitgesproken te hebben, als voor de anderen; de *s* te hebben verzacht tusschen twee klinkers; ook aan de *t* de klank van de *s*, gevolgt van een andere klinker, gegeven te hebben, als *gratia*, *actio*, *actio* (gunst, daadt.) Men kan zien het geen 'er van gezegt is, in het *Tractaat der Letteren*, dat in onse *Nieuwe Latynsche Leertuyze* is.

Eenigen hebben gemeent dat ze dit gebrek in de gemeene Taalen konden verbeteren, met nieuwe merkletteren uitte vinden, zoo als Ramus in zyn
 Spraak-

Spraakkonst voor de Fransche Taal gedaan heeft; verwerpende al 't geen niet uitgesproken wierd, en schryvende ieder klank door de letter waar aan deesse uitspraak eigen was; als in plaats van de *c* een *s*, voor de *e* en de *i*, te stellen. Maar zy moesten in acht nemen, dat behalven dat dit dikwils aan de gemeene Taalen zoude hinderlyk zyn, volgens de redenen reeds vermeld, zy een onmogelyke zaak betrachten: want men moet zich niet inbeelden dat het licht en doenlyk is aan een gantsch Volk of Natie, zoo veel merkletteren, waaraan ze t'zedert langentyd gewent zyn, te laten veranderen, aangezien de Keizer Claudius zelfs de macht niet heeft gehad om'eren in te voeren, dien hy in 't gebruik wilde brengen.

Al 't geen men redelyker wyze zoude kunnen doen, zoude zyn de letteren, die aan niets, nog voor de uitspraak, nog voor de zin, noch voor de gelykvormigheid en overeenkomst der Taalen dienen, te verwerpen, gelyk men reeds begonnen heeft te doen; en behoudende die, welke dienstig zyn,

daarop stellendè klyne teekentjes die lieten zien dat ze niet uitgesproken wierden, of die de verscheiden uitsprekingen eener zelve letter lieten kennen.

Tot het eerste gebruik zoude een punt van binnen of onder de letter kunnen dienen, als *temps*. De *c* heeft reeds zyn teekentje *ç*, waar men zich ook van konde dienen voor de *e* en voor de *i*, zoo wel als voor de andere klinkers. Deg waar van de staart niet geheel gesloten zoude zyn, zoude de klank die ze voor *e* en *i* heeft, kunnen betekenen. Dit zy alleen maar gezegt tot een voorbeeld.

VI. HOOFSTUK.

Van eene nieuwe wyze om licht en gemakelyk allerley Taalen te leeren loesen.

DEese leerwyze gaat voornaamlyk die geene aan, welke nog niet kunnen leesen.

't Is

't Is zeker dat het aan die geene geen groote moeite is, welke beginnen, de letteren enkelyk te kennen; maar dat de grootste bestaat in dezelve by een te voegen en te koppelen.

Het geen dit tegenwoordig zwaarder maakt, is dat ieder Letter haar naam hebbende, men die alleen zynde anders uitspreekt, als wanneerze met de anderen gekoppelt zyn. By voorbeeld, zoo men aan een kindt laat koppelen *fry*, doet men het uitspreken, *ef, er, y*, 't welk hem zonder twyffel verward wanneer het vervolgens deese drie klanken wil t'zamenvoegen, om daar van de lettergreep *fry* te maken.

Het schynd dan dat de allernatuurlykste weg, zoo als eenige verstandige menschen dit reets aangemerkt hebben, zoude zyn, dat de gene die de kinderen leeren leesen, ten eersten niet leerden om haare letteren te kennen als door de naam van haar uitspraak. En dat alzoo om in 't Latyn te leeren leesen, men niet gaf dan de zelfde naam, by voorbeeld van de *e*, aan de enkele *e*, de *æ*, en de *œ*, om dat men

B f

ze

ze op eene zelve wyze uitspreekt: van gelyken aan de *i* en aan de *y*, als ook aan de *o* en aan de *au*, naar dat men ze hedendaags in Vrankryk uitspreekt, want de Italiaanen maaken de *autwee-*klankig.

Dat men de medeklinkers ook niet noemde dan door haar natuurlyke klank, voegende daar alleen by de stomme *e*, die in den uitspraak noodzakelyk is. By voorbeeld, dat men aan de *b* de naam gaf zoo als men ze in de laatste lettergreep van *tombe* uitspreekt; aan de *d*, zoo als in de laatste lettergreep van *ronda*; en van gelyken de anderen die niet dan een enkele klank hebben.

Aangaande die welke 'er veele hebben, als *c*, *g*, *t*, *s*, men behoorden ze door de natuurlykste en gemeenste klank te noemen; als aan de *c* de klank van *que*, en aan de *g* de klank van *gue*, aan de *t* de klank van de laatste lettergreep in *forte*, en aan de *s* die van de laatste lettergreep in *bourse*.

Vervolgens zoude men haar leeren afzonderlyk, en zonder te spellen, de lettergreepen *ai*, *ci*, *ge*, *gi*, *tia*, *tie*, *ty* uitspreeken; en men zoude haar doen ver-

verstaan dat de *s* tusschen twee klinkers uitgesproken moet worden als *gen z*, *miseria*, *mifere*, even als of 'er geschreven was *mizeria*, *mizere*, &c.

Dit zyn de algemeenste opmerkingen van deze nieuwe Leerwyze om te leeren leesen, die zeker zeer dienstig voor de kinderen zoude zyn. Maar om haar tot derzelver gantsche volmaakt-heid te brengen, moest men daarvan in 't byzonder eene kleine verhandeling opstellen, waarin men noodzakelyke aanmerkingen, om zertot alle Taa- len te bereiden, zoude kunnen maken.

TWEE.

TWEEDE DEEL,

*Waar gesproken word van de Grondt-
beginzelen, waarop de verschei-
dene wyzen of vormen der
Woorden beduidingen ge-
steunt zyn.*

I. HOOFSTUK.

*Dat de kennisse van 't geen in ons verstand
voorvalt, noodzakelyk is om de gronden
der Spraakkonst te begrypen; en dat de
verscheidenheit der woorden waaruit de
reden bestaat, daar van afhangt.*

Ot hier toe hebben wy niet
anders in het *Woord* be-
schoud, dan het geen 't stof-
felyk heeft, en dat gemeen
is, ten minsten aangaande de klank,
aan de Menschen en aan de Papegayen.
Ons

Ons blyft overig te onderzoeken wat het Woord verftaanlyk in heeft, 't welk een van de grootfte begaaftheden van den mensch, boven alle de andere dieren, en 't welk een van de grootfte bewyzen der Reden is. 't Is het gebruik dat wy daar van doen om onze gedachten te betekenen, en deefe verwonderlyke uitvinding met 25 of 30 klanken deefe oneindige verfcheidenheit der woorden op te ftellen, die in hen zelve niets gelyk hebbende aan 't geen in ons verftand voorvalt, nochtans aan de anderen al het geheim daar van ontdekken, en te laaten verftaan aan de genen welke daar in niet konnen doordringen, al 't geen wy bevat ten en al de verfcheidene bewegingen onzer ziel.

Derhalven kan men aldus de woorden befchryven, te weten, dat het onderscheidene en byzondere klanken zyn, waar van de menschen tekenen gemaakt hebben om haare gedachten te beduiden.

Daarom kan men de verfcheidene foorten der beduidingen die in de woorden ingefloten zyn, niet wel begrypen, 't en

't en zy men van te voren wel begrepen heeft het geen in onze gedachten geschied, dewyl de woorden niet dan om ze te doen kennen, uitgevonden zyn.

Al de Werelds-Wyfen leeren dat 'er drie werkingen in ons verstand zyn, *bevatten, oordeelen, en redeneren.*

BEVATTEN, is anders niet als een enkel gezicht en beschouwing onzes verstands op de dingen, het zy op een verstaanlyke wyse, als wanneer ik ken het Wezen, de Duuring, de Gedachten, Godt: het zy met lichamelijke denkbeelden, als wanneer ik my verbeeldt een Vierkant, een Rond, een Hond, een Paard.

OORDEELLEN, is verzekeren dat een zaak welke wy bevatten, zulke is, of niet; als wanneer hebbende bevat wat de Aarde is, en wat Rondheid is, ik verzeker van de Aarde dat ze rond is.

REDENEREN, is zich bedienen van twee oordelen, om 'er eene derde van te maaken; als wanneer geoordeelt hebbende, dat alle Deugd loffelyk is, en dat het Geduld een Deugd is, ik besluit daaruit dat het Geduld loffelyk is.

Waar uit men ziet dat de derde uit-
wer-

werking des verstands niet dan een uitbreiding van de tweede is; en alzoo zal 't genoeg zyn tot ons voorwerp, de twee eerste, of het geen van de eerste in de tweede ingesloten is, te beschouwen. Want de menschen spreken zelden om 't geen ze eenvoudiglyk bevatten, uit te drukken; maar byna is het altydt om de meeningen en oordeelen die ze van de dingen welke ze bevat hebben, uit te drukken.

Het oordeel dat wy van de dingen vellen, als wanneer ik zeg, *de Aarde is rond*, word genoemd **VOORSTELLING**: en derhalven bevat alle voorstelling noodzakelyk twee woorden; het eene genoemd *onderwerp*, het welk het geene is waar van men iets bevestigt, als *Aarde*; en de andere genoemd het *gezeg*, het welk het geene is dat men bevestigt, als *rond*; en daar en boven de t'zamenvoeging, *is*, tusschen de twee woorden.

Nu is het licht te zien dat de twee woorden eigentlyk aan de eerste uitwerking onzes verstands behooren, om dat het is het geen wy bevatten, en het geen welk het voorwerp onzer gedachten is; en dat de t'zamenknooping aan de tweede

de behoord, dat men eigentlyk kan zeggen te zyn de werking onzes verstands, en de wyse met de welke wy denken.

En by gevolg het grootste onderscheid van 't geen in ons verstand geschied, is te zeggen dat men 'er het voorwerp en de vorm of wyse onzer gedachten in kan beschouwen, waar van de voornaamste is het Oordeel. Maar men moet 'er nog by voegen de koppeling, afscheiding, en andere diergelyke werkingen onzes verstands, en alle de andere bewegingen onzer ziel, gelyk als de Begeerte, het Gebied, en de Vraaging.

Waar uit volgt, dat de menschen eenige tekenen nodig gehad hebbende om al het geen in haar verstand geschied te betekenen, het noodzakelyk is, dat het algemeenste onderscheid der woorden zy, dat de eene de voorwerpen, en de andere de vorm of wyse onzer gedachten betekenen; alhoewel de woorden dikwils zulke wyse alleen niet beduiden, maar wel met het voorwerp, gelyk wy het zullen laten zien.

De

De woorden van de eerste soort, zyn de geene welke men genoemd heeft *Naamwoorden*, *Ledekens*, *Voornaamwoorden*, *Deelwoorden*, *Voorzetzels*, en *Bywoorden*. Die van de tweede, zyn de *Werkwoorden*, *Koppelwoorden*, en *Inwerpselen*. Alle deze woorden zyn, door een noodzakelyk gevolg, van de natuurlyke wyze in de welke wy onze gedachten uitdrukken, ghaalt; zoo als wy zullen gaan bewyzen.

II. HOOFDSTUK.

Van de Naamwoorden, en Eerstelyk van de Zelfstandige en Byvoeglyke Naamen.

DE Voorwerpen onzer gedachten zyn of de dingen, als de *Aarde*, de *Zon*, het *Water*, het *Hout*, het welk men gemeenlyk noemt *Zelfstandigheid*: of de wyze der dingen, by voorbeeld, *rond*, *rood*, *hard*, *wys* &c. te zyn, het welk men *Toeval* noemt.

En dit onderscheid is 'er tusschen de dingen of zelfstandigheden, en de wyze
C der

der dingen of de toevallen, dat de zelfstandigheden door haar zelve bestaan, in plaats dat de toevallen niet bestaan dan door de zelfstandigheden.

Daarvân is het voornaamste onderscheid genomen, tusschen de woorden die de voorwerpen onzer gedachten betekenen. Want de geene welke de zelfstandigheden betekenen, zyn genaemt geweest *zelfstandige Naamen*; en die de toevallen en te gelyk het onderwerp waaraan deze toevallen behoren, betekenen, zyn genaamt *byvoeglyke Naamen*.

Daar hebt gy de eerste oorspronk der zelfstandige en byvoeglyke naamen. Maar men is daar niet by gebleyen, en men heeft de beduiding zoo veel in acht niet genomen, als wel de wyze van te beduiden. Want om dat de zelfstandigheid het geene is welk door zich-zelve bestaat, heeft men *zelfstandige* naamen genoemt, alle de geene welke door haar zelve in de redenvoering bestaan, zonder een andere naam nodig te hebben; ja zelfs ook wanneer ze de toevallen betekenen. En in tegendeel heeft men *byvoeglyke* genoemt, de geene welke de zelfstandigheden betekenen, wanneer ze
door

door hunne wyze van te betekenen, aan de andere naamen in de redenvoering moeten gevoegt worden.

't Welk nu doet dat een naam door zich zelve niet bestaan kan, is wanneer, behalven hun onderscheidene beduiding, daar nog een onderscheidene en duitere in is, welke men noemen kan *medebetkende* van een zaak, aan de welke behoord het geendoorde onderscheidene beduiding beteekent is.

Dus is de onderscheidene beduiding van *rood*, de *roodheit*; maar die word door het woord *rood* beduid, met duitsterlyk het onderwerp deeser roodheit te betekenen: daarvan komt dat dit woord in de redenvoering niet alleen kan bestaan, om dat men 'er het woord, dat dit onderwerp beteekent, by voegen, of onder verstaan moet.

Dewyl dan deese medebetkening de byvoegelyke naam maakt, zo is 't dat wanneer men ze van de woorden die de toevallen betekenen wegneemt, men 'er zelfstandigen van maakt, als van *geverwt*, *verwe*; van *rood*, *roodheit*; van *hard*, *hardigheit*; van *voorzichtig*, *voorzichtigheit*.

En in tegendeel, als men aan de woorden, die de zelfstandigheden betekenen, deze medebetekening of donkere betekening van een zaak, waaraan deese zelfstandigheden haar toezicht hebben, byvoegt, dan maakt men 'er byvoeglyke naamen van, als van *menscb*, *menscblyk*, *menscblyk geslacht*, *menscblyke kracht*, &c.

De Grieken en Latynen hebben een oneindig getal deeser woorden, *ferreus*, *aureus*, *bovinus*, *vitulinus*, enz.

Maar de Hebreuschsche, Fransche, en andere gemeene Taalen hebben daarvan een minder getal; want de Fransche Taal betekent dit met een *de*, by voorbeeld, *d'or*, *de fer*, *de boeuf*, enz. (van gout, van yzer, van een os, enz.)

Dog, zoo men deese byvoeglyke naamen, uit de zelfstandige naamen gemaakt, van haar medebeduiding berooft, maakt men daarvan nieuwe zelfstandige naamen, die men *afgetrokken* of *afgescheiden* noemt: aldus hebbende van het woord *menscb*, gemaakt het woord *menscblyk*, van deese laatste *menscblyk* maakt men *menscblykheit*, of *menscbheit*.

Maar

Maar daar is een andere soort van naamen, die voor zelfstandigen gehouden worden, alhoewel ze inderdaad byvoegelyken zyn, dewyl ze een toevallige vorm of wyze beduiden, en dat ze ook een onderwerp aan welke de vorm behoord betekenen. Zulke zyn de naamen van verscheidene waardigheden en ampten, als *Koning*, *Philosooph*, *Schilder*, *Krygsman* enz. En het geen doet dat deese naamen voor zelfstandigen gaan, is, dat dewyl ze niet dan den mensch alleen, ten minsten gemeenlyk, en volgens de eerste instelling der naamen, tot voorwerp kunnen hebben; zoo is het niet nodig geweest daar aan haare zelfstandige naam te voegen, om dat men 'er die zonder dubbelzinnigheid onder verstaan kan, dewyl ze haar toezicht tot geen ander kunnen hebben. En daar door hebben deese woorden in 't gebruik, het geen byzonder en eigen aan de zelfstandigen is, te wecten, alleen en op haar zelf in de reden te bestaan.

Door deese zelve reden zegt men van zekere naam- en voornaam-woorden, dat ze op een zelfstandige wyze geno-

men zyn, om dat ze aan een zoo algemene zelfstandige naam toezicht hebben, dat deese daar lichtelyk en stelligelyk onder begrepen word; als *triste lupus stabulis*, sup. *negotium*: (*de Wolf is een bedroefde zaak in een schaapskooi, onderverstaande, een zaak.*) *Patria*, sup. *terra*: (*Vaderland, onderverstaande, land: (Judea, sup. provincia; (Jodenland; onderverstaande landt.)*) Zie de *Nieuwe Latynsche Leerwyze*.

Ik heb gezegt dat de byvoeglyken twee beduidingen hebben; de eene onderscheiden en uitdrukkelyke, te wecten die van de vorm of wyze; en de andere duister, te wecten van 't onderwerp. Dog daar uit moet men niet besluiten dat deese byvoeglyken de vorme of wyze regelrechter beduiden als het onderwerp, even als of de uitdrukkelykste beduiding ook de regelrechtste was. Want integendeel; het is zeker dat ze rechtuit het onderwerp beduiden, en gelyk de spraakkonstige zeggen, *in recto*, rechtuit, ten eersten, alhoewel duisterder; en dat ze de vorm af wyze niet betekenen dan van terzyden, en gelyk ze noch zeggen *in obli-*

bliquo, schuins, alhoewel uitdrukkelyker. Dus betekent *blanc, candidus* (wit) rechtuit, een voorwerp dat de witheid bezit, *habens candorem*, witheid hebbende; maar op een zeer duistere wyze, dewyl het in 't byzonder geen der dingen die witheid hebben kunnen, en niet als van ter zyden de witheid, betekent; maar op eene alzo onderscheiden en uitdrukkelyk wyze als het woord zelfs van *witheid* (*candor*.)

III. HOOFDSTUK.

Van de Eigen en Noemlyke of Algemeene Naamwoorden.

WY hebben twee soorten van denkbeelden, waar van de eene ons maar eene byzondere zaak vertoonen, als het denkbeeld dat ieder een heeft van zyn vader, en van zyn moeder, van zulk een vriende, van zyn paart, van zyn hondt, van zich-zelfs.

De anderen, die ons veele dingen vertoonen, waaraan men dit denkbeeld even toepassen kan, als het denkbeeld

dat ik heb van een mensch in 't gemeen, van een paart in 't gemeen, enz.

Voor deese twee verscheidene soorten van denkbeelden hebben de menschen verscheidene naamen nodig gehad.

Eigen-naamen hebben ze genoemd de geene, welke tot de byzondere denkbeelden behoren; als den naam van *Socrates*, welke aan een zeker Wysgeer behoort, genaamt *Socrates*; de naam van *Parys*, welke aan de stad van *Parys* behoort.

En *algemeene en noemelyke naamen* hebbenze genoemd, de geene welke de algemeene gedachten betekenen; als het woord *mensch*, 't geen aan alle de menschen in 't algemeen toebehoort; en van gelyken het woord *leeuw*, *bondt*, *paardt* enz.

Evenwel gebeurt het dikwils, dat het eigenwoord aan veele behoort, als *Pieter*, *Jan*, enz. Maar dit is alleen door toeval, om dat veele een zelve naam genomen hebben. En alsdan moet men 'er de andere naamen, welke deese bepalen, en weder in hoedanigheid van eigennaam stellen, aanvoegen; byvoorbeeld,

beeld, de naam van *Lodewyk*, die aan veele behoord, is eigen aan de Koning die tegenwoordig regeerd, zeggende *Lodewyk de Veertiende*. 't Is zelfs dikwils niet nodig 'er iets bytevoegen, om dat de omstandigheden der reden genoeg doen kennen van wie men spreekt.

IV. HOOFDSTUK.

Van de Getallen, het Eenvoud en het Meervoud.

DE gemeene Naamen welke aan veele behoren, kunnen op verscheidene wyzen genomen worden.

Want 1. men kanze aan eene der dingen, aan de welke ze behoren, toepassen; of zelfs die beschouwen in een zekere eenheid, die door de Wereldswyfen genoemd word de *algemeene eenheid*.

2. Men kanze aan veele te zamen toepassen, hen aanmerkende als *veele*.

Om deese twee soorten van wyzen van te beduiden te onderscheiden, heeft

men twee getallen uitgevonden, het *veelvoud*, en het *meervoud*; *homo*, *homine* (mensch), *homines*, *hommes* (menschen).

En zelfs hebben eenige Taalen, als de Grieksche, een tweevoudig getal gesteld, als wanneer de naamen aan twee behoren.

De Hebreusch en hebben 'er ook een, dog alleen als de woorden een dubbele zaak door hun natuur betokenen, als de oogen, de handen, de voeten enz. of door konst, als de molens; de schaaren enz.

Daaruit ziet men dat de eigene naamen door hen zelve geen meervoud hebben, om dat ze uit hun natuur niet dan aan een behoren. En zoo menze altemets seld in 't veelvoud, te weten als men zegt *de Cefars*, *de Alexanders*, *de Platoos*, is het by wyze van spreken, begrypende onder de eigene naamen alle de personen die hen zoude gelyken; als wanneer men zoude zeggen *de Koningen zoo dapper als Alexander*, *de Filosoophen zoo wys als Plato*, enz. Ook zyn 'er zelfs die deese wyze van spreken wraken, als zynde niet natuurlyk

lyk en overeenkomstig genoeg; alhoewel men 'er voorbeelden in alle Taalen van vind, zoo dat zo al te veel gezagfchy- nen verkregen te hebben, om ze in 't geheel te verwerpen. Men moet maar acht nemen, omzichtiglyk daar om- trent te werk te gaan, en zig daar- van zelden te bedienen.

In tegendeel moeten alle de byvoeg- lyke naamen een meervoud hebben; want het is volgens hun natuur altyd een zekere ruime betekening van den onderwerp insluitend, waardoor ze aan veel toegepast kunnen worden, ten minsten aangaande de wyze van te be- tekenen; alhoewel ze inderdaad niet dan aan de naamen alleen behoren.

Wat belangt de zelfstandige naamen, die gemeen en noemelyk zyn, 't schynt datze altemaal door hun natuur een meervoud zouden moeten hebben: nochtans zyn 'er veele die geen meer- voud hebben, 't zy door 't enkel ge- bruik, 't zy door een soort van reden. Dus hebben 'er de woorden van ied- der bergstof, *Goudt*, *Zilver*, *Izer*, in by- na alle de Taalen geen. De reden, na myn meening, daarvan is, dat de zoo groo- te

te gelykvormigheid, die tuffchen de deelen der bergstoffen is, doet dat men ieder slag van bergstof gemeenlyk beschouwt niet als een soort welk onder zig veele andere of byzonderlyke foorten bevat, maar als een geheel, dat alleen veele deelen heeft. 't Geen blykbaar in de Fransche Taal is, te wecten, dat om eene byzonder bergstof te betekenen, men het woordledeken van verdeeling byvoegt; *de l'or, de l'argent, du fer*. Men zegt in 't meervoud wel *fers*, maar 't is om ketenen, en niet om een gedeelte van 't bergstof, *yzer* genaamt, te beteken. De Latynen zeggen ook wel *æra*, maar 't is om 't geld te betekenen, of werktuigen die klank geven, als Cymbalen; en alzo van de anderen.

V. HOOFSTUK.

Van de Geslachten.

DEwyl de byvoeglyke naamen uit haar natuur aan veele behoren, heeft men gevoeglyk geoordeeld, om de reden min duister voortebrengen, als ook om dezelve op te cieren en te verryken door de verscheidenheit der uiteindigingen, in de byvoeglyke naamen een verscheidenheit uitte vinden volgens de zelfstandigen, waaraan men ze zoude toepassen.

De menschen ten eersten hun zelven beschoud, en onder hen een zeer groote verscheidentheit aangemerkt hebbende, welke is die der twee geslachten, hebbenze gevoeglyk geoordeelt dezelve byvoeglyke naamen te veranderen, geevende daar aan verscheidene uiteindigingen als ze aan de mannen en aan de vrouwen toegepast wierden: zeggende *bonus vir*, (een goed man) *bona mulier*, (eene goede vrouw.) En dat is het

het geen dat ze genoemd hebben *manlyk* en *vrouwelyk* geslacht.

Maar dat heeft verder moeten gaan; want dewyl deese zelve byvoeglyke naamen aan anderen dan aan de mannen en vrouwen konden toegevoegt worden, heeft men genoodzaakt geweest hen te geeven de eene of de andere der uiteindigingen, welke ze voor de mannen en vrouwen uitgevonden hadden. Waar van gekomen is, dat volgens het geen voor de mannen en vrouwen gesteld was, zy alle de andere zelfstandige naamen in mannelijke en vrouwelyke hebben willen onderscheiden. Somtyds door een soort van reden, als de ampten der mannen manlyk zyn, *Rex*, *Juden*, *Philosophus* &c. Koning, Richtor, Wereldwysse; (die niet dan on-eigentlyke zelfstandige naamen zyn, zoo als wy gezegt hebben) om dat men 'er onder verstaat *manlyk*; en dat de bedieningen der vrouwen vrouwelyk zyn, als *Mater*, *Uxor*, *Regina*, enz. Moeder, Vrouw, Koningin enz; om dat men 'er onder verstaat, *vrouwelyk*.

Ook een tyds, door geen enkele oorzachtheit, en een gebruik zonder

reden, 't geen doet dat dit veranderd volgens de Taalen, en in de woorden zelt ve, die een Taal uit een ander beleend heeft; als *arbor*, (boom), is in 't Latyn van 't vrouwlyk geslacht, en *arbor* is in 't Fransch van 't manlyk geslacht; en *dens*, (tand) is in 't Latyn van 't maanlyk geslacht, en *dent*, is in 't Fransch van 't vrouwlyk geslacht.

Zelfs heeft dit altemets in een zelve Taal, naar de verscheidene tyden, verandert; als *alvus* (de buik) in 't Latyn was eertyds van 't mannelyk geslacht, volgens Priscianus, en t'zedert is het van 't vrouwlyk geslacht geworden. *Navire* (een Schip) in 't Fransch, was eertyds van 't vrouwlyk geslacht, en t'zedert is het van 't manlyk geslacht geworden.

Ook heeft deze verscheidenheit in 't gebruik veroorzaakt, dat een zelve woord, zynde van den een in een geslacht, en van den ander in een ander gestelt, twyffelachtig gebleven is: als in *hic finis*, *hæc finis* (het einde), en in 't Fransch, *Comté* en *Duché* (Graafschap, Hertogdom).

Maar 't geen men *gemeen* geslacht noemt,

noemt, is zoo gemeen niet als de Spraakkonstenaars zich inbeelden; want eigentlyk behoord het niet dan aan eenige naamen van dieren, die in 't Grieksch en in 't Latyn aan de byvoeglyke manlyke en vrouwlyke naamen, naar dat men het mannetje en wyfje beduiden wil, gevoegt worden; als, *Bos* (een Os), *Canis* (een Hondt), *Sus* (een Varcken).

De andere die ze onder de naam van gemeen geslacht begrypen, zyn eigentlyk niet dan byvoeglyke naamen, welke men voor zelfstandigen neemt, om dat ze alleen in de reden bestaan, en dat ze geen verschelende uiteindigingen hebben om aan de verscheidene geslachten gevoegt te worden. Zoo als *Victor* en *Victrix*; *Victorieux* en *Victorieuse*, (overwinnend en overwinnende); *Rex* en *Regina*, *Roi* en *Reine*, Koning en Koningin); *Pistor* en *Pistrix*; *Boulangier* en *Boulangere*, (Bakker en Bakkerin) enz.

Daar door ziet men nog, dat het geen welk de Spraakkonstenaars *Epicene* noemen, geen verscheide geslacht is. Want *Vulpes* (een Vos) alhoewel het

het even het mannetje en het wyfje betekent, is inderdaad vrouwlyk in 't Latyn, en zelfs, *une Aigle* (een Arend) is inderdaad in 't Franfch vrouwlyk, om dat het manlyk of vrouwlyk geflacht in een woord geen eigentlyke toezicht met zyne beduiding heeft; maar alleen van zulk een natuur te zyn, datze aan de byvoeglyke naam in de manlyke of vrouwlyke uitgang gevoegt worden: als *Custodie* (de Wachters, of Gevangenen) *Vigilie* (de Schildwachten) &c. die inderdaad vrouwlyk zyn, alhoewelze mannen betekenen. Daar is het geen welk aan alle de Taalen ten opzicht der geflachten gemeen is.

De Grieken en Latynen hebben nog een derde geflacht met de manlyke en vrouwlyke uitgevonden, die ze *onzeidig* of *geenerley* genaamt hebben, zynde niet van de een nog van de andere: 't geen ze door de reden niet aangemerkt hebben, zoo als ze hadden konnen doen, eigenende het geenerley geflacht aan de naamen der dingen toe, die geen toezicht aan het manlyk en vrouwlyk geflacht hadden; maar door vrywillig

D

goed-

Algemeene en
goeddunken, en alleen volgende een zekere slag van uiteindigingen.

VI. HOOFTSTUK.

Van de Naamvallen, en van de Voorzetzels, voor zoo veel het noodzakelyk is 'er van te spreken om de natuur der Naamvallen te verstaan.

ZOo men altydt de dingen afgezonderd van malkanderen zoude beschouwen, zoude men aan de naamen niet dan de twee veranderingen, die wy hier voor aangemerkt hebben, geeven, te weeten, van de getallen voor allerley naamen, en van de geslachten voor de byvoeglyke naamen. Maar om dat men hen dikwils aanmerkt met verscheidene toezichten dieze tusschen malkanderen hebben, is eene der uitvindingen waar van men zig in eenige Taalen bediend heeft om deese toezichten aan te tekenen, nog geweest aan de naamen verscheidene uiteindigingen te geeven, die ze *Casus* of *Naamvallen* genoemd hebben,

ben, van 't Latyn *cadere*, zynde de verscheidene vallen eener zelve woord.

'T is waar dat onder alle de Taalen mischien 'er geen is als de Grieksche en Latynsche, die eigentlyk gevallen in de naamen hebben; nochtans om dat 'er ook weinige Taalen zyn die niet eenig slag van gevallen in de voornaamwoorden hebben, en dat men de t'zamenvoeging eener redenvoering, die *t'zamentrekking* genoemd word, zonder dezelve niet wel zoude kunnen verstaan, is het byna nodig, om wat voor Taal dat het zy te leeren, te kennen wat men door deze naamvallen verstaat. Daarom zullen wy ze, ieder in 't byzonder, zo duidelyk als het ons zal mogelyk zyn, uitleggen.

Van de Noemer.

De enkele stelling des naams word genoemd *Noemer*, die niet eigentlyk een naamval is, maar de eerste stoffe waar van men de naamvallen vormt, door de verscheidene veranderingen welke men aan de eerste uiteindiging van de naam geeft. Het voornaamste gebruik daar van is,

in de reden voor alle de werkwoorden gesteld te worden, om het onderwerp van de voorstelling te zyn: als *Dominus regit me*; *Le Seigneur me conduit* (de Heere leid my); *Deus exaudit me*; *Dieu m'écoute* (Godt verhoord my.)

Van de Roeper.

Als men de personen noemt aan wie men spreekt, of aan welken men de reden toevoegt gelyk als of 't een persoon was, dan verkrygt deese naam daar door een nieuw toezicht, dat men somtyds door een nieuwe uitgang getekent heeft, die de *Roeper* genoemd word. Aldus heeft men van *Dominus* (de Heer) in de Noemer, *Domine* (ô Heer) in de Roeper, en van *Antonius*, *Antoni* gemaakt. Maar dewyl dit niet zeer noodzakelyk was, en dat men de Noemer tot dit gebruik konde besteden, daar van is geschied,

1. Dat deese verscheiden uitgang van de Noemer niet in 't meervoud is.
2. Dat ze zelfs in 't eenvoud, in 't Latyn, niet is dan aan de tweede buiging.
3. Dat in 't Grieksch, waarze het gemeenste

meenste is, men ze veelyds verzuimt, en in plaats van de Roeper de Noemer gebruikt, gelyk men kan zien uit de Grieksche overzetting der Psalmen, waar van den Apostel Paulus deese woorden aanhaalt in de Zendsbrief aan de Hebreëen, om de Godheit van Jesus Christus te bewyzen: *Θρονός ας δ Θεός*, waar het blykbaar is dat *δ Θεός* een Noemer in plaats van een Roeper is, de zin niet zynde, *Godt is uwe troon*, maar *δ Godt, uwe troon zal blyven*, &c.

4. En dat men eindelyk somtyds de Noemers met de Roepers voegt, *Domine Deus meus*, (o Heer myn Godt): *Nate meae vires*, (myn Zoon die zyt myne kracht); *Mea magna potentia solus* (Myn groote macht alleen). Hier over kan men zien onze nieuwe Latynsche Leerwyze, in de Aanmerkingen over de Voornaam-woorden.

In onse Taal, en in de andere gemeenen, worden deese naamvallen in de gemeene naamen, die een ledeken in de Noemer hebben, door de verzwygung van dit ledeken uitgedrukt: *Le Seigneur est mon espérance*, (de Heere is myn hoop)

hoop). *Seigneur, vous êtes mon espé-*
ran, (Heere, gy zyt myn hoop).

Van de Baarer.

Het toezicht van een zaak die aan een ander, op welke wyze dat het zy, behoord, heeft in de Taalen die naamval- len hebben, een nieuwe uitgang aan de naamen doen geven, welke naamval men genoemd heeft de *Baarer* of *Teeler*, om dit algemeen toezicht uit te drukken, dat daar na in veele soorten ver- anderd word: zulke als de toezichten zyn,

Van het geheel tot het deel. *Caput hominis*, het hoofd van een mensch.

Van het deel tot het geheel. *Homo crassi capitis*, een man van een groot hoofd, *beeter*, met een groot hoofd.

Van het onderwerp tot het toeval of de eigenschap. *Puer optime indolis*, een kind van een uitmuntende inborst.

Van de uitwerkende oorzaak, tot de werking. *Opus Dei*, werk Gods. *Oratio Ciceronis*, redenvoe- ring van Cicero.

Van

Van 't uitwerkzel tot de oorzaak. *Creator mundi*, Schepper des Werelds.

Van de eindelyke oorzaak tot het uitwerkzel. *Potio soporis*, drank van slaap, *beeter*, slaapdrank.

Van de stoffe tot het zamengestelde. *Vas auri*, een vat van goud, of een goud vat.

Van het voorwerp tot de werkingen onzer Ziel. *Cogitatio belli*, Gedachten van oorlog, of, oorlogs-voornemen. *Contemptus mortis*, verachting des doods.

Van de bezitter tot de bezittende zaak. *Pecus Melibœi*, het Vee van Melibeus. *Divitiæ Cræsi*, de rykdommen van Cresus.

Van de eigen naam, tot de gemee- ne, of van de eigen naam, tot de soort of laag geslacht. *Oppidum Lugduni*, de Stadt van Lions, *beter*, de Stadt Lions.

En dewyl 'er onder deese toezichten tegengestelde zyn, baard dit veelyds dubbelzinnigheden. Want in deese woorden, *Vulnus Achillis*, kan de

baarer, *Achillis*, of het toezicht van het onderwerp beduiden, en als dan word het lydelyker wyze genomen voor de wonde die *Achilles* gekregen heeft; of het toezicht van de oorzaak, en als dan word het werkelyker wyze genomen voor de wonde die *Achilles* toegebracht heeft. Aldus in deese plaats van den Apostel Paulus: *Certus sum quia neque mors, neque vita &c. poterit nos separare à charitate Dei in Christo Jesu Domino nostro*, dat is: *Ik ben verzekert dat nog doot, nog leven, &c. ons zal kunnen afscheiden van de liefde in Jesus Christus onzen Heere*, is het barend geval *Dei* in twee verscheidene zinnen door de vertaalders genomen geweest; de eene hebben daar aan gegeven het toezicht van het voorwerp, hebbende deese plaats uitgelegt van de liefde die de uitverkorenen toedragen aan Godt in Jesus Christus; de andere hebben daar aan gegeven het toezicht van 't onderwerp, hebbende het uitgelegt van de liefde die Godt aan de uitverkoren in Jesus Christus toedraagt.

Alhoewel de Hebreusch en naamen door geen naamvallen geboogen worden,

den, nochtans veroorzaakt dit toezicht uitgedrukt door deesen baarer een verandering in de naamen, doch gantsch verscheiden van die der Grieksche en Latynsche Taal. Want in plaats dat men in deese Taalen de naam verandert die beheerscht wort, verandert men in't Hebreusch de naam die heerscht, als *דבר שקר* *verbum falsitatis*, (het woord van valscheit) waar de verandering niet geschied in *שקר* *falsitas* (valscheit), maar in *דבר* voor *דבר* *verbum* (woordt).

Men gebruikt een ledeken in alle de gemeene Talen, om de baarer uit te drukken, zoo als *de* in de Fransche, en *van* in de Nederduitsche: *Deus*, *Dieu* (Godt); *Dei*, *de Dieu*, (van Godt).

'T geen wy gezegt hebben, dat de baarer diende om het toezicht van de eigen naam tot de gemene naam te tekenen, of, dat het zelfde is, van het ondeelige tot de soort of laag geslacht, is veel gewoonlyker in 't Fransch dan in 't Latyn; want in 't Latyn steld men dikwils de gemeene en de eigen naam in een zelve geval, dat men *byzetting* noemt; *urbs Roma*, de stad Rome;

fluvius Sequana, de rivier Seine; *Mons Parnassus*, de berg Parnassus; in plaats dat in 't Fransch de gewoone manier in deesse voorvallen is, de eigen naam in de baarer te stellen; *la ville de Rome*, de Stadt Rome; *la riviere de Seine*, de rivier van de Seine; *le mont de Parnasse*, de berg van Parnassus.

Van de Geever.

Daar is nog een ander toezicht, 't welk is het toezicht van de zake tot welkers voordeel, of schade, andere dingen toezicht hebben. Daar toe gebruikt men in de Taalen die naamvallen hebben, nog een woord, dat ze genoemd hebben *de Geever*, en die nog tot aan andere gebruiken uitgebreid wordt, 't geen byna onmogelyk is in 't byzonder aan te merken. *Commodare Socrati*, leenen aan Socrates; *utilis Republicæ*, dienstig voor 't gemeene best; *perniciosus Ecclesiæ*, schadelyk aan de Kerk; *promittere amico*, belooven aan een vriendt; *visum est Platoni*, 't heeft gescheenen aan Plato;

af-

affinis Regi, verbonden aan den Koning, &c.

Deese naamval betekenen de gemeene Talen noch door een woordleedje, als *à* in de Fransche, en *aan* in de Nederduitsche Taal, gelyk men in de bovengemelde voorbeelden zien kan.

Van de Aanklager.

De werkwoorden die de werkingen beduiden, welke buiten de werker of werkende geschieden, als *battre*, *vompre*, *guérir*, *aimer*, *haïr*; (slaan, breeken, genezen, beminnen, haaten); hebben onderwerpen waar deese dingen aangenomen worden, of voorwerpen waar aan ze toezicht hebben. Want als men slaat, slaat men iemand; als men bemint, bemint men iets, &c. En alzoo vereiffchen deese werkwoorden na haar een naam, die het onderwerp of voorwerp van de werking die ze betekenen, zyn. Dit heeft aan de naamen die naamvallen in de Taalen hebben, een nieuwe uitgang doen geeven, die men de *aanklager* noemt: *Amo Deum*; *Cæsar vicit Pompeium*; ik bemin

bemin Godt, Cesar heeft Pompejus overwonnen.

Wy hebben niets in de Fransche Taal, dat deese naamval van de noemer onderscheid; maar dewyl wy bykans de woorden in haare natuurlyke order schikken, werd de noemer van de aanklager onderscheid, om dat gewoonlyk de noemer voor het werkwoord, en de aanklager na het werkwoord staat. *Le Roi aime la Reine* (de Koning bemint de Koningin; *la Reine aime le Roi* (de Koningin bemint de Koning); in 't eerste voorbeeld is de Koning in de noemer, en in het tweede in de aanklager; en de Koningin in tegendeel.

Van de Afneemer.

Behalven deze vyf naamvallen, hebben de Latynen 'er nog een zesde, die alleen niet gevonden is om een byzonder toezicht te tekenen, maar om aan eenige woordleedjes gevoegt te worden, welke men *Voorzetzels* noemt. Want dewyl de vyf eerste naamvallen niet hebben kunnen genoegzaam zyn om alle

alle de toezichten die de dingen tusschen malkanderen hebben te betekenen, heeft men in alle de Taalen tot eene andere uitvinding toevlucht gehad, die geweest is, kleine woordjes uitte vinden om voor de naamengesteldte worden, 't geen ze heeft doen noemen *Voorzetzels*. Aldus word het toezicht van een zaak waar in een ander is, in 't Latyn door *in*, en in 't Fransch door *dans* uitgedrukt: *Vinum est in dolio*, (de wyn is in 't vat), *Le vin est dans le maid*. Nu in de Taalen die naamvallen hebben, voegt men deese voorzetzels niet aan de eerste vorm des naams, die de noemer is, maar aan de andere naamvallen. En alhoewel 'er in 't Latyn zyn die men aan de aanklager voegt, *Amor erga Deum*, (liefde omtrent God) heeft men nochtans een byzondere naamval uitgevonden, die de afneemer is, om 'er andere aan te voegen, waar van die in de zin onafscheidelyk is; in plaats dat de aanklager dikwils daar van is afgescheiden, als wanneer deese aanklager, na een werkelyk woord of voor een onbepaald werkwoord is.

In 't meervoud, om eigentlyk te spre-

spreken, word deese naamval niet gevonden, want die heeft in 't meervoud nooit een uitgang verscheiden van die des geevers. Maar om dat dit de gelykvormigheid zoude verward hebben, byvoorbeeld te zeggen, dat een voorzettel de afneemer in 't eenvoud, en de geever in 't meervoud beheerscht; heeft men beter geacht te zeggen dat dit getal ook een afneemer, dog eevengelyk aan de geever, had.

Ook is het door dezelve reden nodig aan de Grieksche naamen een afneemer te geeven, die altyd evengelyk aan de geever zy, om dat het grooter gelykvormigheid tusschen de twee Taalen, die gemeenlyk te gelyk geleerd worden, onderhoud.

Eindelyk, zoo menigmaal als een naam in de Fransche Taal door een voorzettel, welke het zy, beheerscht word, kunnen wy zeggen dat die in de afneemer is. *Il a été puni pour ses crimes*, (hy is gestraft geweest voor zyn misdaden.) *Il a été amené par violence*, (hy is door geweld weggevoert geweest.) *Il a passé par Rome*, (hy is door Romen getrokken.) *Il est sans crime*. (hy is zonder

der misdaad). *Il est allé chez son Rapporteur*, (hy is gegaan by zyn Berechter). *Il est mort avant son pere*, (hy is voor zyn Vader gestorven): 't welk zeer dienstig is om zig in veele zwarigheden, aangaande de voornaam-woorden, uit te drukken.

VII. HOOFSTUK.

Van de Ledekens.

DE onbepaalde beduiding der gemeene en noemelyke naamen, waarvan wy hier boven in 't IV. Hoofstuk gesproken hebben, heeft niet alleen genoodzaakt om dezelve in twee verscheidene getallen, het eenvoud en meervoud, te stellen, om ze te bepalen: maar byna in alle Taalen veroorzaakt, dat men zekere woordledkens, genaamt *ledkens*, uitgevonden heeft, die de beduiding daarvan op een andere wyze, zoo wel in 't eenvoud als in 't meervoud, bepalen.

De Latynen hebben geen ledkens,

't geen heeft doen zeggen, dog zonder reden, aan *Julius Cesar Scaliger* in zyn boek over de Oorzaken der Latynsche Taal, dat dit woerdledeken onnodig was; alhoewel het zeer dienstig is om een klaarder redenvoering voort te brengen, en veele twyffelzinnigheden te vermyden.

De Grieken hebben'er een, δ , η , $\tau\delta$.

De nieuwe Taalen hebben'er twee, de eene die men *bepaald* noemt, zoo als in 't Fransch *le, la* (de, het); en de andere *onbepaald*, *un, une* (een, eene).

Deze ledekens hebben eigentlyk geen naamvallen, niet meer als de naamen: maar dat men meent dat'er het ledeken *le* schynt te hebben, is dat de baarer en de geever altydt in 't meervoud gemaakt word, en dikwils in 't eenvoud, door verkorting der woerdlekens *de* en *à*, die de tekenen der twee naamvallen zyn, met het meervoud *les*, en het eenvoud *le*. Want in 't meervoud, 't welk aan de twee geslachten gemeen is, zegt men altydt in de baarer *des*, door verkorting van *de les*: *les Rois* (de Koningen) *des Rois* (van de Koningen) voor *de les Rois*: en in de geever

ver *aux* voor *à les*, *aux Rois*, (aan de Koningen) voor *à les Rois*, voegende aan de verkorting, de verandering van de *l* in *u*, 't welk in deese Taal zeer gemeen is, als wanneer men van *mal*, *maux* maakt; van *altus*, *haut*, van *al-nus*, *aune*.

Dezelve verkorting en verandering gebruikt men van *l* en *u*, in de baarer en in de geever van 't eenvoudig getal in manlyke naamen; welke met een medeklinker beginnen; want men zegt *du* in plaats van *de le*, *du Roi*, (van de Koning) in plaats van *de le Roi*; *au* in plaats van *à le*, *au Roi* (aan de Koning) in plaats van *à le Roi*. In alle de andere manlyke naamen die met een klinker beginnen, en al de vrouwlyke naamen in 't algemeen, laat men het ledeken gelyk het was in de noemer, en men voegt 'er maar by *de*, om de baarer te maaken, en *à* om de geeverte te maaken, *l'Etat*, *de l'Etat*, *à l'Etat* (de Staat, van de Staat, aande Staat) *la Vertu*, *de la Vertu*, *à la Vertu*, (de deugd, van de deugd, aan de deugd.)

Wat belangt het ander ledeken *un* en *une*, dat wy onbepaalt genoemd hebben,

E

ben,

ben, geeft men gemeenlyk voor, dat het geen meervoud heeft; en 't is waar dat 'er geen is die daar van gevormt word, want men zegt niet *uns*, *unes*, gelyk de Spanjaarden doen, *unos animales*: maar ik zeg dat dit ledeken een meervoud, van een ander woord genomen, heeft, te weeten *des*, voor de zelfstandige naamen, *des Animaux*, (de Dieren); of *de*, als 'er een byvoeglyke naam voorgaat, *de beaux lits* &c. (schoone bedden): of wel, dat het zelfde is, zegge ik dat het ledeken *des* of *de* dikwils in 't meervoud dezelfde plaats, van onbepaalt ledeken, als *un* in 't eenvoud, houd.

't Welk my overreed is, dat in alle de naamvallen, uitgenomen de baarer, om redendie wy in 't vervolg zullen zeggen, waar men doorgaans *un* in 't eenvoud stelt, men *des* in 't meervoud, of *de* voor de byvoeglyke naam stellen moct.

Neemat. { *Un crime si horrible mérite la mort.*
 Een zo gruwelyke misdaad verdiend de doodt.
 Des *crimes si horribles (ou) de si horribles crimes méritent la mort.*
 De misdaden zo gruwelyk, of, zoo gruwelyke misdaden verdienen de doodt.

Beschuldiger of Aanklager. *Il a commis* My heeft begaan { *un crime horrible*
 een gruwelyke misdaad.
 des *crimes horribles (ou) d'horribles crimes.*
 de misdaden gruwelyk, of de gruwelyke misdaden.

Afnoemer. *Il est puni* Hy is gestraft { *pour un crime horrible.*
 voor een gruwelyke misdaad.
pour des crimes horribles (ou) pour d'horribles crimes.
 voor gruwelyke misdaden.

Geever. *Il a eu recours* Hy heeft toevlucht gehad { *à un crime horrible.*
 aan een gruwelyke misdaad.
à des crimes horribles (ou) à d'horribles crimes.
 aan de misdaden gruwelyk, of gruwelyke misdaden.

Baarer. *Il est coupable* Hy is schuldig { *d'un crime horrible.*
 van een gruwelyke misdaad.
 de *crimes horribles, ou d'horribles crimes.*
 aan de misdaden gruwelyk, of gruwelyke misdaden.

Merkt aan, dat men *à* byvoegt, dat het woordledeken in de geever is, om daar mede het ledeken in de geever te maaken, zoo wel in 't eenvoud *à un,*

als in 't meervoud *à des*; en dat men *de* byvoegt, dat het woordledeken in de geever is, om daar mede de baarer in 't eenvoud te maaken, te weeten *d'un*. Derhalven is het klaar, dat naar deese gelykvormigheit de meervoudige baarer op dezelve wyze moest gevormt worden, voegende *de* aan *des* of *de*; dog dat heeft men nagelaten te doen, om een reden die de meeste onregelmatigheden der Taalen verdoorzaakt, te weeten de wanluiding, of quade uitspraak, want *de des*, en nog meer *de de*, zoude te veel aanstootelyk aan het oor geweest hebben, en 't zoude niet wel te verdragen geweest zyn, dat men zoude zeggen: *il est accusé de des crimes horribles*, of, *il est accusé de de grands crimes*. En alzoo, volgens het zeggen eener Oude, *impetratum est a ratione, ut peccare suavitatis causa liceret*: dat is, de reden heeft toegelaten dat men, zoetheidshalven, mislagen begaan zoude.

Dit bewyft dat *des* somtyds de baarer in 't meervoud van het ledeken *le* is, gelyk als men zegt, *le Sauveur des hommes*, voor *de les hommes*; en somtyds de noemer, of aanklaager, of afneemer,
of

of de geever van het meervoud van 't ledeken *un*, gelyk wy hebben laten aanmerken. Ook somtyts is *de* het enkele teken van de baarer zonder ledeken: gelyk wanneer men zegt, *ce sont des festins de Roi*; en somtyds de meervoudige baarer van het zelve ledeken *un*, in plaats van *de des*; of van de andere gevallen des zelve ledeken, die de byvoeglyke naamen voorgaan, gelyk wy aangetoont hebben.

In 't gemeen hebben wy gezegt, dat het gebruik der ledekens was, de betekening der gemeene Taalen te bepaalen; maar 't is bezwaarlyk naaukeurige tekenen waar in deese bepaaling bestaat, om dat dit in alle Taalen, die ledekens hebben, niet evenvormig is. Zie hier het geen wegens de Fransche Taal aangetekent is.

De gemeene naam, als *Roi*, Koning,

	of heeft niet anders als een zeer duistere en onbepaalde beduiding.	<i>Il a fait un festin de Roi.</i> <i>Ils ont fait des festins de Rois.</i>
sonder Ledeken,	of heeft een bepaalde beduiding door het onderwerp van de voorstelling.	<i>Louis XIV. est Roi.</i> <i>Louis XIV. & Philippe IV. sont Rois.</i>
	de soorte in alle zyne uitgestrektheid.	<i>Le Roi ne dépend point de ses sujets.</i> <i>Les Rois ne dépendent point de leurs sujets.</i>
met het Ledeken <i>le</i> , beduid het woord <i>Koning</i>	Een of meer byzondere wezens, bepaalt door de omstandigheden van de geene die spreekt, of van de redenvoering zelfs.	<i>Le Roi a fait le pain; c'est à dire, le Roi Louis XIV. à cause des circonstances du temps.</i> <i>Le Roi ont fondé les principales Abbayes de France. c. à d. les Rois de France.</i>

met het Ledeken,	{ un in 't eenvoud, } { des of de in 't meervoud, }	betekent	{ een } { of } { veele }	wydt uitgestrekt en onbepaald ondeelig wezen. wydt uitgestrekte en onbepaalde ondeelige wezens.	<i>Un Roi détruira Constantinople.</i>
					<i>Rome a été gouvernée par des Rois, ou par de grands Rois.</i>

Daar

Daar uit ziet men dat het ledeken niet voor de eige naamen behoorde gestelt te worden, om dat dewyl ze een byzondere en bepaalde zaak betekenen, de bepaling van 't ledeken niet nodig hebben.

Nogtans het Gebruik niet altyd overeenkoomende met de Reden zynde, steld men zesomtyds in 't Grieks, zelfs voor de eigen naamen der menschen, ὁ Φίλιππος. En de Italianen maken 'er een genoegezaam gebruik van, *l' Ariosto*, *il Tasso*, *l' Aristotele*; dat de Franschen somtyds navolgen, dog alleen voor de naamen die zuiver Italiaansch zyn, zeggende by voorbeeld, *l' Arioste*, *le Tasse*, maar zy zouden niet zeggen, *l' Aristote*, *le Platon*, want ze voegen geen ledakens voor de eigen naamen der menschen, 't en zy uit verachting, of sprekende van zeer geringe menschen, *le tel*, *la telle*, of 't en zy dat ze van noemlyke of gemeene naamen eigen geworden zyn; by voorbeeld, daar zyn menschen die men noemt *le Roi*, *le Matre*, *le Clerc*, maar in zulk een geval word dit genomen in wyze van een enkel woord, zoo dat als deese naamen tot de vrouwen overgaan, men het

ledeken *le* in *la* niet verandert ; maar een Vrouw ondertekent haare brieven &c. *Marie le Roi, Marie le Maître &c.*

Ook worden de ledekens in 't Fransch niet gesteld voor de eigen naamen van Steden en Dorpen, *Paris, Rome, Milan, Gentilly*, 't en zy die van noemlyke, ook eigen geworden zyn, als *la Capelle, le Pleffis, le Catelet*.

Men gebruikt het ledeken ook niet voor de naamen der Kerken, die men maar enkel noemt na de naam der Heiligen waar aan die toegewyd zyn, *S. Pierre, S. Paul, S. Jean*.

Doch het ledeken heeft plaats voor de eigen naamen van Koningryken en Landschappen, *La France, l'Espagne, la Picardie* ; alhoewel 'er eenige naamen van Landen zyn, waar men die niet steld, als *Cornouailles, Comminges, Roannès*.

Men steld ze voor de naamen der Rivieren, *la Seine, le Rbin*, en Bergen, *l'Olympe, le Parnasse*.

Eindelyk moet men aanmerken, dat het ledeken by de byvoeglyke naamen niet past, om dat ze hun bepaaling van de zelfstandigen moeten

ten neemen. En zoo men 'er die somtyds aanvoegt, gelyk men zegt *le blanc*, *le rouge* (het wit, het roodt,) 't is dat men dan daar van zelfstandigen maakt, *le blanc*, (het wit) zynde het zelfde als *la blancheur* (de witheid); of dat men 'er een zelfstandige naam onder verstaat; gelyk als, sprekende van de wyn, men zeggen zoude, *j'aime mieux le blanc*, (ik heb de witte liever.)

VIII. HOOFDSTUK.

Van de Voornaam-woorden.

DEwyl de menschen genoodzaakt zyn geweest somtyds van dezelve dingen in een zelve reden te spreken; en dat het lastig zoude zyn geweest altydt dezelve naamen te herhaalen; hebben ze eenige woorden, om de plaats van naamen te houden, uitgevonden; en om die reden hebben ze die genoemd *voornaam-woorden*.

Ten eersten, hebben ze aangemerkt dat het onnodig was en van een slechte

E s   zwier,

zwier, zich zelve te noemen. Daarom hebben ze het voornaam-woord van de eerste persoon ingevoerd, om die te stellen in plaats van die welke spreekt. *Ego; Moi, Je; Ik.*

Om ook niet gehouden te zyn te noemen die aan welke men spreekt, hebben ze goed gekeurt het met een woord te tekenen, *Toi, Tu, of Vous; Gy, U.*

En om ook niet genoodzaakt te zyn de naamen van andere perfoonen of dingen te herhalen, waar van men spreekt, hebben ze de voornaamen van de derde persoon uitgevonden, *ille, illa, illud; il, elle, lui; Hy, zy, hem &c.* en van deesen zyn 'er die als met de vinger de zaak waar van men spreekt aanwyzende, en uit dien oorzaak noemt men ze aanwyzende, als *Hic, celui-ci, Iste, celui-la, deese, die.*

Daar is 'er nog een die men wederkerig noemt, dat is, die tot zig zelve wederkeert; te weten *sui, sibi, se; zig.* *Pierre s'aime,* Pieter bemind zig. *Caton s'est tué,* Cato heeft zig gedood.

Deese naamen hebbende het gebruik der andere naamen, en hebben 'er ook de eigenschappen van: als,

1. Het eenvoudig en meervoudig getal,

tal, *je, nous*, (ik, wy); *tu, vous*, (gy, u). Maar in 't Fransch gebruikt men gemeenlyk het meervoud *vous*, (u) in plaats van 't eenvoud *tu, toi*, (gy), zelfs wanneer men van een persoon alleen spreekt: *Vous êtes un homme de promesse*, (Gy zyt een man van uw woord).

2. De geslachten, *il, elle*, (hy, zy). Maar de voornaam van de eerste persoon is altyd gemeen. En die van de tweede ook, uitgenomen in het Hebreusch, en de Taalen die het navolgen, waar het manlyk geslacht onderscheiden van het vrouwlyk is, אֲנִי, אַתָּה.

3. De naamvallen, *ego, mei*, (*je, me, moi*), (ik, my). En zelfs hebben wy alrêe in 't voorby gaan gezegt, dat de Taalen die geen gevallen in de naamen hebben, 'er somtyts hebben in de voornaamen.

Dit is 't geen men in de Fransche ziet, waar men de voornaamen volgens drie gebruiken aanmerken kan, 't geen wy door de volgende Tafel aantekenen zullen.

Voor-

Voor de Werkwoorden in de Noemer. [Geever. [Beschuld.		En doergaans Afneem. [Baar. [&c.	
<i>Je, ik.</i>	<i>Me.</i>	<i>Moi.</i>	
<i>Nous, wy.</i>	_____		_____
<i>Tu, gy.</i>	<i>To.</i>		<i>Toi.</i>
<i>Vous, gyl.</i>	_____		_____
_____	<i>Se, zig.</i>		<i>Soi, zig.</i>
_____	_____		_____
<i>il, elle.</i> <i>hy, zy.</i>	<i>Lui.</i> <i>hy, hem.</i>	<i>Le, la.</i> <i>hem, haar.</i>	<i>lui, elle.</i> <i>hy, zy.</i>
<i>ils, elles.</i> <i>zyl.</i>	<i>Lewr.</i> <i>hun, haar.</i>	<i>Ler.</i> <i>hun, haar.</i>	<i>Eux, Elles.</i> <i>zy, zy.</i>

Aangaande deese Tafel, zyn 'er eenige aanmerkingen te doen.

De eerste is, dat om te verkorten, ik niet meer als een maal gesteld heb *nous* en *vous*, alhoewel ze doorgaans voor de werkwoorden gezet worden; daarom is 'er ook geen zwaarigheid in de gemee-

ne

ne Taalen aangaande de voornaam van de tweede persoon, om dat men 'er niet als *vous* gebruikt.

De tweede is, dat 't geen wy getekent hebben als de geever en aanklager van de Voornaam *il*, om voor en na de werkwoorden gesteld te worden, ook naa de werkwoorden word gesteld, als ze in de gebiedende wyze zyn: *vous lui dites*, (gy zegt hem); *dites-lui*, (zeg hem); *vous leur dites*, (gy zegt haarl.), *dites-leur*, (zeg haarl.); *vous le menez*, (gy leid hem), *menez-le*, (leid hem). *Vous la conduisez*, (gy leid haar); *Conduisez-la*, (leid haar). Maar *me*, *te*, *se*, worden nooit als voor de werkwoorden uitgesproken; *Vous me parlez* (gy spreekt my); *Vous me menez*, (gy leid my). En aldus wanneer het werkwoord in de gebiedende wyze is, moet men *moi* in plaats van *me* stellen; *parlez-moi*, (spreek my); *Menez-moi*, (leid my). 'T schynt dat de Heer *Vaugelas* daar op geen acht geslagen heeft, dewyl de reden onderzoekende, waarom men zegt *menez-l'y*, en dat men niet zegt *menez-m'y*, hy 'er geen andere van ontdekt heeft, als de wanleiding: daar het nochtans klaar is, dat

moi

moi geen letter-uitlating konnende lyden, moest men, op dat men konde zeggen *menez-m'y*, ook zeggen *menez-me*. Dog *menez-me* is geen Fransch, en bygevolg *menez-m'y* ook niet.

De derde aanmerking is, dat als de Voornaamen voor de werkwoorden of na de werkwoorden in de gebiedende wyze zyn, men het woordledeken *à* niet stelt in de geever, *vous me donnez*, (gy geeft my), *donnez-moi*, (geefmy), 't en zy dat men de voornaam daar van verdubbelt, waar aan men gemeenlyk voegt *même*, (zelf), dat aan de voornaamen niet dan in de derde vorm of wyze gevoegt word. *Dites-le moi à moi. Je vous le donne à vous. Il me le promet à moi-même. Dites-leur à eux-mêmes. Trompez-la elle-même. Dites-lui à elle-même.*

De vierde is, dat in het voornaamwoord *il* (hy), de noemer *il* of *elle* (hy of zy), en de aanklager *le* of *la* (hem of haar), zonder onderscheid van alle soorten van dingen gezegt worden; in plaats dat de afneemer, de baarer, en de voornaam *son*, *sa*, (zyn, zyne) die de plaats van de baarer houd, niet dan gemeenlyk

lyk van de perfoonen moeten gezegt worden.

Aldus zegt men zeer wel van een Landhuis, *Elle est belle, Je la rendrai belle*, (Het is fraay, Ik zal het fraay maaken); maar 't is qualyk gesproken te zeggen, *Je lui ai ajouté un pavillon, Je ne puis vivre sans elle, C'est pour l'amour d'elle que je quitte souvent la Ville, Sa situation me plait*; om wel te spreken, moet men zeggen: *J'y ai ajouté un pavillon, Je ne puis vivre sans cela, et sans le divertissement que j'y prens: Elle est cause que je quitte souvent la ville, La situation m'en plait*.

Ik weet wel dat deese regel uitnemingen leiden kan, want 1. de woorden die een meenigte menschen betekenen, als *Kerk, Volk, Gezelschap*, zyn daar aan niet onderworpen.

2. Als men de dingen bezielt en haar aanziet in wyze van perfoonen, door een figuur of spreekwyze die men *persoon-verbeelding* noemt, kan men daar de woorden die aan de perfoonen behooren gebruiken.

3. De geestelyke zaken, als de *wil- le, de dengt, de waarheid*, konnen persoonlyke uitdrukkingen lyden, en ik denk

denk niet, dat het qualyk zoude gesproken zyn, *l'amour de Dieu a ses mouvemens, ses desirs, ses joyes, aussi-bien que l'amour du monde: J'aime uniquement la verité, j'ai des ardeurs pour elle que je ne puis exprimer.*

4. Het gebruik heeft ingevoert dat men de voornaam *son* neemt in zaaken die gantsch eigen of wezentlyk aan die waar van men spreekt zyn. Aldus zegt men, *qu'une riviere est sortie de son lit*, dat een rivier buiten haare oevers gegaan is, *qu'un cheval a rompu sa bride*, dat een paard zyn toom verbroken heeft, *a mangé son arvoine*, zyn haver gegeten heeft, om dat men de haver acht als een voedzel gantsch eigen voor een paard: *Que chaque chose suit l'instinct de sa nature*, dat ieder ding den aard van zyn natuur volgt, *que chaque chose doit être en son lieu*, dat ieder ding in zyn plaats moet zyn, *qu'une maison est tombée d'elle-même*, dat een huis van zelfs gevallen is, niets zynde wezentlyker aan eending, dan het geen dat het is. En dit zoude my doen denken dat deese regel in de redenvoering der Wetenschappen geen plaats heeft, waar men niet spreekt als van 't geen eigen aan de

de dingen is. En dat men aldus van een woord kan zeggen, *zyn voornaamste betekening is zulke*, en van een driehoek, *zyn grootste zyde is die, welke zyn grootste hoek steunt*.

Wat deese regel belangt, daar konnen nog andere zwarigheden zyn, also men niet genoeg verdacht geweest is om reden te geven op al het geen 'er tegen geworpen kan worden. Maar ten minsten is het zeker, dat men om wel te spreken, gemeenlykmoest acht slaan dat het een gebrek is dezelve te verzuimen, 't en zy in spreekwyzen die door het gebruik gezag hebben, of 't en zy men 'er eenige byzondere reden van geeft. De Heer *Vaugelas* heeft dit nogtans niet waargenomen, maareen ander diergelyke aangaande de *qui*, dat hy zeer wel aanwyft niet gezegt te worden als van de perfoonen, behalven de noemer en de aanklager *que*.

Tot hier toe hebben wy de voornaamste oorspronkelyke voornaamwoorden uitgelegt: maar daar van worden andere gevormt, die men *bezittende* noemt, even als wy gezegt hebben dat 'er byvoeglyken gemaakt worden van naamen

F

die

die zelfstandigheden betekenen , met 'er een duistere beduiding aan te voegen. Als van *aarde* , *aardsch*. Aldus *meus* , *moi* , myn , beduid onderscheidtlyk , *moi* , my , en duisterlyk iets 't welk my toebehoord , en dat myn is. *Meus liber* , *Mon livre* , (Myn boek) , dat is , *Le livre de moi* , (Het boek van my) , gelyk als de Grieken gemeenlyk zeggen , *βιβλός μῆ*.

In 't Fransch zyn 'er voornaamwoorden , die altyd met een naam zonder ledeken gesteld worden , *mon* , *ton* , *son* , (myn , uw , zyn) ; en in 't meervoud *nos* , *vos* (onze , uwe) : de anderen die altyd zonder naam met het ledeken gesteld worden , *mien* , *tien* , *sien* , (myne , uwe , zyne) , en in 't meervoud *nôtre* , *vôtre* , (onze , uwe) . Ook zyn 'er die in beide deese wyzen gesteld worden , *nôtre* , & *vôtre* (onze , en uwe) , in 't eenvoud *leur* , & *leurs* , (hun , en hunne) , waar van ik geen voorbeelden geef , om dat het alte licht is. Alleenlyk zal ik zeggen dat dit de reden is , die deese oude spreekwyzen heeft doen verwerpen , *Un mien ami* , (Een myne vrindt) , *Un mien parent* , (Een myne bloedvrindt) ; om dat

mien

mien niet als met het ledeken zonder naam moet toegepast worden, *C'est le mien*, ('t is het myne); *Ce sont les nôtres*, ('t zyn de onze), &c.

IX. HOOFSTUK.

Van het Voornaamwoord genaamt Betrekkelyk.

NOg is 'er een ander voornaam, die men *betrekkelyk* noemt: *Qui, que, quod*; *Lequel, laquelle* (welke, dewelke). Deese *betrekkelyke* voornaam heeft iets gemeen en eigen met de andere voornaamen.

'T geen die gemeen heeft is, dat ze gestelt word in plaats van de naam, en zelfs algemeenlyker als alle de anderen voornaamen, wordende gestelt voor alle de perfoonen; *Moï qui suis Chretien*, (Ik die Christen ben); *Vous qui êtes Chretien*, (Gy die Christen zyt); *Lui qui est Roi*, (Hy die Koning is).

Het geen deese voornaam eigen heeft, kan in tweederley wyzen aangemerkt

worden. De eerste, dat die altyd betrekking met een ander naam of voornaamwoord heeft, die men *voorgaande* noemt. *Dieu qui est Saint*, (Godt die Heilig is). *Dieu* (Godt) is 't voorgaande naamwoord, van de betrekkelijke voornaam *qui*; maar deese voorgaande naam is 'er somtyds onder begrepen, en niet uitgedrukt, voornaamlyk in de Latynsche Taal, zoo als men 't aangewezen heeft in de Nieuwe Latynsche Leerwyze, aangaande deese Taal.

Het tweede, dat de betrekkelijke naam eigen heeft, en dat, by myn weten, nog van niemant aangemerkt is, is dat het voorstel waar in die voornaam komt, (dat men *toevallig voorstel* noemen kan) kan deel zyn van 't onderwerp, of van 't gezeg van een andere voorstelling, dat men *voornaamste* noemen kan.

Dit kan men niet wel verstaan, zoo men niet indachtig is van 't geen wy in 't begin gezegt hebben, aangaande deese reden, dat 'er in alle voorstelling een *onderwerp* is, het welk is het geene waar van men iets verzekert; en een *gezeg*, het welk is het geen dat men

men van iets verzekert. Maar deese twee woorden kunnen zyn of enkel, gelyk wanneer ik zeg, *Dieu est bon*, (Godt is goed), of 't zamengesteld, als wanneer ik zeg, *Een verstandig Regeerder is een nuttig man voor 't gemeene best*: want het geen waar van ik verzeker, is niet alleen een *Regeerder*, maar een *verstandig Regeerder*; en dat ik verzeker, is niet alleen dat hy een *Man* is, maar een *Man nuttig voor 't gemeene best*.

- Men kan zien het geen in de *Redenkunst* of *Konst van te denken*, over de t'zamengestelde Voorstellingen gezegt geweest is, *Tweede Deel*, 3. 4. 5. en 6. Hoofdstuk.

- Deese byvoeging van veele woorden aan 't onderwerp en aan 't gezeg, is somtyds zodanig, datze niet belet dat de voorstelling enkel zy, houdende maar alleen een oordeel of verzekering; als wanneer ik zeg, *La valeur d'Achille a été cause de la prise de Troye*, (De dapperheid van Achilles is oorzaak geweest van het innemen van Troye). 'T geen zoo dikwils geschied, als van de twee zelfstandigheden die in 't onderwerp of in 't gezeg van de voorstelling komen,

de eene door de andere beheerscht word.

Maar in andere gelegentheden, sluiten deese soorten van voorstellingen, waar van het onderwerp of het gezeg uit veele woorden bestaat, ten minsten in ons verstand, veele oordeelen in; waar van men zoo veel voorstellingen maken kan. Als wanneer ik zeg, *Dieu invisible a créé le Monde visible*, (De Godt onzienlyk, heeft geschapen de zienlyke Wereld) als dan geschieden 'er drie oordeelen in myn verstand, in deese voorstelling ingesloten. Want 1. oordeel ik dat *Godt onzienlyk is*; 2. dat *hy de Wereld geschapen heeft*; 3. dat *de Wereld zienlyk is*. En van deese drie voorstellingen, is de tweede de voornaamste en wezentlykste van de voorstelling: maar de eerste en de derde zyn maar toevalligen, en maaken alleen een gedeelte van de voornaamste, waar van de eerste het onderwerp, en de laatste het gezeg t'zamen stelt.

Nu deese toevallige voorstellingen zyn dikwils in ons verstand, zonder door de woorden te worden uitgedrukt, als in 't voorgestelde voorbeeld. Dog
som-

somtyds tekent men ze uitdrukkelyk, en tot dit gebruikt men de betrekkelijke: gelyk als wanneer ik het zelve voorbeeld overbreng tot deese woorden, *Dieu qui est invisible, a créé le Monde qui est visible*, (Godt die onzienlyk is, heeft de Wereld geschapen die zienlyk is.)

Zie daar dan 't geen wy gezegt hebben eigen te zyn aan de betrekkelijke voornaam, te weten, te veroorzaken dat de voorstelling waar in die komt, een gedeelte van het onderwerp en van 't gezeg van een andere voorstelling kan zyn. Hier omtrent moet men aanmerken, 1. dat als men twee naamen aan malkander voegt, waar van de eene geen beheersching is, maar met den ander overeenkomt, 't zy door byzetting, als *Urbs Roma*, (de Stadt Rome), 't zy als byvoeglyk, als *Deus Sanctus* (de Heilige Godt), voornaamlyk als deese byvoeglyke een deelwoord is, als, *Canis currens*, (de lopende hondt): alle deese spreekwyzen sluiten in deese zin de betrekkelijke voornaam in, en kunnen door de betrekkelijke voornaam opgelost worden: *Urbs quæ dicitur Roma; Deus qui est Sanctus; Canis qui currit*, (de Stadt die

die Rome genoemd wort ; Godt die Heilig is ; de Hondt die loopt). Want het hangt van den aard der Taalen af, de eene of de andere te gebruiken. En alzoo zien wy, dat men in 't Latyn gemeenlyk het deelwoord gebruikt, *Video canem currentem*, (Ik zie een lopende hondt); en in 't Fransch de betrekkelijke, Ik zie een hondt die loopt ; *Je vois un Chien qui court*.

2. Ik heb gezegt dat de voorstelling van de betrekkelijke naam een gedeelte kan uitmaken met het onderwerp, en met het gezeg van een andere voorstelling, dat men het *voornaamste* noemen kan. Want ze maakt nooit het geheele onderwerp nog het geheele gezeg uit : maar men moet 'er het woord aan voegen, waar van de betrekkelijke naam de plaats houdt, om 'er het geheele onderwerp uit te maaken. By voorbeeld, *Dieu qui est invisible, est le Créateur du Monde qui est visible*, (Godt die onzienbaar is, is de Schepper des Werelds die zienbaar is). *Qui est invisible* (die onzienbaar is) is het geheele onderwerp deeser voortelling niet, maar men moet 'er byvoegen *Godt*, (*Dieu*). En, *qui est*

est visibile, (die zienbaar is), is het geheele gezeg niet, maar men moet 'er byvoegen, *le Créateur du Monde*, (de Schepper des Werelds).

3. De betrekkelijke kan of onderwerp, of gedeelte van 't gezeg van de toevallige voorstelling zyn. Om 'er onderwerp van te zyn, moet men die stellen in de noemer; *Qui creavit Mundum*; *Qui sanctus est*, (Die de Wereld geschapen heeft; Die heilig is.)

Maar als die in een geboogen naamval is, baarer, geever, beschuldiger; als dan maakt die het geheele gezeg van deese toevallige voorstelling niet, maar alleen een gedeelte; *Deus quem amo*, *Dieu que j'aime*, (Godt die ik bemin): het onderwerp van de voorstelling is *ego*, (ik) en het werkwoord maakt de koppeling, en een gedeelte van 't gezeg, waar van *quem* een ander gedeelte uitmaakt, als of 'er was *Ego amo quem*, (ik bemin die), of *Ego sum amans quem*, (ik ben beminrende die). Even alzo, *Cujus Caelum sedes est*; *Duquel le Ciel est le trône*, (waar van den Hemel de troon is), dat altyd is als of men zeyde, *Caelum est se-*

F s des

des cuius; Le Ciel est le trône du quel, (De Hemel is de troon waar van).

Nochtans, zelfs in deese toevallen, stelt men altyd de betrekkelyke naam aan het hoofd van de voorstelling, (alhoewel dat volgens de zin het niet als als aan het einde moest wezen) behalven zoo het beheerscht zy door een voorzetzels, want de voorzetzels gaan ten minsten gemeenlyk voor: *Deus a quo Mundus est conditus,* (Godt door wien de Wereld geschapen geweest is.)

'T geen wy omtrent de twee gebruiken van de betrekkelyke naam gezegt hebben, de eene een voornaam te zyn, en de andere de koppeling te tekenen van de voorstelling met een ander; diend om veele dingen uit te leggen, waar de Spraakkonstenaars vry wat werks aan hebben om 'er reden van te geeven.

'T eerste is, een zeer gemeene spreekwyze in de Hebreusche Taal; dezelve is, als de betrekkelyke met het onderwerp van de voorstelling, waar in die komt, maar alleenig een gedeelte van 't gezegt is, gelyk als men zegt, *pulvis quem*
ven-

ventus projicit, (het stof welke de wind verstroot), als dan laten de Hebreusch en niet anders aan de betrekkelijke naam, dan het laatste gebruik, te weten, de koppeling der voorstelling te tekenen met een ander; en wat het ander gebruik belangt, te weten, de plaats van naam te houden, drukken ze het uit door de aanwyzende voornaam, als of 'er geen betrekkelijke was, zoo dat ze zeggen: *quem projicit eum. ventus*, (welke de wind het verstroot). En dit is in 't Nieuwe Testament doorgegaan, waar den Apostel Petrus, makende een zinspeeling over de woorden van Jesaias, van Jesus Christus zegt: ἔ τῷ μύλωπι αὐτῆ ἰάθητε. *Cujus livore ejus sanati estis*. (Door wiens bloed van hem gy genezen zyt.) De Spraakkonstenaars, deese twee gebruiken der betrekkelijke niet wel onderscheiden hebbende, hebben van deese spreekwyze geen reden kunnen geven; en zyn gehouden geweest te zeggen, dat het was een *pleonasmus*, dat is, een onnodige overtolligheid.

Het tweede, 't geen men door deese grondregel uit kan leggen, is de vermaarde twistreden tusschen de Spraakkonste-

konstenaars, aangaande de natuur van de Latynsche *quod*, naa een werkwoord; als wanneer Cicero zegt: *Non tibi obijcio quod hominem spoliasti*: (Ik verwytt u niet dat gy een man berooft hebt). 'T geen by de Schryvers der laage Latynsche Styl nog gemeender is, die byna altyd zeggen, *quod*, 't geen men met meerder welsprektheid zoude zeggen door de onbepaalde wys: *Dico quod Tellus est rotunda*, (ik zeg dat de Aarde rond is), voor, *dico Tellurem esse rotundam*, (Ik zeg de Aarde rond te zyn.) De eenen geeven voor, dat deese *quod* een by- of koppel-woord is; en de anderen, dat het de betrekkelyke naam zelfs is van het geenerley geslacht, *qui, quæ, quod*, (wie, welke).

Voor my, ik meen dat het de betrekkelyke is, die altyd toezicht heeft aan een voorgaande woord (zoo als wy reeds gezegd hebben), maar die berooft is van het gebruik des voornaams, fluitende in zyne beduiding niets dat gedeelte maakt of van het onderwerp, of van het gezeg der toevallige voorstelling, en behoudende alleen zyn tweede gebruik, 't welk is, de voorstelling te voegen met een

een ander waar ze gevonden word, gelyk wy omtrent de Hebreeuwſche ſpreekwyze gezegt hebben, *Quem projicit eum ventus*. Want in deeſe plaats van Cicero, *non tibi objicio quod hominem ſpoliaſti*, maaken deeſe laaſte woorden, *hominem ſpoliaſti*, een volkomen zin uit, waar de *quod*, die voorgaat, niets byvoegt en geen naam onderſtelt, maar al 't geen hy doet, is dat dezelve voorſtelling waar hy gevoegt is, niet meer doet dan een gedeelte van de heele voorſtelling, *non tibi objicio quod hominem ſpoliaſti*; in plaats dat ze zonder de *quod* door haar zelve zoude beſtaan, en een voorſtelling alleen uitmaken.

Dit is 't geen wy nog zullen kunnen verklaaren, als wy van de onbepaalde wyze der werkwoorden ſpreeken; waar wy ook zullen laten zien, dat het de wyze is van te ontloſſen de *que* der Franſchen (welke komt van deze *quod*); als wanneer men zegt, *Je ſuppoſe que vous ſerez ſage*, (ik onderſtel dat gy wys zult zyn); *Je vous diſ que vous avez tort*, (Ik zeg u dat gy ongelyk hebt.) Want deze *que* is daar zoodanig berooft van de natuur des voornaams, dat hy 'er geen
ant-

ander gebruik heeft als de t'zamenvoeging, dewelke zien laat dat deese voorstellingen, *Vous serez sage*, (gy zult wys zyn), *Vous avez tort*, (gy hebt ongelijk), niet dan een gedeelte van de heele voorstelling zyn, *Je suppose &c.* (Ik onderstel) *Je vous dis &c.* (Ik zeg u).

Wy hebben twee voorvallen aange-merkt, waar de betrekkelijke haargebruik van de voornaam verliezende, niet dan die, te weten de twee voorstellingen t'zamen te voegen, behoud. Maar in tegendeel konnen wy twee andere voorvallen aanmerken, waar de betrekkelijke haargebruik van t'zamenvoeging verliezen, en niets behouden als die van de voornaam.

De eerste is een spreekwyze waar de Latynen veeltys de betrekkelijke gebruiken, gevende die byna niet als de kracht van een aanwyzende voornaam, en latende daar aan zeer weinig van haar ander gebruik, de voorstelling waar in men ze besteed, aan een andere voorstelling t'zamen te voegen. Daar van komt, dat ze zoo veel volzinnen beginnen met de betrekkelijke, die men in de gemene Taalen niet zoude konnen overbrengen dan

dan door de aanwyzende voornaam, om dat de kracht van de betrekkelijke als t'zamenvoeging zynde, daar byna altyd verlooren zynde, men vreemt zoude vinden dat men 'er een stelde. By voorbeeld, Plinus begint zyn Lofreden op de volgende wyze: *Bene ac sapienter, P. C. majores instituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium a precationibus caperent, quod nihil rite, nihilque providenter homines sine Deorum immortalium ope, consilio, honore, auspicarentur. Qui mos, cui potius quam Consuli, aut quando magis usurpandus colendusque est?*

„ Onze Ouders, Eerwaarde Vaders,
 „ hebben zeer wel en wysselyk ingestelt, dat ze alle hunne ondernemingen en redenvoeringen zouden aanvaarden, door de bede, om dat de menschen zonder hulp, raad en eender onsterfelyke Goden, niet konnen voorzichtiglyk beginnen. Aan wie en wanneer betaamt het meer, dan aan een Burgermeester, deese gewoonte te oeffenen en waar te neemen?

'Tis zeker dat deese *qui* veeleer een nieuwe volzin begint, dan dat ze deese aan de

de voorgaande voegt; waar van komt dat ze zelfs is voorgegaan van een punt of stip. En daarom is 't dat dit in 't Fransch vertalende, men nooit zoude stellen *laquelle coutume* (welke gewoonte); maar *deese gewoonte*, beginnende aldus de tweede volzin: *Et par qui cette coutume doit-elle être plutôt observée, que par un Consul?* (En door wie moet deese gewoonte eerder waargenomen worden, dan door een Burgermeester? &c.)

Cicero is vol van diegelyke voorbeelden, als in zyn Redenvoering tegens Verres. *Itaque alii cives Romani, ne cognoscerentur, capitibus obvolutis a carcere ad palum, atque ad necem rapiebantur: alii cum a multis civibus Romanis recognoscerentur, ab omnibus defenderentur, securi feriebantur. Quorum ego de acerbissima morte, crudelissimoque cruciatu dicam, cum eum locum tractare coepero.* ("T

is daarom dat dan deese Romynsche
burgers, uit vreesse datze bekend zoude worden, gesleept wierden, zynde hun hoofd bedekt van de gevange- nisse af, tot de plaats en ter dood; en de anderen zelfs wanneer ze van veele Burgers bekend wierden en van
al-

„ allen beschermt, wierden nogtans met
 „ de byl gestraft. Van welkers wreede
 „ dood, en wreede pyniging, ik zal
 „ beginnen te spreken, als ik dit stuk
 „ zal verhandelen.” Deese *quorum* zou-
 de in 't Fransch overgezet worden als of
 'er was, *de illorum morte*; (*de leur mort*;) van hun dood

Het tweede voorval is, waar de betrek-
 kelyke voornaam byna niet als het ge-
 bruik des voornaams behoud: 't is in de
 Grieksche *ἔτι*; waar van de natuur nog
 niet naaukeurig genoeg van niemant;
 dat ik weet, voor de Grieksche Leer-
 wyze aangemerkt is geweest. Want al-
 hoewel dit woordledeken dikwils veel
 overeenkomst heeft met de Latynsche
quod, zoo als wy in de Latynsche Leerwy-
 ze bewezen hebben, in de Aanmerking
 der Bywoorden, nummer 3 en 4, en datze
 van de betrekkelijke voornaam deeser
 Taal genomen word, even als de *quod*
 van de Latynsch betrekkelijke voor-
 naam word genoomen; nochtans is 'er
 dikwils dit aanmerklyk onderscheid tus-
 schen de natuur van de *quod* en de *ἔτι*;
 dat in plaats dat dit Latynsch woordle-
 deken niet als de betrekkelijke is be-

X

G

roofd

van haar gebruik des voornaams, en behoudende niet als die van de t'zamenvoeging; het Grieksche ledeken in tegendeel van 't gebruik der koppeling berooft is, en behoudt maar alleen die des voornaams. Waar over men zien kan onze nieuwe Grieksche Leerwyze, 't 3. Boek, 11. Hoofdstuk. Aldus, by voorbeeld, in het derde Capittel van de Openbaringe Joannis, waar Jesus Christus een Bisschop berispende die eenig genoege van zich zelve hadde, tot hem zeide, λέγεις ὅτι πλάσιος εἰμι: *dicis quod dives sum*, (gy zegt dat ik ryk ben) is dit niet te zeggen, *quod ego, qui ad te loquor, dives sum*, (dat ik, die u spreek, ryk ben,) maar *dicis hoc*, (gy zegt dat) te weten, *dives sum* (ik ryk ben.) Zoo dat 'er als dan twee afgezonderde voorstellingen zyn, zonder dat de tweede een gedeelte met de eerste uitmaakt, zulks dat ὅτι geen bediening heeft van de betrekelyke voornaam, noch van de koppeling. 'T geen zeer dienstig is aan te merken, om veele zwaarigheden in deesse Taal op te lossen.

X. HOOFSTUK.

Onderzoek van een Regel der Fransche Taal, welke is, dat men naa een naamwoord zonder ledeken, geen betrekkelijk naamwoord stellen moet.

T Geen my bewoogen heeft om deese reegel te onderzoeken, is, dat ze my gelegentheid geeft om in 't voorbygaan over veele gewichtige zaaken, belangende het wel redeneeren over de Taalen, te handelen, dewelke my noodzaaken zouden te wydlopig te zyn, indien ik 'er in 't byzonder van wilde spreken.

De Heer *Vangelas* is de eerste die deese reegel, neffens veele anderen zeer vernuttigen waar mede zyne Aanmerkingen verciert zyn, bekend gemaakt heeft: te weten, dat men naa een naamwoord zonder ledeken, geen *qui* stellen moet. Aldus zegt men wel, *Il a été traité avec violence*, (hy is met geweld gehandeld geweest); maar als ik wil betekenen dat dit geweld heel onmensche-

schelyk geweest is, kan ik het niet doen dan met 'er een ledeken aan te voegen: *Il a été traité avec une violence, qui a été tout à fait inhumaine*, (Hy is gehandeld geweest met een geweld, dat heel onmenschelyk geweest is).

Ten eersten schynd dit zeer redelyk; maar dewyl 'er veele spreekwyzen in de Fransche Taal voorkomen, die met deese regel niet schynen overeenkomende, als onder anderen deese: *Il agit en politique qui sait gouverner*, (hy handelt als een staatkundige die weet te heerschen); *Il est coupable de crimes qui méritent châ-timent*, (Hy is schuldig aan misdaden die straffe verdienen); *Il n'y a homme qui sache cela*, (Daar is niemand die het weet); *Seigneur, qui voyez ma misere, assistez-moi*, (Heere, die myne elende aanziet, staa my by); *Une sorte de bois qui est fort dure*, (Een soort van hout dat zeer hard is); hier over hebbe ik myne gedachten laten gaan, of men die niet zoude kunnen uitdrukken met woorden die ze algemeender maakten, en die lieten zien dat deese en andere diergelyke spreekwyzen die 'er aan strydig schy-

Geredeneerde Spraakkonst. For
schynen, inderdaad 'er aan niet stry-
dig zyn. Zie hier dan hoe ik het be-
grepen heb.

In het tegenwoordig gebruik der
Fransche Taal, moet men geen *qui* na
een gemeene naam stellen, zoo die niet
bepaald is door een ledeken, of door
iets anders dat dezelve niet minder be-
paald als een ledeken doen zoude.

Om dit wel te verstaan, moet men
wel opletten dat men twee dingen in
de gemeene naam kan onderscheiden,
de beduiding die vast is (want het is
by geval als die somtyds veranderd, 't
zy door dubbelzinnigheid, 't zy door
een leerspreuk), en de uitgestrektheid
deeser beduiding die aan de verandering
onderworpen is, naa dat de naam ge-
nomen word of voor de geheele soort,
of voor een deel bepaald of onbepaald.

'T is niet dan ten opzicht deeser uit-
gestrektheid, dat wy zeggen dat een
gemeene naam *onbepaald* is, als 'er niets
is 't geen aantekent of het gemeenlyk
of byzonderlyk moet genomen wor-
den, en byzonderlyk genomen zynde,
of het is voor een byzondere bepaald,
of onbepaald. En in tegendeel zeggen

dat een naam *bepaald* is, als 'er iets is, dat daar van de bepaaling aantekent. 'T welk zien laat dat wy door *bepaald*, niet verstaan *naauw en byzonderlyk bevat*; dewyl, volgens 't geen wy gezegt hebben, een gemeene naam moet gaan voor bepaald, als 'er iets is dat aantekent dat dezelve in alle zyn uitgestrektheid moet genomen worden. Als in deese voorstelling: *Tout homme est raisonnable* (alle mensch is redelyk).

Hier op is deese regel gegrond. Want men kan de gemeene naam wel gebruiken, niet dan in acht neemende zyne beduiding; zoo als in 't voorbeeld dat ik voorgesteld heb, *Il a été traité avec violence*, (hy is met geweld gehandeld geweest); en als dan is 't onnodig dat ik bepaal: Maar zoo men 'er iets byzonders van wil zeggen, 't welk men doet in 'er een *qui* by te voegen, is het gevocglyk dat in de Taalen welke lederekens hebben om de uitgestrektheid der gemeene naamen te bepaalen, men ze als dan gebruikt op dat men des te beeter kenne waar deese *qui* moet gesteld worden, zo het is aan al dat de gemeene naam kan betekenen, of alleen aan een

een gedeelte, bepaald of onbepaald.

Ook ziet men daar door, dat gelyk het ledeken in deese voorvallen niet nodig is, dan om de gemeene naam te bepalen, indien dezelve van een andere kant bepaald is, zal men 'er een *qui* by kunnen voegen, even als of 'er een ledeken was. En dit is 't geen laat zien de noodzakelykheid om deese regel uit te drukken, gelyk wy gedaan hebben, om ze algemeen te maaken; en 't zelve vertoont ook dat meest alle de spreekwyzen die 'er strydig tegen schynen, daar meede overeenkomende zyn, om dat de naam die zonder ledeken is, door iets anders bepaald is. Maar als ik zeg *door iets anders*, begryp ik daar niet onder de *qui*, welke men 'er aan voegt. Want byaldien men 'er die onder begreep, zoude men nooit tegens deese regel missen, dewyl men altyd zoude kunnen zeggen, dat men geen *qui* gebruikt naa een naam zonder ledeken, 't en zy in een bepaalde spreekwyze, om dat ze door de *qui* zelve zoude bepaald zyn. Aldus om reden te geven van byna al 't geen men tegen deese regel kan werpen, moet men niet als de verschei-

dene wyzen waar door een naam zonder ledelen kan bepaald zyn, beschouwen.

1. 'T is zeker dat de eigene naamen niet dan een byzondere zaak beduidende, door hun zelve bepaald zyn: daarom is 't dat ik in de regel niet gesproken heb van de gemeene naamen, zynde omtrent wisselbaar zeer wel gesproken te zeggen: *Il imite Virgile qui est le premier des Poëtes*, (hy volgt Virgilius Na, die de eerste is der Dichteren): *Toute ma confiance est en Jesus Christ qui m'a racheté*, (Al myn vertrouwen is in Jesus Christus, die my vrygekocht heeft.)

2. De roepers zyn ook door de natuur zelfs des roepers bepaald, zoo dat het onnodig is daar een ledelen by te wenschen om 'er een *qui* aan te voegen, dewyl het door de verzwygung van 't ledelen roepers worden, en die ze van de noemers onderscheid. 'T is dan niet tegen de regel, te zeggen: *Ciel, qui connoissez mes maux*, (Hemel, die myn elende kent): *Soleil, qui voyez toutes choses*, (Zonne, die alle dingen ziet).

3. *Ce, quelque, plusieurs*, (deese, eenige, veele,) de naamen der getallen, als, *deux, trois, &c. tout, nul, aucun* &c.

&c. (twee, drie, &c. al, geen, niet een, &c.) bepalen zoo wel als de ledemens; dit is al te klaar om zich daar mee op te houden.

4. In de ontkenkende voorstellingen de woorden waar op de onkenning valt zyn bepaald, wordende algemeenlyk genoomen voor de ontkenning zelve waar van het eigen is, alles weg te nemen. 'T is de reden waarom men bevestigender wyze zegt, met het ledemen, *il a de l'argent, du cœur, de la charité, de l'ambition*: (hy heeft geld, gemoed, medelyden, eerzucht,) en lochenender wyze, *il n'a point d'argent, de cœur, de charité, d'ambition*, (hy heeft geen geld, geen gemoed, geen medelyden, geen eerzucht). En dit is 't welk ook vertoon dat deese spreek wyzen niet tegens de regel strydig zyn: *Il n'y a point d'injustice qu'il ne commette*; (daar en is geen ongerechtigheit, die hy niet pleegt); *Il n'y a homme qui sache cela*; (daar is niemand die dat weet), noch zelfs deese: *Est-il Ville dans le Royaume qui soit plus obéissante?* (Is 'er een Stad in 't Koningryk die onderworpender is?) Om dat de bevestiging met de vragende wy-

ze in de zin overgebracht word tot een beneeming. *Il n'y a point de Ville qui soit plus obéissante*, (daar en is geen Stad die onderworpend is).

5. 'T is een zeer waare regel der Reden-konst, dat in de bevestigende voorstellingen het onderwerp na zich trekt het gezeg, dat is het bepaald. Waar van komt dat deese redenceringen valsch zyn: De Mensch is een dier, De Aap is een dier, Bygevolg is de Aap mensch; om dat het dier, zynde het gezeg in de twee eerste voorstellingen, de onderwerpen aan twee verscheidene soorten van dieren bepaald worden. Daarom is 't niet tegen de regel te zeggen: *Je suis homme qui parle franchement*, (Ik ben een mensch die oprechtelyk spreekt,) om dat *homme*, mensch, bepaald word door *je*, ik: 't welk zoo zeker gaat, dat het werkwoord 't welk de *qui* volgt, beter tot de eerste, als tot de derde perfoon behoord. *Je suis homme qui ai bien vu des choses*, (Ik ben een mensch die zeer veele dingen gezien heb), veel eer als, *qui a bien vu des choses* (die zeer veele dingen gezien heeft.)

6. De woorden *sorte*, *espece*, *genre*,
(soort,

(soort, slag, geslacht) en diergelyken bepalen de volgende naamen; dewelke om deese reden geen ledeken moeten hebben. *Une sorte de fruit*, (een soort van vrucht,) en niet, *d'un fruit*, (van een vrucht). Daarom is 't wel gezegt, *une sorte de fruit qui est mur en Hyver*, (Een soort van vrucht die in de winter ryp is); *Une espece de bois qui est fort dur*,) een slag van hout dat zeer hard is).

7. Het woordledeken *en*, in de zin van de Latynsche *ut*, (in), *Vivit ut Rex*, *Il vit en Roi*, (Hy leeft in Koning), besluit in zich het ledeken, doende zoo veel als, *comme un Roi*, (als een Koning,) *en la maniere d'un Roi*, (in wyze van een Koning.) Daarom is 't niet tegen de regel te zeggen: *Il agit en Roi qui sait regner*, (hy gedraagt zich in wyze van een Koning die weet te regeren,) *il parle en homme qui sait faire ses affaires*: (hy spreekt in wyze van een mensch die zyne zaken weet te beleggen) dat is, *comme un Roi*, of *comme un homme*, (als een mensch) &c.

8. *De*, alleen, met een meervoud is dikwils in plaats van *des* welke het meervoud

voud des ledekens is, zoo als wy ver-
toont hebben in 't Hoofstuk van 't Le-
deken. Daarom zyn deese spreekwyzen
zeer goed en tegen de regel niet strydig:
*Il est accablé de maux qui lui font perdre
patience*, (Hy is overlast van moeielyk-
heden die hem het geduld doen verlie-
zen). *Il est chargé de dettes qui vont au de-
là de son bien*, (Hy is bezwaart met schul-
den die verder gaan als zyn goed).

9. De volgende spreekwyzen, goe-
den of quaden; *C'est grêle qui tombe* ('t is
hagel dat valt): *Ce sont gens habiles qui
m'ont dit cela*, ('t zyn verstandige luiden
die my dat gezegt hebben), zyn tegen de
regel niet strydig; om dat de *qui* zyn toe-
zicht niet en heeft tot de naam die zon-
der ledeken is, maar wel tot *ce* die van
alle geslacht en van alle getal is: want
de naam zonder ledeken *grêle*; *gens ha-
biles*, (hagel, verstandige luiden), is
't geen dat ik bevestig, en by gevolg
't gezeg, en de *qui*, is een gedcelte van
't onderwerp waar van ik bevestig, want
ik bevestig *de ce qui tombe, que c'est de
la grêle*, (van 't geen dat valt, dat het
hagel is); *de ceux qui m'ont dit cela, que
ce sont des gens habiles*, (van de geene die
my

my dat gezegt hebben, dat het verstandige luiden zyn): en dus de *qui* hebbende geen toezicht tot de naam zonder ledaken, dit alsdan deese regel niet aangaat.

Indien 'er andere spreekwyzen zyn die 'er aan tegenstrydig schynen, en waar van men met alle deese opmerkingen geen reden geeven kan, dezelve niet kunnen zyn dan overblyfzelen van de oude styl waar men byna altyd de ledakens achterliet. Nu 't is een grondregel, dat die welke aan een levendige of gebruikbare Taal arbeiden, altyd voor oogen moeten hebben, dat de spreekwyzen welke door een algemeen en onbetwiftbaar gebruik aangenomen zyn en gezach hebben, voor goede moeten gehouden worden, zelfs al waaren zeftrydig tegens de regelen en de evenvormigheid der Taal. Maar men moet ze niet bybrengen om te laten twyffelen van de regelen en om de evenvormigheid te verwarren, noch door gevolg, om aan andere spreekwyzen die het gebruik niet zoude aangenomen hebben, gezach te geven. Anderzins die zich niet zal houden dan aan de wispelturigheid des gebruiks, zonder

dee-

deefe grondregel in acht te neemen , zal maaken dat een Taal altyd onzeker blyven zal , en dat hebbende geene grondregelen , ze nooit zal kunnen vast gestelt worden.

XI. HOOFSTUK.

Van de Voorzetzels.

IN 't 6. Hoofstuk hebben wy boven vermeld , dat de naamvallen en voorzetzels voor het zelve gebruik waaren uitgevonden , welke is aan te tekenen de toezichten , die de dingen met mekanderen hebben.

In alle de Taalen zyn 't bykans dezelve toezichten dewelke met de voorzetzels getekent zyn. Daarom zal 't genoeg zyn , hier de voornaamste der gener die met de voorzetzels in de Fransche Taal getekent zyn , by te brengen , zonder gehouden te zyn daar een naaukeuriger optelling van te maken , gelyk het voor een byzondere Spraakkonst zoude nodig zyn.

Dus

Geredeneerde Spraakkonst. 111

Dus kan men, na myn meening, de voornaamste dezer toezichten aan de volgende brengen.

van plaats gestelt- heid en order,	}	<i>dans</i> . . in. <i>Il est dans Paris</i> , Hy is in Parys.
		<i>en</i> . . . in. <i>Il est en Italie</i> , Hy is in Ita- lien.
		<i>à</i> . . . tot, te. <i>Il est à Rome</i> , Hy is te Romen.
		<i>hors</i> . . buiten. <i>Cette maison est hors la Ville</i> , Dit huis is buiten de Stad.
		<i>sur ou sus</i> . op. <i>Il est sur la mer</i> , Hy is op Zee.
		<i>sous</i> . . onder. <i>Tout ce qui est sous le Ciel</i> , Al 't geen onder de Hemel is.
		<i>devant</i> voor. <i>Un tel marchoit devant le Roi</i> . Een zulke ging voor de Ko- ning.
van tyd.	}	<i>après</i> . . na. <i>Un tel marchoit après le Roi</i> . Een zulke ging na de Ko- ning.
		<i>chez</i> . . by. <i>Il est chez le Roi</i> . Hy is by de Koning.
		<i>avant</i> . . voór. <i>avant la guerre</i> , voor den Oorlog.
van tyd.	}	<i>pendant</i> . gedu- pendant <i>la guerre</i> , gedurende rende. den Oorlog.
		<i>depuis</i> . t'ze- depuis <i>la guerre</i> , t'zedert dert. den Oorlog.

van de paalen	}	<i>en</i> , in naar. <i>il va en Italie</i> , hy gaat naar Italien.
		<i>à</i> . . . te. <i>à Rome</i> , te Romen.
		<i>vers</i> . . na. <i>l'aimant se tourne vers le Nord</i> , de Zeil- steen keerd na 't Noorden.
		<i>envers</i> . om- <i>son amour envers Dieu</i> ,
		<i>trènt</i> . . zyn liefde omsrens Godt.
die men. verlaat	}	<i>de</i> , van .. <i>il part de Paris</i> , hy ver- trekt van Parys.
		van

van de oor- zaak,	uitwerkende.	} <i>maison bâtie par un Architecte.</i> een huis gebouwt door een bouwkundige.
	<i>par</i> , door.	
	stoffelyke.	
	<i>de</i> de van.	} <i>de pierre & de brique, van</i> steen en gebakken steen.
	eindelyke.	
	<i>pour</i> om.	} <i>pour y loger, om 'er te wou-</i> nen.

andere toezich- ten van	van vereeniging	} <i>les Soldats avec leurs</i> <i>Officiers.</i> de Soldaten met hun Oversten.
	<i>avec</i> met	
	van afscheiding.	} <i>les Soldats sans leurs</i> <i>Officiers.</i> de Soldaten zonder hun Oversten.
	<i>sans</i> zonder.	
	van uitneeming.	} <i>compagnie de cent Sol-</i> <i>dats outre les Officiers.</i> bende van hondert Sol- daten behalven de O- versten.
	<i>outré</i> behalven.	
	van tegenstelling.	} <i>Soldats revoltex, contre</i> <i>leurs Officiers.</i> Soldaten opgestaan te- gens hun Oversten.
<i>contre</i> tegens,		
van afsnyding.	} <i>Soldats retranchez du</i> <i>Regiment.</i> Soldaten afgesneeden van de Krygsbende.	
<i>de</i> van.		
van verwisseling.	} <i>rendre un prisonnier pour</i> <i>un autre.</i> een gevangene voor een ander overgeeven.	
<i>pour</i> voor.		
van overeenkomst.	} <i>selon la raison.</i> <i>selon</i> naar, volgens. } <i>volgens de reeden.</i>	
<i>selon</i> naar, volgens.		

Aangaande de voorzetzels zyn 'er
eenige aanmerkingen te doen, zoo wel
ten opzicht van alle de Taalen, als ten
opzicht van de Fransche in 't byzonder.

De

De eerste is, dat men in geen Taal, belangerende de voorzetzels, opgevolgt heeft 't geen de reden wel zoude vereischt hebben, te weten, dat een toezicht niet getekent wierde, als met een voorzetzal, en dat een voorzetzal niet moest tekenen als een toezicht alleen. Want in tegendeel geschied het in alle Taalen, 't geen wy uit deese voorbeelden van de Fransche Taal genomen gezegt hebben, dat een zelve toezicht met verscheidene voorzetzels verscheidene toezichten tekent, als *en*, *à*; dat dikwils duisterheid veroorzaakt in de Hebreuschche Taal, en in 't Grieks der Heilige Schrift die vol Hebreuschche spreekwyzen is, ter oorzaak dat de Hebreuschchen hebbende weinig voorzetzels, zy dezelve besteden tot zeer verscheidene gebruiken. Aldus het voorzetzal *ו*, dat genoemt word aanhangende, om dat het aan de woorden gehecht word, genomen wordende in veele zinnen, hebben de Schryvers des Nieuwen Testaments het overgebracht door *ἐν*, *in*, neemende ook deese *ἐν* of *in*, in zeer verscheidene zinnen, gelyk men 't byzonderlyk ziet by den Apostel Paulus,

H

waar

waar deefe *in* fomtyds genomen word voor *par* (door); *nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto*, (nietmant kan zeggen Heere Jesus, dan door den Heiligen Geest:) fomtyds voor *secundum*, (naar), *cui vult nubat tantum in Domino*, (dat de geen die wil trouwen, alleenlyk naar (*in*) den Heere:) fomtyds voor *avec* (met); *Omnia vestra in charitate fiant*, (dat alle uwe dingen met (*in*) der liefde geschiede), en nog in andere wyzen.

De tweede aanmerking is, dat *à* niet alleen tekenen van de baarer en geever zyn, maar ook van de voorzetzels; dewelke nog itat andere toezichten gebruikt worden. Want als men zegt: *il est sorti de la Ville*, (hy is uit de Stadt gegaan); of *il est allé à sa maison de champs*, (hy is op zyn Landhuis gegaan) teekent de geen baarer, maar het voorzetzels *ab* of *ex*, *Egressus est ex urbe*; en *à* tekent geen geever, maar het voorzetzels *in*, *Abiit in Villam suam*.

De derde is, dat men deefe vyf volgende voorzetzels wel moet onderscheiden, *dans*, *bors*, *sus*, *sous*, *avant*, (in of binnen, buiten, op, onder, voor),
van

van deefe vyf woorden *dedans*, *debors*, *dessus*, *dessous*, *auparavant*, welke dezelfde beduiding hebben, maar, ten minsten gemeenlyk, geen voorzetzels zyn.

Het laatste deeser woorden is een bywoord, dat volstrektelyk en niet voor de naamwoorden gesteld word. Want men zegt wel; *Il étoit venu auparavant*, (Hy was gekomen van te vooren); maar men moet niet zeggen, *Il étoit venu auparavant diner*, (Hy was gekomen van te vooren het eten,) maar, *avant diner*, (voor den eeten), of *avant que de diner* (voor dat men at). En wat aangaat de vier anderen, *dedans*, *debors*, *dessus*, *dessous*, ik meen dat het naamwoorden zyn, gelyk men ziet dat 'er bykans akyd het ledeken aangevoegt word, *le dedans*, *le debors*, *au dessus*, *au debors*; en dat ze de naam die haar volgt beheerschen in de baarer, dat de beheersching der zelfstandige naamen is, *au dedans de la maison*, *au dessus du toit*, (in 't binnenste des huis, op het buitenste des daks.)

Niet tegenstaande is 'er een uitneming, 't geen de Heer *Vaugelas* vernuftiglyk aangemerkt heeft, te weten dat

deefe woorden weder voorzetzels worden, als men de twee tegestaande tezamen steld, en dat men de naam niet als by de laatste voegt; by voorbeeld: *la peste est dedans & dehors la Ville*, (de besmettelijke ziekte is binnen en buiten de Stad); *il y a des animaux dessus & dessous la Terre*, (op en onder de Aarde zyn 'er gediertens).

De vierde aanmerking is over deese vier woordledkens *en, y, dont, où* (daar van, daar in, waar van, waar,) welke beduiden *de, of à*, in alle hunne uitgestrektheid, en daarenboven *lui* of *qui*: want *en* betekent *de lui*; *y, à lui*; en *où, à qui*. En het voornaamste gebruik deeser woordledkens is om detweeregelen waar te neemen, waar van wy in 't Hoofdstuk wegens de Voornaamwoorden gesproken hebben, te weeten, dat *lui* (hem) en *qui* (wie) in de baarer, geever, afneemer, gemeenlyk niet als van de persoonen gezegt worden: en dus wanneer men van andere dingen spreekt, gebruikt men, in plaats van de baarer, *de lui*, (van hem), of van de voornaam *son* (zyn,) *en*, daarvan); in plaats van de geever, *à lui* (aan

(aan hem,) *y* (daar in;) in plaats van de baarer *de qui*, of *du quel*, (van wie, of welke), dat gezegt kan worden, doch gemeenlyk al te langwylig is, *dont* (waarvan); en in plaats van de geever *à qui* (aan wie) of *auquel*, (aan welke), *ou* (waar). Zie het Hoofdstuk der Voornaamen.

XII. HOOFDSTUK.

Van de Bywoorden.

DE begeerte welke de menschen hebben om de redenen te verkorten, is 't geen gelegenheid tot de bywoorden gegeven heeft, want het meestendeel deeser woordledekens zyn niet als om in een woord alleen te betekenen, 't geen men niet zoude kunnen tekenen dan door een voorzetzal, met een naam, als, *sapienter*, *sagement*, (wysselyk), voor *cum sapientia*, *avec sagesse* (met wysheid): *hodie*, *aujourd'hui*, (van daag) voor *in hoc die*, (in deesen dag.)

Daarom worden, in de gemeene Taa-

H 3 . . . . . len,

len, de meesten deeser bywoorden gemeenlyk cierlyker uitgedrukt door de naam met het voorzetzel; aldus zal men veel eer zeggen: *avec sagesse*, (met wysheid,) *avec prudence*, (met voorzichtigheid;) *avec orgueil*, (met hovaardigheid); *avec moderation*, (met gematigheid); als *sagement* (wysfelyk;) *prudemment*, (voorzichtiglyk;) *orgueilleusement*, (hovaardiglyk;) *modérément*, (gematigtlyk;) alhoewel in 't Latyn het cierlyker zy, zig van de bywoorden te bedienen.

Daar van komt ook dat men somtyds voor bywoorden neemt, 't geen een naam is, als, in 't Latyn *instar*, naar de wyze, als *primum*, of *primo*, *partim*, (eerstelyk, ten deele &c.) Zie de nieuwe Latynsche Leerwyze: en in 't Fransch, *dessus*, *dessous*, *dedans*, dat zuivere naamwoorden zyn, zoo als wy in 't voorgaande Hoofstuk aangetoont hebben.

Maar om dat deese woordledekens gemeenlyk aan de werkwoorden gevoegt worden, om daarvan de werkingswyze uit te drukken en te bepalen, als *generose pugnavit*, *il a combattu vaillamment*, (hy heeft dapperlyk gestreden), daarom is het dat men ze bywoorden genoemd heeft.

XIII.

XIII. HOOFSTUK.

Van de Werkwoorden, en van 't geen hun eigen en wezentlyk is.

TOt hier toe hebben wy de woorden welke de voorwerpen der gedachten betekenen, uitgelegt. Daar blyft over te spreken van de geene welke de wyze der gedachten betekenen, welke zyn de werkwoorden; de koppelwoorden, en de inwerpzelen.

De kennisse van den aard des werkwoords hangt van 't geen wy in 't begin deeser redenvoering gezegt hebben af, te weten, dat het oordeel dat wy van de dingen maaken, (gelyk wanneer ik zeg, *de aarde is rond*) sluit noodzakelyk twee woorden in, waar van de een word genoemd onderwerp, & de ander gezeg. Het onderwerp is dat waarvan men verzekert, als *Aarde*; en 't gezeg is dat men verzekert, als *rond*: en daarenboven de t'zamenvoeging tusschen deese twee woorden, 't geen eigentlyk de werking onzes verstands is,

H 4

het

het gezeg van 't onderwerp verzekert.

Aldus hebben de menschen niet minder van nooden gehad woorden uit te vinden, om de verzekering te betekenen dat de voornaamste wyze onzer gedachten is, dan van 'er uit te vinden die de voorwerpen onzer gedachten betekenen.

En dit is eigentlyk het werkwoord, te weten *een woord, waar van het voornaamste gebruik is, de verzekering te betekenen*, dat is, aan te wyzen dat dereden waar dit woord besteed is, is de reden eens mensche die niet alleen de dingen begrypt, maar die 'er van oordeeld en die ze bevestigt. Waar door het werkwoord van eenige naamen welke ook de verzekering betekenen onderscheiden word, als, *affirmans, affirmatio*, om dat ze het niet betekenen dan voorzoo veel ze door een herdenking des verstands het onderwerp onzer gedachten geworden zyn; en aldus wyzen ze niet aan, dat de geene welke zig van deeze woorden bediend, bevestigt, maar alleen dat hy begrypt eene bevestiging.

Ik heb gezegt dat het *voornaamste gebruik eens werkwoords was, te betekenen*

kenen de bevestiging, om dat wy verder zullen aantoonen dat men 'er zig noch van bediend om andere bewegingen onzer ziel te betekenen, als, *desirer*, *prier*, *commander* &c. begeeren, bidden, gebieden &c. Maar dit bestaat niet als in te veranderen de buiging en de wyze: En dus beschouwen wy niet het werkwoord in dit Hooftstuk, als naar zyne voornaamste betekening, die is welke dezelve heeft in de onbepaalde wys, ons onthoudende van de andere te spreken in een andere plaats.

Volgens dit kan men zeggen dat het werkwoord in zig zelfs geen ander gebruik hebben moest als de t'zamenvoeging aan te tekenen, 't welk wy in ons verstand van de twee woorden eener voorstelling doen. Maar daar en is niet als het werkwoord *être* (zyn, wezen), 't welk men zelfstandig noemt, dat in deese eenvoudigheid gebleven is; en nog kan men zeggen dat het 'er niet in gebleven is, als in de derde persoon van de tegenwoordige tyd, *est* (is), en in zekere andere gelegtheden: want dewyl de menschen natuurlyk gegengen zyn om hunne uitdrukkingen te

verkorten, hebben ze byna altyd tot verzekering van een en 't zelve woord, andere beduidingen gevoegt.

1. Hebben ze gevoegt die van eenig gezeg: zoo dat als dan twee woorden een voorstelling uitmaaken: als wanneer ik zeg, *Petrus vivit, Pierre vit*; (Pieter leeft,) om dat het woord *vivit* alleen de verzekering insluit, en aldus is 't eeven te zeggen *Pierre vit*, (Pieter leeft) als te zeggen *Pierre est vivant*, (Pieter is levende). Daaruit is gesproten de groote verscheidenheid der werkwoorden in ieder Taal; in plaats dat zoo men zig vergenoegt hadde aan de werkwoorden de algemeene beduiding te geeven der verzekering, zonder daar aan een ander byzonder gezeg te voegen, zoude men niet hebben nodig gehad in ieder Taal als alleen van een werkwoord, te weten, die men zelfstandig noemt.

2. Ze hebben 'er nog aangevoegt in zekere gelegtheden het onderwerp der voorstelling, zoo dat als dan twee woorden, en zelfs een woord alleen, een volle voorstelling kunnen uitmaaken. Twee woorden, als wanneer ik zeg: *Sum homo*, om dat *sum* niet alleen betekent de bevestiging, maar sluit de betekening van

van de voornaam *ego* in, dat het onderwerp deeser voorstelling is, en welke men altyd in 't Fransch uitdrukt, *Je suis homme*, (Ik ben mensch). Een woord alleen, gelyk wanneer ik zeg, *vivo, sedeo*, want deese werkwoorden in hen zelve sluiten de bevestiging en het gezeg in, gelyk wy reeds gezegt hebben; en zynde van de eerste persoon, sluiten ze nog het onderwerp in: *Je suis vivant*, (Ik ben levende), *Je suis assis*, (Ik ben zittende.) En daar uit is gesprooten het onderscheid van de derde persoonen, dat gemeenlyk in alle de werkwoorden is.

3. Ze hebben 'er nog by gevoegt een toezicht des tyds, ten aanzien van welke men bevestigt; zoodat een woord alleen, als *cœnasti*, betekent dat ik verzeke van die, aan wien ik spreek, het houden des avondmaals, niet ten aanzien van de tegenwoordige tyd, maar van de voorledene. En daar uit is ontstaan de verscheidentheid der tyden, die gemeenlyk nog aan alle de werkwoorden gemeen is.

De verscheidentheid deeser beduidingen in een en 't zelve woord gevoegt, heeft veele, en zelfs zeer geleerde men-

menschen belet, van wel te kennen den aard of natuur des werkwoords, om dat ze dezelve niet beschouwt hebben volgens 't geen hen wezentlyk is, dat de *verzekering* of bevestiging is; maar volgens de andere toezichten die voor zoo veel als werkwoord daar aan toevallig zyn.

Aldus Aristoteles hebbende zich gehouden aan de derde van de beduidingen bygevoegt aan deese die wezentlyk aan het werkwoord is, heeft het zelve bepaalt *vox significans cum tempore*, een woord dat met tyden beteként.

Andere, als Buxtorf, hebbende daaraan de tweede gevoegt, hebben het bepaalt, *vox flexilis cum tempore & persona*, een woord dat verscheidene buigingen met tyden en personen heeft.

Andere hebbende zich gehouden aan de eerste deeser bygevoegde beduidingen welke is die van 't gezeg, en hebbende beschouwt dat de gezeggen welke de menschen in een zelve woord aan de bevestiging gevoegt hebben, gemeenlyk doeningen en belydingen zyn, hebben voorgegeeven dat de wezentheid des werkwoords bestond in *te beteken en de doeningen of de lydingen.* En

En eindelyk *Julius Cesar Scaliger* heeft gemeent een groot geheim in zyn boek der Grondregelen van de Latynsche Taal uit te vinden, dat het onderscheidenheid der dingen *in permanentes & fluentes* (in 't geen blyft, en voorby gaat), de waare oorspronk van het onderscheid tusschen de naamen en werkwoorden was: de naamen zynde om te betekenen 't geen blyft, en de werkwoorden 't geen voorby gaat.

Maar men kan klaar zien dat deese bepalingen valsch zyn, en de waare natuur des werkwoords niet uitleggen.

De wyze waar meê de twee eerste begrepen zyn, laat het genoeg zien, dewyl 'er niet gezegt word wat het werkwoord betekent, maar alleen waar meê het betekent, *cum tempore, cum persona*.

De twee laatsten zyn noch slechter, want ze hebben de twee grootste gebreken eener bepaling of beschryving, te weten van niet te behooren nog aan alle het bepaalde, noch aan het bepaalde alleen, *neque omni, neque soli*.

Want daar zyn werkwoorden, die nog werkingen, nog lydingen,
nog

noch het geen voorby gaat, beduiden, als : *existit*, *quiescit*, *friget*, *alget*, *terpet*, *calet*, *albet*, *viret*, *claret*; (hy beftaat, hy rust, het is koud, het is laauw, het is heet, het is wit, het is groen, het is klaar,) &c. waar van wy nog op een andere plaats zullen fpreeken.

Ook zyn 'er woorden die geen werkwoorden zyn, en die doeningen en lydingen betekenen, en zelfs de overgaande dingen, volgens de bepaaling van *Scaliger*: want het is zeker dat de deelwoorden waare naamwoorden zyn, en dat evenwel die der werkende werkwoorden niet minder werkingen, en die der lydende lydingen betekenen, als de werkwoorden zelve waaruit ze voortkomen: en geen reden is 'er om te geeven, dat *fluens*, niet zoo wel als *fluit*, een zaak die voorby gaat betekent.

Waraan men byvoegen kan, tegens de twee eerste bepaalingen des werkwoords, dat de deelwoorden ook met tyden betekenen, dewyl 'er zyn, voornaamlyk in 't Grieks, van de tegenwoordige, van de voorledene, en toekomstige tyd. En de geene welke, niet zonder reden, meenen dat een roeper een waare

twee-

tweede perfoon is, boven al wanneer die een verscheide uiteindiging van de noemer heeft, zullen beyinden dat 'er niet als een onderscheid van meer of min aan die kant tusschen het deelwoord en het werkwoord zal zyn.

En dus de reden waarom een deelwoord geen werkwoord is, is dat het zelve geen *bewestiging* of *verzekering* uitdrukt; waarvan komt dat het geen voorstelling uitmaken kan, 't welk het eigens des werkwoords is, dan in 'er een werkwoord by te voegen, dat is, in 'er by te zetten 't geen men 'er afgenomen heeft, het werkwoord in deelwoord veranderende. Want waarom is 't dat *Petrus vivit*, (Pieter leeft) een voorstelling is, en dat *Petrus vivens*, (Pieter is levende) geen is, zoo gy daar *est*, (is) niet by stelt, *Petrus est vivens* (Pieter is levende)? dan om dat de bevesting welke in *vivit* ingeslooten is, daar van is weg genomen, om 'er het deelwoord *vivens* van te maaken.

Belangende dit, kan men nog in 't voorbygaan aanmerken, dat de onbepaalde wyze die zeer dikwils naamwoord is, gelyk wy zullen zeggen, als wan-
neer

neer men zegt *le boire*, *le manger*, (het drinken, het eeten), is alsdan verscheiden van de deelwoorden, om dat de deelwoorden byvoeglyke naamwoorden zyn, en dat de onbepaalde een zelfstandig naamwoord is, doorafrekking van deese byvoeglyke gevormt: aldus van *candidus*, vormt men *candor*, en van *blanc*, *blancheur*, (wit, witheid); dus het werkwoord *rubet* betekent *est rouge*, (is rood), sluitende te gelyk de bevestiging en het gezeg in: *rubens* deelwoord betekent enkelyk *rouge*, (rood), zonder bevestiging, en *rubere* voor een naamwoord genomen betekent *rougeur* (roodheid.)

'T moet dan voor zeker gehouden worden, dat beschouwende eenvoudighlyk 't geen wezentlyk tot het werkwoord behoord, de eenige waare bepaling of beschryving daar van is, *vox significans affirmationem*, (een woord dat bevestiging betekent.) Want men zoude geen woord kunnen vinden dat de bevestiging aantekent, dat niet een werkwoord zy, noch een werkwoord dat niet gebruikt word om dezelve aan te tekenen, ten minsten in de onbepaalde
wys;

wys; en het is ontwyffelbaar, dat zoo indien men een woord dat de bevestiging altydaantekende uit gevonden had; zoo als zoude zyn *est*, zonder verscheidenheid nog van de persoon nog van de tyden te hebben, zulks dat de verscheidenheid van personen door de naam en voornaamen aangetekent wierden; en de verscheidenheid van de tyden door de bywoorden, het zelve niet zoude beletten van een waar werkwoord te zyn. Als inderdaad in de volgende voorstellingen, dewelke de Wereldswyzen Eeuwige waarheid noemen; als *Dieu est infini*, (Godt is oncindig); *Tout corps est divisible*, (Alle Lichaamen zyn verdeelbaar); *Le tout est plus grand que sa partie*, (Het geheel is grooter als zyn deel); het woord *est* betekent niet als enkele bevestiging zonder toezicht op de tyden, om dat dit volgens alle tyden waar is, zonder dat ons verstand door geen verscheidenheid der personen opgehouden word.

Aldus het werkwoord volgens het geen het wezentlyk heeft, is een woord dat vestiging betekent; dog zoo men 'er in de beschryving aan wil voegen zyn

voornaamste toevallen, kan men het zelve op de volgende wyze beschryven, te weeten, *Vox significans affirmationem cum designatione personæ, numeri & temporis*, (Een woord dat bevesting betekent met aanwyzing van de persoon, van 't getal, en van de tyd). 'T geen eigentlyk tot het zelfstandig naamwoord behoord.

Want wat de andere aangaat, voor zoo veel als ze door de byvoeging, welke de menschen, van de bevestiging met zekere eigenschappen, gedaan hebben, verschillen, kan men dezelve op deese wyze bepaalen, *Vox significans affirmationem alicujus attributi, cum designatione personæ, numeri & temporis*; (een woord dat van cenig gezeg de bevestiging betekent, met aanwyzing van de persoon, van 't getal en van de tyd).

En men kan in 't voorby gaan aanmerken, dat de bevestiging voor zoo veel als bevat, ook konnende het gezeg des werkwoords wezen, als in het werkwoord *affirmo*, dit werkwoord twee bevestigingen betekent, waar van de eene betrekking heeft tot de persoon die spreekt, en de andere tot de persoon van wien men spreekt, 't zy dat het is
van

van zig zelve, of dat het zy van een ander. Want als ik zeg, *Petrus affirmat* (Pieter bevestigt), *affirmat* (bevestigt), is het zelfde als *est affirmans*, (is bevestigende); en als dan, *est* (is) tekent myn bevestiging of het oordeel dat ik doe ten opzicht van Pieter, en *affirmans* (bevestigende), de bevestiging dien ik bevat en dien ik aan Pieter toe-eigen.

Het werkwoord *nego* (beneenen), houd in tegendeel, door dezelve reden, een bevestiging en een beneening in.

Daarby moet men nog in acht neemen, dat alhoewel alle onze oordeelen niet bevestigende zyn, maar dat 'er zyn beneenende, evenwel de werkwoorden nooit uit hen zelve niet als bevestigingen betekenen; en de beneeningen of ontkenningen worden niet als door de woordleedjes *non*, *ne*, (neen, niet), of door de woorden die dezelve insluiten, *Nullus*, *nemo*, *Nul*, *personne*, (geen, niemand) getekent: dewelke aan de werkwoorden gevoegt, de bevestiging in beneening veranderen.

Maar na dat men uitgelegt heeft de wezentheid des werkwoords, en in wei-

nig woorden de voornaamste toevallen daar van aangetoont te hebben, is het nodig deese zelve toevallen een weinig byzonderlyker te beschouwen, en te beginnen door die, welke aan alle de werkwoorden gemeen zyn, de verscheidenheid der perfoonen, der getallen, en der tyden.

XIV. HOOFDSTUK.

Van de verscheidenheid der Perfoonen en der Getallen in de Werkwoorden.

WY hebben reeds gezegt dat de verscheidenheid der perfoonen en der getallen in de werkwoorden gesproten is van dat de menschen hebben willen voegen, om te verkorten, in een zelve woord, de bevestiging die eigen aan 't werkwoord is, en het onderwerp van de voorstelling, ten minsten in zekere gelegentheden. Want als iemand van zich zelfs spreekt, is het onderwerp van de voorstelling de voornaam van de eerste persoon, *Ego, Moi, je,*

je, (Ik, my); en als hy spreekt van de geen aan dewelke hy zyn reden toeëigent, het onderwerp van de voorstelling is de voornaam van de tweede persoon, *Tu, toi, vous*, (Gy, u).

Nu om zich te ontslaan van altyd deese voornaamen te stellen, heeft men gemeent dat het genoegzaam zoude zyn, aan het woord 't welk bevestiging betekent, te geveenen zekere uitgang die aantekende of aanwees dat het van zig zelve is dat men spreekt; en dit is 't geen men eerste persoon des werkwoords genoemd heeft: *Video*, (Ik zie).

Men heeft het zelve waargenomen ten opzicht van de geen aan wien men de reeden toewend; en dit is 't geen men tweede persoon genoemd heet: *vides*, (gy ziet). En dewyl deese personen hun meervoud hebben, als men van zich zelve spreekt voegende zig tot de anderen, *nos* (wy), of van de geen tot wien men spreekt, *vos* (gyl.); heeft men ook twee verscheide uiteindingen gegeven, *videmus* (wy zien), *videtis* (gyl. ziet).

Maar om dat het onderwerp van de

voorstelling dikwils niet is, nog zig zelfs, nog de geen tot wien men spreekt, heeft men nodig geacht om deese twee uiteindigingen tot deese twee soorten van persoonen te behouden, daar by een derde te maaken, die men aan alle de anderen onderwerpen der voorstelling voegde. En dit is 't welk men derde persoon genoemd heeft, zoo wel in 't eenvoud als in 't meervoud; alhoewel het woord persoon, dat eigentlijk niet toebehoord als tot de redelyke en verstaanlyke zelfstandigheden, niet eigen als van de twee eersten zy: dewyl de derde voor alle soorten van dingen, en niet alleen voor de persoonen, is.

Waar uit men natuurlyk ziet, 't geen men derde persoon noemt, de stelling des werkwoords moest zyn, gelyk het ook is in alle de Oostersche Taalen. Want het is natuurlyker dat het werkwoord ten eersten de bevestiging betekent zonder eenig byzonder onderwerp aan te tekenen, en dat het eindelyk door een nieuwe buiging bepaalt zy, om tot onderwerp de eerste en tweede persoon in te sluiten.

Deese

Deese verscheidenheid van de uiteindiging voor de twee eerste personen laat zien, dat de oude Taalen groote reden hebben, van niet dan zeer zelden en voor byzondere gelegentheden aan de werkwoorden de voornaamen van de eerste en tweede persoon te voegen, vergenoegende zig met te zeggen *video, vides, videmus, videtis*. Want het is daarom dat zelfs deese uiteindigingen oorspronkelyk zyn uitgevonden geweest, om zig te ontslaan van aan de werkwoorden deese voornaamen te voegen. En niettegenstaande de gemeene Taalen, en voornaamlyk de Fransche laaten niet na van zé altyd 'er aan te voegen, *je voi, tu vois, nous voyons, vous voyez*: 't geen mogelyk ontstaan is van dat het dikwils genoeg voorvalt dat eenige deeser personen geen verscheide uitgang hebben gelyk als de werkwoorden in *er, aimer*, (beminnen) hebben de eerste en de derde eveneens *'aime, il aime*, (ik bemin, hy bemint), en de andere de eerste en de tweede, *je lis, tu lis*, (ik lees, gy leeft:) en gemeenlyk in 't Italiaansch zyn de drie personen in 't eenvoud gelyk. Behalven dat me-

nigmaal eenige deeser perfoonen aan de voornaam niet gevoegt zynde, gebiedende worden, als, *voi, aime, li &c.* (zie, bemin, leef).

Maar behalven deese twee getallen, eenvoud en meervoud, die in de werkwoorden gelyk als in de naamwoorden zyn, hebben 'er de Grieken een tweevoud bygevoegt, wanneer men van twee dingen spreekt, alhoewel zy zig zelden 'er van bedienen.

Zelfs hebben de Oofterfche Taalkundige voorgegeven dat het goed was als de bevestiging betrof het een of ander geflachte, het manlyk of vrouwlyk, te onderscheiden: daarom is 't dat ze menigmaal twee verscheidene uiteindingen aan een zelve perfoon des werkwoords gegeven hebben, om aan de twee geflachten te dienen, dat dikwils strekt om de dubbelzinnigheden te vermyden.

XV. HOOFSTUK.

Van de verscheidene Tyden des Werkwoords.

EEn andere zaak die wy gezegt hebben aan de bevestiging des werkwoords gevoegt te zyn geweest, is de betekening des tyds. Want de bevestiging konnende volgens de verscheidene tyden gedaan worden, dewyl men van een zaak kan verzekeren dat ze is, of dat ze geweest is, of dat ze zal zyn; daar uit is ontstaan dat men nog andere buigingen aan 't werkwoord gegeven heeft, om deese verscheidenetyden te betekenen.

Daar zyn niet als drie enkele tyden, de tegenwoordige, als *amo*, (ik bemin), de voorledene, *amavi*, (ik heb bemint), en de toekomstige, *amabo* (ik zal beminnen).

Maar om dat men in de voorledene kan aantekenen dat de zaak zoo komt te geschieden, of onbepaaldelyk dat ze geschied geweest is; daar uit is gespro-

ten dat in de meeste algemeene Taalen 'er tweederly voorledene zyn, de eene welke stiptelyk aantekent de geschiedene of gedaane zaak, en daarom genoemd *bepaalt*, als, *j'ai écrit, j'ai dit, j'ai fait, j'ai diné*, (ik heb geschreven, ik heb gezegt, ik heb gedaan, ik heb gegeten,) en de ander welke die onbepaaldelyk aantekent gedaan, en daarom genoemd *onbepaald* of *Aoristus*; als, *j'écrivis, je fis, j'allai, je dinai* &c. (ik heb geschreven, ik heb gedaan, ik ben gegaan, ik heb gegeten) &c. 't geen eigentlyk niet gezegt word dan van een tyd die ten minsten verder als een dag van de geen in welken wy spreken afgelegen zy. Want by voorbeeld, men zegt wel, *j'écrivis hier*, (ik heb gisteren geschreven), maar niet *j'écrivis ce matin*, (ik heb geschreven deese morgen), nog *j'écrivis cette nuit*, (ik heb geschreven deese nacht): in plaats daar van moet men zeggen, *j'ai écrit ce matin, j'ai écrit cette nuit* &c. De aanwyzende voornaamen, *ce, cette*, (deese) wyzende de tegenwoordige tyd aan, alhoewel die tyd lang voorby is, kan men de voorledene onbepaald met deese
voor-

voornaamen niet gebruiken: aldus moet men niet zeggen, *J'écrivis cette semaine, j'écrivis ce mois, j'écrivis cette année, je l'écrivis ce siècle*, maar men moet de volmaakte voorledene tyd gebruiken, en zeggen, *j'ai écrit cette semaine*, (ik heb deese week geschreven), *j'ai écrit ce mois*, (ik heb deese maand geschreven), *j'ai écrit cette année*, (ik heb dit jaar geschreven), *je l'ai écrit ce siècle*, (ik heb het deese eeuw geschreven). De Fransche Taal is zoo naaukeurig in de eigenschap der uitdrukkingen, dat ze hier in geen uitzonderingen lyd, alhoewel de Spaanschen en Italiaanen somtyds geen onderscheid tusschen de voorleden tyden maaken, neemende de eene voor de andere.

De toekomstige kan ook dezelfde verscheidenheid hebben, want men kan begeerte hebben een zaak aan te tekenen die haast geschieden zal. Dus ziet men dat de Grieken hun *paulopostfuturum μετ' ὀλίγου μέλλων* hebben, die aante- kent dat de zaak gaat geschieden, of dat men ze bykans als geschied moet houden, *ποιήσομαι*, ik gaa het doen, ziet daar het is gedaan. En men kan

kan ook aantekenen een zaak als moe-
tende enkelyk geschieden: als ποιήσω,
ik zal doen; *amabo*, ik zal bemin-
nen.

Zie daar het geen belangende dety-
den is, enkelyk aangemerkt volgens
hun natuur van tegenwoordige, voor-
ledene, toekomstende.

Maar om dat men ook ieder een dee-
fer tyden heeft willen aantekenen met
toezicht tot een ander door een woord
alleen, daarvan is gekomen dat men nog
andere buigingen in de werkwoorden
uitgevonden heeft, die men noemen kan
tyden in de zin t'zamen gestelt, waar van
men 'er ook drie aanmerken kan.

De eerste is, die de voorledene met
betrekking tot de tegenwoordige aan-
tekent, en men heeft die genoemd voor-
ledene onvolmaakte, om dat dezelve
niet enkelyk en eigentlyk de zaak als
gedaan aantekent, maar al tegenwoor-
dig ten opzicht eener zaak, die niet
tegenstaande reeds voorby is. Zoo
dat wanneer ik zeg, *cum intravit*
cenabam, (ik at 's avonds wanneer hy
ingekomen is), de daad van eeten is
wel voorby ten opzicht van de tyd in
welke

welke ik spreek ; maar ik teeken het aan als teegenwoordig ten opzicht van de zaak waar van ik spreek, dat het inkomen van een zulke is.

De tweede t'zamengestelde tyd is die, welke dubbeld de voorledene aantekent, en daarom genoemd word, meer als volmaakt, als *cœnaveram* (ik had gegeten 's avonds) waar door ik myn daad van eeten 's avonds aanteken, niet alleen in zig als voorleeden, maar ook als voorleeden ten opzigt van een andere zaak die ook voorleeden is: gelyk wanneer ik zeg, *ik had gegeten 's avonds wanneer hy ingekomen is*, 't geen aantekent myn eeten 's avonds voor het inkomen, dat evenwel ook voorleden is, gegaan te hebben.

De derde t'zamengestelde tyd is die, welke de toekomende aantekent met toezigt tot de voorledene, te weten de volmaakte toekomende, als *cœnavero*, (ik zal hebben gegeten 's avonds), waar door ik myn daad van eeten 's avonds als toekomende in zig, en voorledene ten opzigt van een toekomende zaak die dezelve volgen moet, aanteken, als, *quand j'aurai soupé il entrera*, (als ik

ik zal gegeten hebben 's avonds zal hy inkomen;) 't welk wil zeggen, dat myn eeten 's avonds dat nog niet gekomen is, voorby zal zyn, wanneer zyn inkomen dat nog niet gekomen is, zal zyn tegenwoordig.

Zelfs zoude men nog een vierde t'zamengestelde tyd by hebben kunnen voegen, te weten de geene, welke de toekomstige met toezigt tot de tegenwoordige zoude aangetekent hebben, om zoo veel t'zamengestelde toekomstige als t'zamengestelde voorledene te maaken. En mogelyk dat de tweede toekomstige tyd der Grieken dit in zyn oorspronk aantekende; waar van daan komt dat ze byna altyd de wyze van spreken van de tegenwoordige behouden: evenwel heeft men die in 't gebruik met de eerste vermengt. En zelfs in 't Latyn gebruikt men 'er de enkele voorledene voor; *cum cœnabo*, *intrabis*, (gy zult inkomen als ik zal gegeten hebben 's avonds.)

Dit is 't geen de verscheidene buigingen der werkwoorden veroorzaakt heeft, om de verscheidene tyden aan te wyzen. Over 't welk men moet aanmer-

merken dat de Oosterfche Taalen niet hebben als de voorledene en de toekomende, zonder alle de andere verscheidentheden van de onvolmaakt meer als volmaakt &c. 't geen deefe Taalen aan veele twyffelzinnigheden, die in de anderen niet voorvallen, onderhevig maakt.

XVI. HOOFSTUK.

Van de verscheidene wyzen en manieren der Werkwoorden.

WY hebben reeds gezegt dat de Werkwoorden van dat slag van woorden zyn welke de wyze en de vorm onzer gedachten betekenen, waar van het voornaamste de bevestiging is. En ook hebben wy aangemerkt dat de werkwoorden de verscheidene buigingen, naar dat de bevestiging verscheidene perfoonen en tyden betreft, aanneemen. Maar de menschen hebben goed gevonden nog andere buigingen uit te vinden, om duidelyker uit te leggen 't geen in hun verstand voorkomt; want ten eersten

ften hebben ze waargenomen dat behalven de enkele bevestigingen, als, *il aime, il aimeit*, (hy bemint, hy beminde), er ook voorwaardigende en wyzigende of bepaalde waaren; als, *quoi qu'il aimât, quand il aimerait*; (alhoewel hy beminde, als hy zoude beminnen). En om beter deese bevestigingen van deesen te onderscheiden, hebben ze de buigingen derzelve tyden verdubbeld, gebruikende de eene voor de enkele bevestigingen, als *aime, aimeit*, en houdende de andere voor de wyzigende of bepaalde bevestigingen; als *aimât, aimerait*: alhoewel, blyvende niet vast by haare regelen, gebtuiken ze somwyle enkele buigingen om de bepaalde bevestigingen aan te tekenen, *etsi vereor*, voor *etsi verear*, (alhoewel dat ik vrees). En het is van deese laatste soort van buigingen dat de spraakkundige hunne wyze genoemd *aanvoegende* of *wenschende* gemaakt hebben.

Voorts behalven de bevestiging, kan de werking onzer wille voor een wyze onzer gedagten genomen worden; en de menschen hebben nodig gehad te laten be-

begrypen wat ze wilden, zoo wel als 't geen ze dagten. Nu wy kunnen willen een zaak in veele manieren, waar van men 'er drie als als de voornaamste kan beschouwen.

1. Wy willen dingen, welke van ons niet afhangen; en alsdan wy willen ze door een enkele wensch, 't geen in 't Latyn door het woordleedje *utinam*, en in 't Fransch *plût à Dieu*, (behaagden 't Godt) uitgedrukt word. Eenige Taa-len, gelyk als de Grieksche, hebben byzondere buigingen daar voor uitgevonden; dit heeft gelegentheid aan de Spraak-kundige gegeven om die te noemen *wenschende wyze*. In de Fransche, Spaansche en Italiaansche Taa-len, zyn 'er, welke daartoe kunnen gebracht worden, dewyl 'er drie dubbelde tyden zyn. Dog in 't Latyn strekken dezelfde buigingen voor de aanvoegende en wenschende wyze; en daarom doet men zeer wel deese wyze uit de Latynschen vervoe-gingen te verwerpen, dewyl het niet alleenig is de verscheide wyze van te be-tekenen die zeer menigvuldig zyn kan, maar de verscheidene buigingen die de wyzen moet doen.

2. Wy willen nog een andere foort, wanneer wy ons bevredigen iets toe te staan, alhoewel wy ze volstrektelyk niet zouden willen, gelyk wanneer *Terentius* zegt: *Profundat, perdat, pereat; Qu'il dépense, qu'il perde, qu'il perisse;* (dat hy verquiste, dat hy verlieze, dat hy vergaa,) &c. De menschen zouden hebben können een buiging uitvinden om deese beweging aan te tekenen, zoo wel als 'er in 't Grieksch om de enkele wensch aan te tekenen een uitgevonden is; maar dit hebben ze niet gedaan, en ze gebruiken daar voor de aanvoegende wyze. En in 't Fransch word 'er by gevoegt *que; qu'il dépense &c.* Eenige Spraakkundigen hebben dit genoemd, *modus potentialis*, of *modus concessivus*, mogende of toelatende wyze.

3. De derde foort van te willen is, wanneer 't geen wy willen, afhangende van een persoon van wien wy het zelve können verkrygen, wy hem de wille die wy hebben betekenen dat hy het dede. Dit is de beweging die wy hebben als wy gebieden of verzoeken. 'T is om die beweging om aanteteken, dat men uitgevonden heeft de wyze die men

ge-

gebiedende noemt: welke voornaamlyk in 't eenvoud geen eerste persoon heeft, om dat men zig zelve eigentlyk niet gebied, nog geen derde in veele Taalen, om dat men eigentlyk niet gebied, dan aan de geen tot wien men zig vervoegt of tot wien men spreekt. En om dat het gebod of verzoek dat daar toe gebragt word, altyd ten opzicht van de toekomende tyd gedaan word: daar van komt, dat de gebiedende wyze en de toekomende tyd dikwils de een voor den ander genomen word, en voornamentlyk in 't Hebreusch; als *Non occides*; *Vous ne tuerez point*; (Gy zult niet dooden) voor, *Ne tueez point* (Dood niet). Waar van komt dat eenige Spraakkundigen de gebiedende wyze onder het getal der toekomende tyden gesteld hebben.

Van alle deese wyzen waar van wy komen te spreken hebben de Oostersche Taalen niet als de laatste, dat de gebiedende is, en integendeel hebben de gemeene Taalen geen byzondere buiging voor de gebiedende: maar 't geen de Franschen doen om dezelve aan te tekenen, is de tweede persoon in 't meervoud

te neemen, en zelfs de eerste, zonder voornaamen die dezelve voorgaan. Aldus, *vous aimez*, (gy bemint), is een enkele bevestiging, *aimez* (bemint) een gebiedende: *nous aimons* (wy beminnen) bevestiging, *aimons*, laat ons beminnen), gebiedende. Dog wanneer men door het eenvoud gebied, dat zeer zelden is, neemt men de eerste persoon niet, *tu aimes*, (gy bemint), maar de eerste, *aime*, (bemin).

XVII. HOOFTSTUK.

Van de onbepaalde Wyze.

NOg een buiging des werkwoords is 'er, 't welk geen getal nog personen aanneemt: dezelve is die men onbepaalde wyze noemt; *esse*, *être*, (zyn, wezen), *Amare*, *aimer*, (beminnen): dog men moet acht slaan dat de onbepaalde wyze somtyds de bevestiging behoud, gelyk wanneer ik zeg: *sci malum fugiendum*, *Je sai qu'il faut fuir le mal*, (ik weet dat men het quaad ontvlieden moet); en dat somtyds de-
zel-

zelve in naamwoord verandert word, voornaamlyk in 't Grieksch en in de gemeene Taalen, als wannecr men zegt, *le boire*, (het drinken,) *le manger*, (het eeten), en even alzo, *Je veux boire*, *Volo bibere*, (Ik wil drinken). Want dit is te zeggen, *Volo potum* of *potionem*, (Ik wil drank).

Dit onderstelt zynde, vraagt men wat eigentlyk is de onbepaalde wyze, wannecr dezelve geen naamwoord is, en dat ze haar bevestiging, zoo als in dit voorbeeld, behoud? *scio malum esse fugiendum*. Ik weet niet of iemand aanmerking gedaan heeft over 't geen ik gaa zeggen, te weten, dat de onbepaalde wyze my schynt onder de anderen wyzen des werkwoords te zyn, even gelyk de betrekkelyke onder de voornaamen is. Want gelyk wy gezegt hebben, dat de betrekkelyke boven de andere voornaamen heeft, dat is de voorstelling in dewelke die komt, aan een ander voorstelling te voegen, zelfs ik meen dat de onbepaalde wys boven de bevestiging des werkwoords, de macht heeft de voorstelling waar die is, aan een ander te voegen: Want *scio* doet

zoo veel als een voorstelling alleen, en zoo gy 'er *malum est fugiendum* byvoegt, zouden dit twee afgescheidene voorstellingen zyn; maar stellende *esse* in plaats van *est*, maakt gy dat de laatste voorstelling niet meer dan een gedeelte van de eerste is, gelyk wy het wydlopiger in het 9. Hoofdstuk aangaande het betreklyk naamwoord uitgelegt hebben.

Dit is de oorzaak dat men in 't Fransch meest altyd de onbepaalde wyze in de aantoonende wyze des werkwoords overbrengt, met byvoeging van het woordleedje *que*. *Je sai que le mal est à fuir*. En als dan (gelyk wy in dezelfde plaats gezegt hebben) deese *que* betekent niet als de koppeling eener voorstelling met een ander, welke koppeling in 't Latyn zoo wel als in 't Fransch in de onbepaalde wyze ingeflooten is, gelyk wanneer men zegt: *Il croit savoir toutes choses*, (hy meent alle dingen te weeten.)

Deese manier van de voorstellingen door de onbepaalde wys of door de *quod* of de *que* te voegen, is voornaamlyk in 't gebruik wanneer men de redenen der anderen herhaalt: als of ik wilde herhaalen

haalen dat de Koning my gezegt heeft, *Je vous donnerai une Charge*, (Ik zal u een Ampt geeven), zal ik gemeenlyk dit verhaal in deese woorden niet doen, *Le Roi m'a dit*, (de Koning heeft my gezegt), *Je vous donnerai une Charge*, (Ik zal u een Ampt geeven), latende de twee voorstellingen, de eene van my, en de andere van de Koning, afgescheiden: maar ik zal ze aan malkander met een *que* voegen, *Le Roi m'a dit qu'il me donnera une Charge*, (de Koning heeft my gezegt dat hy my een Ampt zal geeven). En als dan dewyl het niet meer is als een voorstelling, die van my is, verander ik de eerste persoon *Je donnerai*, in de derde *Il donnera* (hy zal geeven;) en de voornaam *vous* (u), die my betekenden, de Koning sprekende, in de voornaam *me*, die my betekende, ik sprekende.

Deese koppelingen der voorstellingen doet men nog in 't Fransch door de *si*, en in 't Latyndoor *an*, wanneer de reden die men herhaalt vragender wyze is: even als of men my gevraagd heeft, *pouvez vous faire cela?* (kont gy dat doen?) ik in het te herhalen zal

zeggen, *on m'a demandé si je pouvois faire cela*, (men heeft my gevraagd of ik dat konde doen.) En somtyds zonder woordledeken, veranderende alleen de persoon, als *il m'a demandé*, (hy heeft my gevraagd,) *qui êtes-vous?* wie zyt gy?) *il m'a demandé qui j'étois*, (hy heeft my gevraagd wie ik was).

Maar men moet opmerken dat de Hebreuschten, zelfs wanneer ze in een andere Taal spreken, gelyk de Evangelisten, weinig deese koppeling der voorstellingen gebruiken, en dat ze byna altyd de redenen zonder omweg zoo als ze uitgedrukt zyn geweest, gebruiken, zoo dat de ὅτι, *quod*, die ze niet nalaten veelyds te stellen, dikwils van geen dienst is, ende de voorstellingen niet t'zamen voegt, zoo als die in de andere Schryvers doen. En daar van heeft men een voorbeeld in 't eerste Capittel van den Evangelist Joannes, *Miserunt Judæi ab Hierosolymis Sacerdotes & Levitas ad Joannem; ut interrogarent eum; tu quis es? Et confessus est & non negavit, & confessus est quia (ὅτι) non sum ego Christus. Et interrogaverunt eum, quid ergo? Elias es tu? Et dixit, non sum. Prophe-*

ta

ta es tu? Et respondit, non. (Zy zonden eenige Priesters en Leviten van Jeruzalem af tot Joannes, op dat zy hem zoude vragen: wie zyt gy? En hy beled en lochende het niet, en beled, Ik ben de Christus niet. En zy vraagden hem, wat dan? zyt gy Elias? En hy zeide, ik en ben die niet. Zyt gy de Propheet? En hy antwoorde neen.) Volgens het gebruik der Fransche Taal zoude men door omwegen deese vragen en antwoorden op de volgende wyze herhaalt hebben: *Ils envoyèrent demander à Jean, qui il étoit? Et il confessa qu'il n'étoit point le Christ. Et ils lui demandèrent, qui il étoit donc? s'il étoit Elie? Et il dit que non. S'il étoit le Propheet? Et il répondit que non.*

 XVIII. HOOFSTUK.

Van de Werkwoorden die men byvoeglyken noemen kan, en van derzelver verscheidene soorten, werkende, lydende en onzydige.

WY hebben reeds gezegt, dat de menschen hebbende in oneindige voorvallen eenig byzonderlyk gezeg met de bevestiging gevoegt, daar van dit groot getal werkwoorden, verscheidene van de zelfstandige, gemaakt hebben, die in alle Taalen gevonden worden, en die men *byvoeglyken* noemen kan, om aan te toonen dat de betekening die aan ieder eigen is, aan de algemeene betekening van alle de werkwoorden welke is de bevestiging, gevoegt is. Dog het is een algemeene dwaling, voor te geven, dat alle deese werkwoorden werkingen of lydingen betekenen. Want niets is 'er 't welk een werkwoord tot zyn gezeg niet hebben kan, zoo het de menschen behaagt de bevestiging met

met het gezeg te voegen. Zelfs zien wy dat het zelfstandig woord *sum*, *je suis*, (ik ben), fomtyds is byvoeglyk; om dat in plaats van het zelve te nemen als enkelyk de bevestiging betekende, men 'er het algemeenste van alle de eigenschappen aanvoegt, dat het wezen is, gelyk wanneer ik zeg, *je pense*, *donc je suis*, (ik denk, by gevolg ben ik). Ik ben, betekent daar *sum ens*, ik ben een wezen, een ding; *existo* betekent ook *sum existens*, ik ben, ik bestaa.

Evenwel verhindert dat niet of men kan de gemeene verdeeling deeser werkwoorden in werkende, lydende en onzydige, behouden.

Men noemt eigentlyk werkende, die, welke een werking betekenen, waar aantegen gesteld word een lyding, als *battre* (slaan), *être battu*, (geslagen worden); *aimer* (beminnen), *être aimé*, (bemint worden); 't zy dat deese werkingen aan een onderwerp bepaald worden, 't geen men noemt een wezentlyke of dadelyke werking, als *battre*, (slaan), *rompre*, (breeken), *tuer*, (dooden), *noircir*, (zwarten), &c. 't zy dat

ze

ze alleen aan een voorwerp bepaald worden, 't geen men noemt verbeeldige werking, als *aimer*, (beminnen), *connoître*, (kennen), *voir*, (zien).

Daar van komt het dat de menschen in veele Taalen het zelve woord gebruikt hebben, daar aan geevende verscheidene buigingen om het een en het ander te betekenen; noemende werkendwoord het welk de buiging van de werking heeft, en leidendwoord het welk de buiging heeft door dewelke ze de lyding aangetekent hebben: *amo*, *amor*, (ik be- min, ik word bemint), *verbero* (ik slaa), *verberor*, (ik word geslagen). Dit is het geen in alle de oude Taalen, Latynsche, Grieksche, Oostersche in 't gebruik geweest is: en wat meer is, geeven deese laasten aan een zelve werkwoord drie werkenden, met ieder hun lyden- de, en een wederkerige die deese beide bevat, als zoude zyn *s'aimer*, (zig be- minnen), 't welk de werking des werk- woords op het onderwerp des werk- woords zelve betekent. Maar gemeene Taalen van Europa hebben geen lyden- de; en in plaats daar van gebruiken ze een deelwoord, van een werkendwoord ge- maakt

maakt, dat in een lydende zing genomen word, met het zelfstandig werkwoord *je suis*, (ik ben), als *je suis aimé*, (ik ben bemint,) *je suis battu*, (ik ben geslagen &c.

Daar is het geen de werkende en lydende woorden betreft.

De onzydigen, die eenige Spraakkundigen noemen *verba intransitiva*, (onovergaande werkwoorden), werkwoorden die zyn inblyvende, zyn van twee soorten.

De eene die geen werking betekenen, maar die betekenen of een hoedanigheid, als *albet*, (wit zyn), *viret*, (groen zyn), *friget*, (koud zyn), *alget*, (bevroren zyn), *tepet*, (laauw zyn), *calet*, (heet zyn) &c.

Of eenige stand, *sedet*, (zittende), *stat*, (staande), *jacet*, (leggende).

Of eenig plaatselyke toezicht, *adest*, (tegenwoordig zyn), *abest*, (afwezig zyn), &c.

Of eenige ander staat of eigenschap, als *quiescit*, (in rust zyn), *excellit*, (uitmuntend zyn), *præest*, (overste zyn), *regnat*, (regceren).

De

De andere onzijdige werkwoorden betekenen de werkingen, dog die in geen onderwerp verscheiden van den werker overgaan, of die geen ander voorwerp betreffen. Als *diner*, *souper*, *marcher*, *parler*, (eeten, 's avonds eten, gaan spreken). Nogtans deese laatste soort van onzijdige werkwoorden worden somtyds overgaande, wanneer men dezelve een onderwerp geeft, als *ambulare viam*, (de weg wandelen) waar de weg voor het onderwerp dezer werking genomen word. In 't Grieksch en in 't Latyn, geeft men hen tot onderwerp dikwils het naamwoord zelfs van het werkwoord gevormt: als *pugnare pugnam* (een strydt stryden), *servire servitutum* (een dienst dienen), *vivere vitam* (een leven leven).

Maar 't schynd dat deze laatste spreekwyzen van niet anders gekomen zyn dan dat men iets byzonders, 't geen niet ganschelyk in 't werkwoord gesloten was, heeft willen aantekenen; gelyk wanneer men heeft willen zeggen, dat een mensch een gelukkig leven leide, dat niet in 't woord *vivre* besloten was, heeft men willen zeggen, *vivere vitam*
bea-

beatam (een gelukkig leven leiden); en van gelyken *servire duram servitutem* (een harden dienst dienen), en diergelyken meer. Aldus wanner men zegt, *vivere vitam*, is zonder twyffel een overtol- ligheid dat van deze andere spreekwy- zen gekomen is. 't Is daarom ook dat men in alle de nieuwe Taalen als een gebrek vermeid, het naamwoord aan zyn werk- woord te voegen; en men zegt niet, by voorbeeld, *combattre un grand combat* (een groote strydt stryden).

Waar door men kan oplossen deese vrage, of alle onlydelyke werkwoor- den altydt een aanklager beheerschen, ten minsten daar onder begrepen? Dit is het gevoelen van eenige zeer vernuf- tige Spraakkonstenaars; dog voor my ik ben van dit gevoelen niet. Want 1. de werkwoorden, die geen werking, maar eenige staat betekenen, als *quiescit*, *existit*, of eenige hoedanigheid, als *al- bet*, *calet*, hebben geen aanklager die hen regeren kunnen: en wat de anderen belangt, men moet zien of de werking die ze betekenen een onderwerp of voor- werp heeft die verscheiden van de wer- ker kunnen zyn. Want als dan regeert
het

het werkwoord 't onderwerp of dat voorwerp in de aanklager. Maar als de werking door het werkwoord betekent geen onderwerp of voorwerp verscheiden van de werker heeft, als *diner, prandere; souper, caenare*, enz. als dan is 'er doch geen reden genoeg om te zeggen dat ze de aanklager beheerschen, alhoewel deze Spraakkonstenaars gemeent hebben dat men 'er de onbepaalde wyze des werkwoords onder begreep, als een naamwoord van het werkwoord gevormt, willende byvoorbeeld dat *curro* (ik loop) zy *curro cursum* (ik loop een loop) of *curro currere*, (ik loop een loop): nochtans schynt dit niet genoeg op vaste gronden, want het werkwoord betekent al 't geene onbepaalde wys des werkwoords als naamwoord genomen betekent, en daar beneven de bevestiging en aanwyzing van de persoon en de tydt; gelyk de byvoeglyke *candidus*, (wit), de zelfstandige van de byvoeglyke afgeleid, betekent, te weten *candor* (witheid), en bovendien de medebetekening van een onderwerp waar in deese afgetrokkene is. 'T is daarom dat 'er zoo veel reden zoude zyn

zyn om voor te wenden, dat wanneer men zegt, *homo candidus* (een wit mensch); men moet 'er onder begrypen *candore* (door de witheid); als zig in te beelden dat wanneer men zegt, *currit* (hy loopt), dat men 'er *currere*, (loopen) onder verstaan moet.

XIX. HOOFSTUK.

Van de Onpersoonlyke Werkwoorden.

DE onbepaalde wyze die wy in 't voorgaande hoofdstuk uitgelegt hebben, is eigentlyk het geen men noemen mogt onpersoonlyk werkwoord, dewyl het de bevestiging, dat aan 't werkwoord eigen is, aantekent; en het onbepaaldelyk aantekent zonder getal en zonder persoon, 't geen eigentlyk is onpersoonlyk zyn.

Niet tegenstaande geeven de spraakkonstigen gemeenlyk deese naam van onpersoonlyk aan zekere gebrekkige werkwoorden, welke byna niet als de derde persoon hebben.

Deese werkwoorden zyn twederley.

L

De eenē

De eenen hebben de vorm van onzijdige werkwoorden ; als *praenitet* , *pu-det* , *pi-get* , *licet* , *lubet* (het berouwt my , het schaamt my , het verdriet my , het is my geoorlooft , het behaagt my) &c. De anderen worden van de lydende woorden gemaakt , en behouden daar van de vorm , als *statur* , *curritur* , *ama-tur* , *vivitur* , &c. (men staat , men loopt , men bemint , men leeft). Nu deese werkwoorden hebben zomtyds meer perfoonen als de spraakkundigen meenen , gelyk men uit de Latynsche Leerwyze over de aanmerking der werkwoorden in 't 5. Hoofdstuk kan zien. Dog het geen men hier kan opmerken , en waar op misschien weinige menschen acht geslagen hebben , is , dat het schynt dat men ze onpersoonlyk genoemd heeft , om dat in hun beduïding niet als een onderwerp insluitende , welke niet als aan de derde persoon behoort , het niet nodig geweest is dit te doen uitdrukken , om dat zulks genoeg door het werkwoord zelfs aange-tekent is , en dat alzoo men door het onderwerp de bevestiging en de eigenschap in eenzelve woord begrepen heeft , als ;

Pu-

Pudet me (het schaamt my) dat is te zeggen, *puor tenet me* (de schaamte houd my), of *est tenens me* (is my houdende).

Pœnitet me (het berouwt my), *pœna habet me* (het berouw of de smerte hotid of bezit my). *Libet mihi*, (het behaagt my), *libido est mihi* (het behagen houd my). Waar men opmerken moet dat het werkwoord *est* daar niet enkel zelfstandig is, maar dat het 'er ook de bestaanlykheit betekent, want het is als of 'er was, *libido existit mihi*, (het behagen bestaat in my) of *est existens mihi* (is bestaande in my): En alzoo der andere onpersoonlyke, welke men doorest ontloft; als *licet mihi* ('t is my geoorlooft), in plaats van *licitum est mihi*; *oportet orare*, (men moet bidden), in plaats van *opus est orare*, ('t is noodig te bidden &c.

Wat de onpersoonlyke lydende belangt, *statutur*, *curritur*, *vivitur*, &c. men kan die ook oplossen door het werkwoord *est*, of *fit*, of *existit*, of door het werkwoordig naamwoord genomen van hun zelve, als *statutur*, (het is staande), dat is te zeggen, *statio fit*, (de standt of 't verblyf geschied), of

est facta, (is gedaan), of *existit*, (bestaat).

Curritur, (het is lopende), *cursus fit*, (de loop geschied); *concurritur* (men t'zamenloopt), *concurfus fit* (de t'zamenloop geschied).

Vivitur, (het is levende), *vita est* (het leven is), of veeleer, *vita agitur* (het leven bedreven of gedaan word). *Si sic vivitur* (als men zoo leeft), *si vita est talis*, (als het leven zoo is.) *Miserè vivitur*, *cum medicè vivitur*, (het leven is e-lendig, wanneer het te veel aan de regelen der geneeskunde onderworpen is). En alsdan word *est* zelfstandig, ter oorzaak van het byvoegen van *miserè*, dat het gezeg der voorstelling uitmaakt.

Dum servitur libidini, (als men de driften diend), dat is, *dum servitus exhibitur libidini*, (als men zich slaaf van zyne driften maakt).

Waar uit men, zoo 't schynt, besluiten kan, dat de Fransche Taal eigentlyk geen onpersoonlyke heeft: want als zy, zeggen *il faut* (men moet), *il est permis* (het is geoorlooft), *il me plaist*, (het behaagt my), deese *il* is daar altydt een betreklyke, welke de plaats van de noemer des werkwoords houdt,

ko-

komende gemeenlyk in de beheersching daarna: als of ik zeide, *il me plait de faire cela*, (het behaagt my dat te doen) dat is, *il de faire*, voor de werking of beweging *de faire cela me plait*, (te doen dat behaagt my), of *est mon plaisir*, of (myn vermaak is); en daarom deese *il*, dat weinige menschen zoo 't schynt begrepen hebben, is anders niet als een soort van voornaam, in plaats van *id*, (dat), welke de plaats houd van de noemer, en dezelve vertoont, in de zin begrepen of ingesloten. Zoo dat die eigentlyk genomen word van het ledcken *il* der Italiaanen, waar voor de Franschen zeggen *le*; of van de Latynsche voornaam *ille*, waar van de Franschen ook hun voornaam van de derde persoon *il* neemen, *il aime*, *il parle*, *il court*; (hy bemint, hy spreekt, hy loopt).

Wat de persoonlyke lydende betreft, als *amatur*, *curritur*, welke men in 't Fransch uitdrukt door, *on aime*, *on court*, (men bemint, men loopt;) 't is zeker dat die wyzen van spreken in de Fransche Taal nog minder onpersoonlyk, alhoewel onbepaald, zyn. Want de Heer *Vaugelas* heeft reeds aange-

merkt dat deese on daar in plaats van *homo* me (mensch) is, en by gevolg de plaats van de noemer des werkwoords houd, Hier over kan men zien de nieuwe Latynsche Leerwyze het vyfde hoofdstuk, wegens de onpersoonlyke werkwoorden.

Boven dit kan men nog opmerken dat de werkwoorden van de uitwerking der natuur, als *pluit*, *ningit*, *grandinat*, (het regent, het sneeuwt, het hagelt), door deese zelfde grondregel in de eene en andere Taal kunnen uitgelegt worden: als *pluit* is eigentlyk een woord waar in men om te verkorten, het onderwerp, de bevestiging, en het gezeg besloten heeft, in plaats van *pluvia fit* of *cadit* (de regen valt). En wanneer de Franschen zeggen *il pleut*, *il neige*, *il grêle*, &c. *il* is daar voor de noemer, dat is, *pluie*, *neige*, *grêle*, &c. (rogen, sneeuw, hagel), besloten met hun zelfstandig werkwoord *est* of *fait*: gelyk als die zoude zeggen, *il pluit est*, (de rogen is), *il neige se fait*, (de sneeuw word gedaan), voor *id quod dicitur pluvia est*: *id quod vocatur nix fit* &c.

Dit word beter gekent uit de spreek-

wy-

wyzen waar de Franschen hun werkwoord met *il* voegen, als, *il fait chaud*, (het is heet), *il est six heures*, (het is zes uren,) *il est jour*, (het is dag), &c. 't geen men in 't Italiaansch zoude kunnen zeggen *il caldo fa*, alhoewel men enkel in 't gebruik zegt *fa caldo*; *estus* of *calor est*, of *existit*, (het is warm of heet, of het word warm, of de warmte bestaat.) En uit deese reden *il fait chaud*, dat is *il chaud*, (*il caldo*) of *le chaud se fait*, om te zeggen *existit*, *est*: alzo zegt men nog, *il se fait tard*, *si fa tard*, (het word laat), dat is te zeggen, *it tard*, (het laat, of den avond), *se fait* (word), of gelyk men in eenige landstreeken zegt, *it s'en va tard*, voor *il tard*, *le tard*, *s'en va venir*, (het laat of den avond komt aan, de nagt naderd); als ook, *il est jour*, (het is dag), dat is, *il jour*, of *le jour est*, (het is dag, of de dag is), *Il est six heures*, (het is zes uren), dat is, *il temps*, *six heures*, *est* (de tyd, zes uren, is,) de tyd of het gedeelte des tyds, dag genaamt, is zes uren. En zoo voorts.

XX. HOOFSTUK.

Van de Deelwoorden.

DE deelwoorden zyn waare byvoeglyke naamwoorden, en aldus zoude het hier de plaats niet zyn om 'er van te spreken, zoo het niet was ter oorzaak van de t'zamenvoëging die dezelve met de werkwoorden hebben.

Deese t'zamenvoëging of overeenkoming bestaat, zoo als wy gezegt hebben, in datze dezelve zaak als het werkwoord betekenen, behalven de bevestiging die 'er van weggenomen is, en de aanwyzing der drie verscheidene perfoonen welke de bevestiging volgt. 'T is daarom dat stellende het daar weer by, doet men het zelfde door het deelwoord, als door het werkwoord. Als *amatus sum*, is het zelfde als *amor* (ik word bemint); en *sum amans*, als *amo* (ik bemin). En deese wyze van spreken door het deelwoord is gemeener in 't Grieks en in 't Hebreusch als in

't La-

't Latyn, alhoewel Cicero zig daar van dikwils bedient heeft.

Aldus 't geen het deelwoord van het werkwoord behoud is het gezeg, en daar en boven de aanwyzing des tyds, want daar zyn deelwoorden van de tegenwoordige, voorledene en toekomende tyd, voornamentlyk in 't Grieksch. Dog dit word zelfs altyd niet waargenomen; een zelfde deelwoord word dikwils by alle soorten van tyden gevoegt: by voorbeeld, het lydend deelwoord *amatus*, (bemint), dat by de meeste Spraakkundigen voor de voorledene gaat, is dikwils tegenwoordig en toekomende, als *amatus sum*, (ik ben bemint), *amatus ero*, (ik zal bemint zyn); en integendeel die van de tegenwoordige, als *amans* (beminrende), is dikwils genoeg voorledene. *Apri interesse dimicant, indurantes attritu arborum costas.* Plin. (De wilde zwynen vegten onder malkanderen, hunne zyden door het wryven aan de boomen hard makende), dat is, *postquam induravere*, (na dat zy verhard hebben,) en andere diergelijken: zie hier over de nieuwe Latyn-

fche Leerwyze , Aanmerkingen ovet
de Deelwoorden.

De deelwoorden zyn de eene werkende, en de andere lydende. De werkende uiteindigen in 't Latyn in *ans* en *ens*, *amans*, *docens*, (beminnde, lerende): de lydende in *us*, *amatus*, *doctus*, (bemint, geleerd), alhoewel 'ereenige deeser werkende zyn, te weten die der *verba dponentia*, dat is, die een lydende uitgang en een werkende betekening hebben, als *locutus* (die gesproken heeft); dog eenigen zyn 'er nog die aan deese lydende betekening voegen, *quo cela doit être*, (dat dit moet zyn), *qu'il faut que cela soit*, welke de deelwoorden in *dus* zyn, *amandus*, *qui doit être aimé*, (die moet bemind worden), alhoewel deese laatste betekening somtyds gantsch niet opgevolgt word.

'T geen eigentlyk tot het deelwoord van de werkende woorden behoord, is dat die de doening des werkwoords betekent, dat is, in de voortgang der werking zelfs: in plaats dat de werkwoordige naamwoorden die ook werkingen betekenen, dezelve veelser betek-

ke-

kenen in de gewoonte, als wel in de werking; daar van komt dat de deelwoorden dezelve beheersching als het werkwoord hebben, *amans Deum* (beminnende God), in plaats dat de werkwoordige naamwoorden niet als de beheersching der naamwoorden hebben, *amator Dei*, (beminnaar Gods). En het deelwoord zelve komt weder in deese laatste beheersching der naamwoorden, wanneer die meer de gewoonte als de doening des werkwoords betekent, om dat alsdan het de natuur van een enkel werkwoordig naamwoord heeft, als *amans virtutis*, (beminnaar van de deugd.)

 XXI. HOOFSTUK.

Van de Gerundia, of regerende Werkwoorden, en van de Supina, of verouderde Werkwoorden.

WY hebben hier boven gezien dat wegnemende de bevestiging der werkwoorden, men werkende en lydende deelwoorden vormt, dewelke byvoeglyken naamen zyn, behoudende ten minsten in de werkende de beheersching des werkwoords.

Maar in 't Latyn worden 'er ook twee zelfstandige naamwoorden uit gevormt, de eene in *dum* genaamt *Gerundium*, die verscheidene gevallen heeft, *dum, di, do, amandum, amandi, amando*, (van te beminnen, albeminnende, om te beminnen); maar die niet als een geslacht en een getal heeft, waar door dezelve verscheelt van het deelwoord in *dus, amandus, amanda, amandum*, (zullende of moettende bemint worden).

Een andere in *um* genaamt *Supinum*,
wel-

welke ook twee gevallen heeft, *tum, tu, amatum, amatu* (om te beminnen, om bemint te worden); maar die ook geen verscheidenheit nog van geslacht nog van getal heeft, waarin die van het deelwoord in *tus, amatus, amata, amatum*, verscheeld.

Ik weet dat de spraakkundigen zeer verlegen zyn om de natuur van de gerundia uitteleggen, en dat zeer bedrevenen voorgegeven hebben dat het een lydende byvoeglyke was, die voor zelfstandig de onbepaalde wyze des werkwoords had; zoo dat ze voorwenden, by voorbeeld, dat *tempus est legendi libros* of *librorum* (het is tydt om de boeken te lezen [want het een en 't ander word gezegt] is als of 'er stond, *tempus est legendi τὸ legere libros vel librorum*, ('t is tydt om te leesen deze uitdrukking, de boeken te leesen): zoo dat 'er twee redenen zyn, te weeten, *tempus legendi τὸ legere*, die is van de byvoeglyke en zelfstandige, als of 'er stond *legendæ lectionis* (van te leesen de les); en *legere libros* (lezen de boeken), die is van het werkwoordige naamwoord, dat alsdan het geval van zyn werkwoord beheerscht; of

of die als zelfftandig regeert de baarer, wanneer men zegt *librorum* voor *libros*. Dog na alles wel ingezien en overwogen te hebben, zie ik niet dat deefe zwier van uitdrukking noodzakelyk zy:

Want 1. gelyk ze zeggen van *legere* dat het een zelfftandige werkwoordig naamwoord is, die als zoodanig genomen kan beheerfchen of de baarer, of zelfs de befchuldiger, alzoo de ouden zeiden, *curatio hanc rem; quid tibi hanc tactio est*, Plaut: (de zorge dezer zaak, wat is 't nodig die aanteraken); men moet het zelfde zeggen van *legendum* (om te lefen), dat het een werkwoordig zelfftandig naamwoord is, zoo wel als *legere*, en dat bygevoeg zoo veel doen kan als het geen ze aan *legere* toepaffen.

2. Men heeft geen reden van te zeggen dat een woord onderbegrepen word, wanneer het zelve niet uitgedrukt word, en dat men het zelfs niet kan uitdrukken zonder dat het ongerymt fehynt: nu men heeft nooit gezien de onbepaalde wyze aan zyn gerundium gevoegt, en indien men zeide *legendum est*
zou

legere, zoude dat gantsch ongerymt schy-
nen: Bygevolg &c.

Indien *legendum* gerundia een lyden-
de byvoeglyke was, zoude dezelve niet
verscheiden zyn van het deelwoord
legendus. Waarom hebben dan de ouden
die hun taal kenden, de gerundia van de
deelwoorden onderscheiden?

Dus houd ik voor waar, dat de ge-
rundium een zelfstandig naamwoord is,
dat altydt werkelyk is, en dat het van
de onbepaalde wyze aangezien als naam-
woord niet verscheelt, dan om dat het
aan de betekening van de bedryving des
werk woords eene andere noodzaakelyk-
heit of plicht voegt, als die zoude zeg-
gen, de werking die gedaan moet wor-
den: 't geen men heeft willen aantek-
nen, zoo het schynt, door dit woord
van gerundium, dat genomen word van
gerere (doen). Waar van komt dat *pug-
nandum est* het zelfde is als *pugnare oportu*;
en de Fransche Taal welke geen
gerundia heeft, brengt dit over door
de onbepaalde wyze en een woord dat
plicht betekent, *il faut combattre*, men
moet sryden.

Maar dewyl de woorden hun volle
kragt

kragt altyd niet behouden, waarvoor ze zyn uitgevonden geweest, die *gerundium* in *dum* volgt dikwils dat van *oportet* niet op, en behoud niet als de bedryving des werkwoords. *Quis talia fando temperet à lachrymis?* (wie zulke dingen herhalende, kan zig van traanen onthouden?) dat is, *in fando*, of *in fari talia* (in zulke dingen herhalende, of in te herhalen zulke dingen).

Wat de *Supinum* belangt, ik toestem met dezelfde Spraakkundigen, dat het een zelfstandig lydelyk naamwoord is, (in plaats dat de *Gerundium* naa myn gevoelen altyd werkelyk is). En dus kan men zien het geen 'er van gezegt is, in de nieuwe Latynsche Leerwyze.

XXII. HOOFTSTUK.

Van de Hulpwoorden der gemeene Taalen.

Voor en alear van de werkwoorden af te scheiden, schynt het noodig een woord te spreken van een zaak die in alle de Taalen van Europa gemeen is, en waardig om in een algemeene Spraakkonst verhandeld te worden: En ben ook zeer te vreden daar van te spreken om een staal of proef van de Fransche Spraakkonst te geven.

'T is het gebruik van zekere werkwoorden die men hulpwoorden noemt, om dat ze aan de anderen, om de verscheidene tyden te vormen, gebruikt worden, met het voorledene deelwoord.

Daar zyn 'er twee, gemeen aan alle de Taalen, *être* (zyn, wezen), en *avoir* (hebben). Eenige hebben 'er nog anderen, als de Duitschen, *werden*, *devenir*, of *wollen*, *vouloir*, waar van de tegenwoordige gevoegt zynde aan de onbepaalde wyze van ieder werk-

M

woord

woord, daar van de toekomende vormt. Dog het zal genoeg zyn van de twee voornaamste te spreken, *être* en *avoir*.

Être, Zyn, wezen.

Wat het werkwoord *être* betreft, wy hebben gezegt dat het alle de lydende vormde, met het deelwoord van het bedryvend werkwoord, dat alsdan op een lydende wyze genomen word, *je suis aimé*, (ik ben bemint), *j'étois aimé* (ik was bemint), &c. Waar men zeer ligt reden van geven kan, dewyl wy gezegt hebben dat alle de werkwoorden de bevestiging, uitgenomen de zelfstandige, met eene zekere bevestigde eigenschap betekenen: waar uit volgt dat het lydende woord, als *amor* (ik ben bemint) de bevestiging der liefdelydelyk betekent: en by gevolg, *aimé* (bemint) betekende deese liefde lydelyk, is het blykbaar, dat voegende het zelfstandig werkwoord daar aan, dat de bevestiging aantekent, *je suis aimé*, *vous êtes aimé*, (ik ben bemint, gyl. zyt bemint), het zelve in 't Latyn moet betekenen, als *amor*, *amaris*. De Latynen zelfs
ge

gebruiken het werkwoord *sum* als hulpwoord in alle de lydende voorledene tyden, en alle de tyden die daar van afhangen, *amatus sum*, *amatus eram*, (ik ben bemint, ik was bemint) &c. als ook de Grieken in 't meestendeel der werkwoorden.

Dog dit zelve werkwoord *être* is veeltyds op een onregelmatige wyze hulpwoord, waar van wy in 't vervolg zullen spreken, na dat wy het werkwoord *avoir* zullen uitgelegt hebben:

Avoir, Hebben.

Het ander hulpwoord *avoir* is vry vreemder, en het is bezwaarlyk genoeg daar van reden te geven.

Wy hebben reeds gezegt dat alle de werkwoorden in de gemeene Taalen twee voorledene hebben, de eene onbepaald die men noemen kan *Aoristus*, en de andere bepaald. De eerste word gevormt als een andere tyd, *j'aimai*, *je sentis*, *je vis*, (ik beminde, ik gevoelde, ik zag.

Maar de andere word niet als door het voorledene deelwoord gevormt, *ai-*

mé, senti, vu, (bemint, gevoelt, gezien), en het werkwoord *avoir*: *j'ai aimé, j'ai senti, j'ai vu*, (ik heb bemint, ik heb gevoelt, ik heb gezien).

En niet alleen deese voorledene, maar alle de andere tyden die in't Latyn van de voorledene gevormt worden: als *amavi, amaveram, amaverim, amavissim, amavero, amavisse*; *J'ai aimé, j'avois aimé, j'aurais aimé, j'eusse aimé, j'aurai aimé, avoir aimé*; (Ik heb bemint, ik had bemint, ik zoude bemint hebben, ik hadde bemint, ik zal bemint hebben, bemint hebben).

En het werkwoord *avoir* heeft zelfs deese soorten van tyden niet dan door hem zelve, als hulpwoord en zyn deelwoord *eu*: *j'ai eu, j'avois eu, j'eusse eu, j'aurais eu*, (Ik heb gehad, ik had gehad, ik hadde gehad, ik zoude gehad hebben.) Dog de voorledene *j'avois eu*, nog de toekomende *j'aurai eu*, zyn geen hulpwoorden van de andere werkwoorden: Want men zegt wel: *fitôt que j'ai eu diné*, (zoo dra als ik gegeten heb gehad); *quand j'eusse eu diné*, of *quand j'aurais eu diné*, (als ik hadde gehad, of als ik zoude hebbe gehad gegeten);

maar

maar men zegt niet *j'avois eu diné*, (ik had gehad gegeten), nog *j'aurai eu diné*, (ik zal gehad hebben gegeten), maar alleenlyk, *j'avois diné*, *j'aurai diné*, (ik had gegeten, ik zal gegeten hebben.)

Het werkwoord *être* neemt eveneens dezelfde tyden, als *avoir*, aan, en van zyn deelwoord *été*, *j'ai été*, *j'avois été* (ik heb geweest, ik had geweest) &c.

De Fransche Taal is daar in verscheidende van de anderen; de Duitschen, Italianen, en Spanjaarden, makende het werkwoord *être* tot hulpwoord van hem zelve in deese tyden: want zy zeggen, *sono stato*, (ik ben geweest); 't geen de Waalen die niet wel Fransch spreken, navolgen, *Je suis été*.

Nu hoe de tyden van het werkwoord *avoir* dienen om 'er anderen van te vormen in andere werkwoorden, zal men door deese volgende Taafel leeren.

Tyden van het Tyden, die daar-
 werkwoord *Hebben*; van gevormt of af-
Avair, aiant, eu, geleid worden, in
 hebben, hebbende, de andere werk-
 gehad. woorden, voor zoo-
 veel als hulpwoor-
 den.

tegen-
 woor-
 dige.

{ *j'ai*, ik heb.
j'aye, ik heb-
 be.

voorle-
 dene.

{ 1 *j'ai diné*, ik heb
 gegeten.

vol-
 maakt.

{ 2 *quoique j'aye di-
 né*, alhoewel dat
 ik hebbe gege-
 ten.

onvol-
 maak-
 te.

{ *j'avois*, ik
 had.
j'eusse, ik
 hadde.
j'aurois, ik
 zoude heb-
 ben.

meer
 als vol-
 maakt

{ 1 *j'avois diné*, ik
 had gegeten.

2. *si j'eusse diné*,
 indien ik had-
 de gegeten.

3 *quand j'aurois
 diné*, als ik
 zoude hebben
 gegeten.

Aoristus
 voorlede-
 ne enkel
 volmaakt

{ *j'eus*, ik
 had.
j'ai eu, ik
 heb ge-
 had.

4 *quand j'eus di-
 né*, als ik had
 gegeten.

5 *quand j'ai eu
 diné*, als ik heb
 gegeten gehad.
defini, bepaalt.

voor-
 ledene
 die
 voor-
 waar-
 dig is.

{ *j'eusse eu*, ik hadde ge-
 had.
j'aurois eu, ik zoude ge-
 had hebben.

6 *quand j'eusse ou
 j'aurois eu diné*,
 Conditionel, voor-
 waardig.

als ik hadde
 gehad of zou-
 de gehad heb-
 ben gegeten.

Toe-

Toekomende (*j'aurai*, ik zal hebben.

toekomende
volmaakt of (*quand j'aurai diné*, als ik zal gegeten
aanvoegende hebben.) hebben.

tegenwoordig (*avoir*,) voorledene (*après avoir diné*,
en onbepaalt hebben.) onbepaalt (na gegeten te
hebben.) hebben.

tegenwoordig (*ayant*,) voorledene (*ayant diné*,
deelwoord. hebbende deelwoord (hebbende ge-
geten.) geten.

Maar zoo deese spreekwyze (in alle de gemeene Taalen) die van de Duitschen schynt gekomen te zyn, genoeg vreemt in haar zelve is, is dezelve niet minder in de t'zamenstelling met de naamwoorden die aan deese voorledene, door de hulpwoorden en het deelwoord gevormt, gevoegt worden.

Want 1. de noemer des werkwoords veroorzaakt in het deelwoord geen verandering: daarom is 't dat men zegt zoo wel in meervoud als in 't eenvoud, in 't manlyk als in 't vrouwlyk geslacht, *il a aimé, ils ont aimé, elle a aimé, elles ont aimé*; (hy heeft bemint, zy hebben bemint, zy heeft bemint, zy hebben bemint); en niet *ils ont aimez, elle a aimée, elles ont aimées*.

2. De aanklager welke deese voorledene beheerscht, veroorzaakt ook geen verandering in het deelwoord wanneer

hy het zelve volgt, gelyk het gemeenlyk geschied; daarom moet men zeggen: *il a aimé Dieu*, (hy heeft bemint God), *il a aimé l'Eglise* (hy heeft bemint de Kerk), *il a aimé les Sciences*, (hy heeft bemint de wetenschappen); en niet *il a aimée l'Eglise*, of *aimez les Livres*, of *aimées les Sciences*.

3. Dog als deze aanklager het hulpwoord voorgaat ('t geen zelden geschied in onrym, 't en zy in de aanklager van de betreklyke of van de voornaam:) of zelfs wanneer hy na het hulpwoord, maar voor het deelwoord is (dat zelden dan in dicht geschied) als dan het deelwoord moet in geslacht en getal met deze aanklager overeenkomen. Dus moet men zeggen *la lettre que j'ai écrite* (de brief die ik geschreven heb), *les livres que j'ai lus*, (de boeken die ik heb gelezen), *les sciences que j'ai apprises* (de wetenschappen die ik heb geleert): want *que* (die) is daar voor *laquelle*, (welke) in 't eerste voorbeeld, voor *lesquels* (welken) in 't tweede, en voor *lesquelles* (welken) in het derde. Alzoo ook *j'ai écrit la lettre*, & *je l'ai envoyée* (ik heb den brief geschreven, en heb

heb die verzonden) &c. *j'ai acheté des livres*, & *je les ai lus* (ik heb boeken gekogt, en ik heb ze gelezen). Men zegt het zelfde in dicht: *Dieu dont nul de nos maux n'a les graces bornées*, (Godt van wien geen onzer gebreken de genade heeft bepaald), en niet *borné*, om dat de aanklager *graces* voor het deelwoord gaat, alhoewel dit het hulpwoord volgt.

Volgens de Heer *Vaugelas*, is 'er nochtans een uitneming dezer Regel, dewelke is, dat het deelwoord onbuigelyk blyft, niet tegenstaande dat het zelve na het hulpwoord en zyn aanklager zy, wanneer het zyn noemer voorgaat: als *la peine que m'a donné cette affaire: les soins que m'a donné ce procès* (de moeite die my deze zaak gegeven heeft, de zorge die my dit geding gegeven heeft) en diergelyken meer.

't Is niet licht reden van deze spreekwyzen te geven. Dit is wegens het Fransch, dat ik voornaamlyk hier in 't oog heb.

Alle deze werkwoorden van de Fransche Taal hebben twee deelwoorden, de eene in *ant*, de andere in *e, i, u*, volgens de verscheidene vervoegingen, zonder van de

onregelmatigen te spreken. *Aimant*, *aimé*; *écrivant*, *écrit*; *rendant*, *rendu*, (beminnde, bemind; schryvende, geschreven; weergevende, weergegeven.)

Nu men kan twee dingen in de deelwoorden aanmerken: de oene, dat ze ware byvoeglyke naamwoorden zyn, bequaam van geslachten, getallen en gevallen; de andere, dat als ze bedryvende zyn, dezelve beheersching als het werkwoord hebben; *amans virtutem* (beminnde de deugd). Wanneer de eerste voorwaarde ontbreekt, noemt men de deelwoorden *gerundia*, als *amandum est virtutem*, (men moet de deugd beminnen). Wanneer de tweede ontbreekt, als dan zegt men: dat de bedryvende deelwoorden veel eer werkwoordige naamwoorden als deelwoorden zyn.

Dit onderfeld zynde, zeg ik dat de twee deelwoorden *aimant* en *aimé* (beminnde, bemind), voor zoo veel ze de zelve beheersching als het werkwoord hebben, veel eer *gerundia* als deelwoorden zyn. Want de Heer *Vaugelas* heeft reeds aangemerkt dat het deelwoord in *ant*, wanneer het de be-
heer-

heersching des werkwoords heeft, geen vrouwlyk geslacht heeft, en dat men byvoorbeeld niet zegt, *j'ai vu une femme lisante l' Ecriture*, maar *lisant l' Ecriture* (ik zag een vrouw lezende de Schrift): dat zoo men het somtyds in 't meervoud steld: *j'ai vu des hommes lisans l' Ecriture*, (ik heb gezien mannen lezende de Schrift), meen ik dat het ontstaan is uit een gebrek, welke men niet gewaar geworden is, ter oorzak van dat de klank *lisant* en *lisans* byna het zelfde is, de *t* nog des gemeenlyk niet uitgesproken wordende. En ook meen ik dat *lisant l' Ecriture* is, in plaats van *en lisant l' Ecriture*, in *τῷ λεγεῖν τῆς Σκρίπτουρας*, (in te lezen de Schrift); zoo dat de gerundia in *ant* de bedryving des werkwoords, even als de onbepaalde wyze, betekenen.

Nu ik houd als waar, dat men het zelfde van 't ander deelwoord *aimé* moet zeggen; te weten, dat wanneer het geval des werkwoords het regeert, is het gerundium, en onbequaam van verscheidene geslachten en getallen; en als dan is het bedryvend, en verscheelt van 't deelwoord of veel eer van de gerundia;

in

in *ant* niet dan in twee dingen: de eene, in dat de gerundium in *ant* is van de tegenwoordige, en de gerundum in *é, i, u* van de voorledene tydt: de andere, in dat de gerundium in *ant* alleen bestaat, of veeleer daar onder begrypende het woordledeken *en* (in), in plaats dat de ander altydt is verzelt van het hulpwoord *avoir*, of dat van *être*, welk zyn plaats in eenige voorvallen houd, gelyk wy het in 't vervolg zullen aantoonen. *J'ai aimé Dieu &c.*

Maar dit laatste deelwoord, behalven dit gebruik van bedryvend gerundium te zyn, heeft een ander, welke is lydend deelwoord te zyn; en als dan heeft het de twee geslachten en de twee getallen naar welke het zelve met het zelfstandig overeenkomt en geen beheersching heeft. En het is volgens dit gebruik dat het alle de lydende tyden met het werkwoord *être* vormt, *il est aimé, elle est aimée, ils sont aimés, elles sont aimées*, (hy is bemint, zy is bemint, zy zyn bemint).

Aldus om deze voorgestelde zwaarigheid op te lossen, zeg ik dat in deese wyze van te spreken *j'ai aimé la chasse, j'ai aimé*
mé

mé les livres, j'ai aimé les sciences, (ik heb de jagt bemint, ik heb de boeken bemint, ik heb de wetenschappen bemint), de reden waarom men niet zegt *j'ai aimée la chasse, j'ai aimez les livres*, is dat alsdan het woord *aimée* hebbende de beheersching des werkwoords, is gerundium, en heeft geen geslacht nog getal.

Dog in deze andere spreekwyzzen, *la chasse qu'il a aimée, les ennemis qu'il a vaincus*, of *il a défait les Ennemis, il les a vaincus* (de jagt dien hy bemint heeft, de vyanden die hy overwonnen heeft, of de vyanden die hy verslagen heeft, hy heeft ze overwonnen), de woorden *aimé, vaincu*, worden alsdan niet aangemerkt als iets beheerschende, maar als wordende zelve beheerscht door het hulpwoord *avoir*, gelyk als de geendie zoude zeggen, *quam habeo amatam, quos habeo victos* (dien ik bemint heb, die ik overwonnen heb.) 'T is daarom, dat als dan wordende genomen voor lydende deelwoorden die geslachten en getallen hebben, moet men ze in geslacht en in getal met de zelfstandige naamwoorden, of met de voornaam-

woor-

woorden waar aan ze toezicht hebben, doen overeenkomen.

En het geen welk deese reden bevestigt is, dat wanneer zelfs de betreklyke of het voornaamwoord, dat de voorledene des werkwoords beheerscht, het zelve voorgaat, zoo deze voorledene nog iets anders na zig beheerscht, word het wederom gerundium en onbuiglyk; want in plaats dat men moet zeggen, *cette ville que le commerce a enrichie*, (deze stadt welke de koophandel verrykt heeft,) moet men zeggen, *cette ville que le commerce a rendu puissante*, (deze stadt welke de koophandel machtig heeft gemaakt) en niet *rendue puissante*, om dat als dan *rendu* beheerscht *puissante*, en is alzo gerundium. En wat de uitneeming belangt, waar van wy hier vooren gesproken hebben, *la peine que m'a donné cette affaire*, (de moeite die my deze zaak gegeven heeft) &c. het schynt nergens anders van gekomen te zyn, dan door dat men gewoon is het deelwoord gerundium en onbuiglyk te maaken, wanneer het iets beheerscht, en dat het gemeenlyk beheerscht de naamwoorden die het volgen; daarom heeft men hier *affaire* aangemerkt als of het was

was de aanklager van *donné*, alhoewel het de noemer daar van is, om dat dezelve in de plaats is die deese aanklager gemeenlyk in de Franche Taal houdt, die niets beter acht als de zuiverheit in de reden, en de natuurlyke schikking der woorden in haare uitdrukkingen.

Dit zal men noch omtrent eenige voorvallen door het geen wy zullen zeggen bevestigen, waar het hulpwoord *être* de plaats van dat van *avoir* neemt.

Twee voorvallen waar het hulpwoord être de plaats van avoir neemt.

'T eerste is in alle de bedryvende werkwoorden met de wederkerige *se* (zich) die aantekent dat de werking tot onderwerp en voorwerp de werker zelf heeft. *Se tuer, Se voir, Se connoitre*, (zich dooden, zich zien, zich kennen): want alsdan de voorledene en andere tyden die daar van afhangen worden niet met het werkwoord *avoir*, maar met het werkwoord *être* gevormt. *Il s'est tué* (hy heeft zich gedoodt,) en niet *il s'a tué: il s'est vu, il s'est connu* (hy heeft zich gezien, hy heeft zich gekent.)

kent). 'T is bezwaarlyk te giffen waar van daan dit gebruik gekomen is, want de Duitschen hebben dit niet, gebrukende in deese, zoo als gemeenlyk, het werkwoord *avoir*, alhoewel het waarschynelyk van hun zy dat dit gebruik der hulpwoorden voor de bedryvende voorledene ontstaan zy. Nochtans kan men zeggen dat de werking en de lyding als dan in 't zelve onderwerp gevonden wordende, men heeft willen het werkwoord *être* gebruiken, 't welk meer de lyding aantekent als het werkwoord *avoir*, dat niet als de werking aangetekent zoude hebben; en dat het is als of men zeide, *il est tué par soi-même*, (hy is gedoodt door zich zelve).

Maar men moet opmerken dat wanneer het deelwoord (als *tué*, *vu*, *connu*) niet overeenkomt als met de wederkerige *se*, alschoon zelfs verdubbeld zynde, het de zelve voorgaat en volgt, gelyk wanneer men zegt, *Caton s'est tué soi-même*, (Cato heeft zich zelve gedoodt,) alsdan dit deelwoord komt in geslacht overeen met de persoonen of zaaken waar van men spreekt: *Caton s'est tué soi-même; Lucrece s'est tuée soi-même;*

même ; les Saguntins se sont tués eux-mêmes.

Dog zoo dit deelwoord iets verscheiden van het wederkeerige beheerscht, gelyk wanneer ik zeg, *Oedipe s'est crevé les yeux*, (Oedipus heeft zich de oogen uitgestoken) : als dan het deelwoord hebbende deze beheersching, word bedryvend gerundium, en heeft geengeslacht nog getal meer, zoo dat men moet zeggen,

Cette femme s'est crevé les yeux - Deese vrouw heeft zich de oogen uitgestoken.

Elle s'est fait peindre - Zy heeft zich laten schilderen.

Elle s'est rendu la maitresse. - Zy heeft zich meesteresse gemaakt.

Elle s'est rendu Catholique - Zy heeft zich Roomschezind gemaakt.

Ik weet wel dat deese twee laatste voorbeelden zyn betwift door de Heer *Vaugelas*, of veeleer door *Malherbe*, waar van hy nochtans bekent dat het gevoelen omtrent dit van een ieder niet aangenomen word. Doch de reden die

N

zy

zy daar van geeven doet my oordeelen dat ze dwalen, en geeft gelegenheid om andere spreek wyzen, waar in meer zwa-
righeden zyn, op te lossen.

Zy geeven dan voor, dat men moet onderscheiden, wanneer de deelwoor-
den bedryvend, en wanneer ze lydend
zyn: dat waar is. En zy zeggen dat ze,
wanneer ze lydend zyn, buiglyk zyn: dat
nog waar is. Maar ik zie niet dat in deese
voorbeelden, *Elle s'est rendu*, of *rendue la
maitresse*, *Nous nous sommes rendu*, of *rendus
maitres*, men zeggen kan dat dit deel-
woord *rendu* lydend is, zynde in tegen-
deel blykbaar dat het werkelyk is. En
't geen schynt hun te hebben misleid,
is dat het waar is dat deese deelwoorden
lydend zyn, wanneer ze zyn gevoegt
met het werkwoord *être*, gelyk wan-
neer men zegt, *il a été rendu maitre*,
(hy is meester gemaakt geweest): maar
dit is niet als wanneer het werkwoord
voor hem zelve gesteld word, en niet
als het gesteld word voor dat van *avoir*,
gelyk wy aangetoont hebben dat het
zelve voor het wederkerige naamwoord
je gesteld word.

Dus kan de aanmerking van *Malherbe*
geen

geen plaats in de andere spreekwyzen hebben, waar de betekening des deelwoords, alhoewel met de wederkerige voornaam *se*, gantschelyk lydend schynt; gelyk als men zegt, *elle s'est trouvé* of *trouvée morte*, (zy heeft zig dood gevonden). En als dan schynt het dat de reden zou vereischen dat het deelwoord buiglyk wierd, zonder zig aan deese andere waarneming van *Malberbe* op te houden, welke is agt te neemen of dit deelwoord van een naamwoord of van een ander deelwoord gevolgt word. Want *Malberbe* wil dat het onbuiglyk zy, als het van een ander deelwoord gevolgt word; en aldus dat men moet zeggen, *Elle s'est trouvé morte*: en buiglyk, wanneer het van een naamwoord gevolgt word, waar in ik weinig reden vind.

Dog het geen men zoude kunnen in agt neemen, is dat het dikwils twyffelagtig schynt te zyn in deese wederkerige spreekwyzen, of het deelwoord lydend of bedryvend is: gelyk wanneer men zegt, *Elle s'est trouvé* of *trouvée malade*: *Elle s'est trouvé* of *trouvée guérie*, (zy heeft zig ziek bevonden, zy

heeft zig genezen bevonden). Want dit kan in twee zinnen genomen worden : de eene , dat 'ze ziek of genezen is bevonden geweest door anderen : en de tweede , dat ze ziek of genezen bevonden heeft haar zelve. In de eerste zin zoude het deelwoord lydend zyn , en by gevolg buiglyk ; en in de tweede zin zoude het zyn bedryvend , en bygevolg onbuiglyk. En men kan aan deese aanmerking niet twyffelen , want dewyl de wyze van spreken de zin genoeg bepaalt , bepaalt ze ook det'zamenfchikking. Men zegt by voorbeeld , *Quand le Médecin est venu , cette femme s'est trouvée morte* , (als de Geneesmeester is gekomen , heeft zig deese Vrouw dood gevonden) ; en niet *trouvé* : om dat het is te zeggen dat ze dood is geweest gevonden door de Geneesmeester en door de geenen die 'er tegenwoordig waren , en niet dat ze zelf gevonden heeft dat ze dood was. Dog indien ik in tegendeel zeg , *Madame s'est trouvée mal ce matin* , (Mevrouw heeft zig deese morgen kwalik bevonden) , moet men zeggen *trouvé* , en niet *trouvée* , om dat het klaar is dat men zeggen wil , dat zy het zelve is die
be-

bevonden en gevoelt heeft dat ze qua-
lyk was, en dat bygevolgde wyze van
te spreken in de zin werkende is: 't
welk met de algemeene regel die wy
gegeven hebben gantschelyk overeen-
komt, te wecten, het deelwoord niet on-
buiglyk nog gerundium te maaken als
wanneer het heerscht, en altydbuiglyk
als het niet en heerscht.

Ik weet wel dat 'er nog niets aan-
gaande de Fransche Taal ten opzigt van
deese laatste spreekwyzen vastgesteld
is: maar ik zie niets dat meer nuttig zy,
zoo my schynt, om dezelve vast te stel-
len, dan zig aan deese aanmerking der
beheersching te houden; ten minsten
in alle gelegentheden waar het gebruik
niet gantschelyk bepaalt en vastgesteld
is.

Het tweede voorval waar het werk-
woord *être* de voorledene in plaats van
avoir vormt, is in eenige onovergaan-
de of inblyvende werkwoorden, dat is,
waar de daad niet buiten de werker
gaat, als: *aller, partir, sortir, monter,*
descendre, arriver, retourner; (gaan, ver-
trekken, uitgaan, opklimmen, afklim-
men, aankomen, wederkeeren). Want

N 3

men

men zegt, *il est allé, il est parti, il est sorti, il est monté, il est descendu, il est arrivé, il est retourné*; (hy is gegaan, hy is vertrokken, hy is uitgegaan, hy is opgeklimmen, hy is afgeklimmen, hy is aangekomen, hy is wedergekeert;) maar men zegt niet *il a allé, il a parti, &c.* (hy heeft gegaan, hy heeft vertrokken &c): waar van daan ook komt dat het deelwoord alsdan in getal en geslacht met de noemer des werkwoords overeen komt, *Cette femme est allée à Paris, Elles sont allées, Ils sont allés &c.* (deese vrouw is naar Parys gegaan, zy zyn gegaan, &c.)

Dog zoo eenigen deeser werkwoorden, van onovergaande, overgaande en eigentlyk werkende worden, 't welk geschied als men 'er eenig woord die ze beheerschen moeten, aanvoegt, neemen ze weder het werkwoord *avoir* aan, en het deelwoord gerandium zynde, verandert niet meer van geslacht, nog van getal; dus moet men zeggen, *Cette femme a monté la montagne*, (deese vrouw is de berg opgeklimmen), en niet *est monté, of est montée, of a montée*. En zoo men somtyds zegt, *il est sorti le*
 Royau-

Royaume, (hy is vertrokken uit het Koningryk,) het is een woord-uitlating, want het is voor *buiten het Koningryk*, (*bors le Royaume*).

XXIII. HOOFSTUK.

*Van de Koppelwoorden, en In- of Tusschen-
werpzelen.*

HEt tweede slag der woorden die de vorm onzer gedagten, en niet eigentlyk de voorwerpen onzer gedagten betekenen, zyn de Koppelwoorden, als *Et*, *non*, *vel*, *si*, *ergo*, (en, niet, of, indien, dan). Want indien men wel agt geeft, zal men gewaar worden dat deese woordledekens niet anders als de uitwerking onzes verstands zelfs betekenen, die de dingen voegt of afzondert, die ze ontkent, die ze volstrektelyk en met voorwaarden beschouwt. By voorbeeld, daar is geen voorwerp des werlds buiten ons verstand, dat overeenkomt met het woordledeken *niet* (*non*); dog het is blykbaar

N 4   dat

dat het zelve niet anders dan het oordeel dat wy vormen, dat een zaak niet een ander is, aantekent.

Even alzo *ne*, dat in 't Latyn het woordledeken van vraging is, *ais-ne?* (zegt gy?) heeft geen voorwerp buiten ons verstand, maar tekent alleen aan de beweging onzer ziel waar door wy iets begeren te kennen. Daarom is 't dat ik van de vragende voornaam niet gesproken heb, *quis, quae, quid?* (wie, welke, wat?) om dat het niet anders dan een voornaam is, waar aan de betekening van *ne* gevoegt is, dat is, behalven dat die de plaats van een naamwoord houd, gelyk de andere voornaamen, daar en boven ook de beweging onzer ziel aantekent, die iets wil weten en die eischt 'er van ondorricht te worden. Uit deese reden zien wy dat men verscheidene dingen gebruikt om deese beweging aan te tekenen. Somtyds word het niet onderscheiden dan door de buiging der stem, waar van het geschrift door een klein teken waarfchouwt, dat men vraagteken noemt, en dat men aldus uitbeeld (?).

In 't Fransch betekent men het zelfde,

de, stellende de voornaamen *je, vous, il, ce*, (ik, gy, hy, dit,) na de personen der werkwoorden, in plaats dat in de gewoone spreekwyzen dezelve te vooren gestelt worden. Want indien ik zeg, *j'aime, vous aimez, il aime*, (ik bemin, gy bemint, hy bemint), dat betekent de bevestiging: maar zoo ik zeg, *aimé-je? aimez-vous? aime-t-il? est-ce?* (bemin ik? bemint gy? bemint hy? is dit?) dat betekent de vraging. Waar uit volgt, om dit in 't voorbygaan aan te tekenen, dat men moet zeggen *sens-je? lis-je*, (gevoel ik, lees ik?) en niet *sentez-je? lisez-je?* om dat men altyd de perfoonen neemen moet die gy wilt gebruiken, welke hier de eerste is, *je sens, je lis &c.* en zyn voornaam verplaatsen om 'er een vragende van te maken.

En men moet agt neemen, dat als de eerste perfoon van het werkwoord eindigt door een vrouwlyke *e* als *j'aime, je pense*, (ik bemin, ik denk,) alsdan verandert deese vrouwlyke *e* in de vraging in een manlyke, ter oorzaak van *je* die het volgt, en waar van de *e* vrouwlyk is; om dat men in deese Taal nooit twee

N 5   vrouw-

vrouwlyke *e* na malkanderen op 't einde der woorden toestaat. Dus moet men zeggen, *aimé-je*, *pensé-je*, *manqué-je*? (bemin ik, denk ik, mis ik?) en integendeel moet men zeggen, *aises-tu*, *pense-t-il*, *manque-t-il*? (bemint gy, denkt hy, mist hy?) en diergelyken.

Van de Inwerpzelen.

De inwerpselen zyn woorden die buiten ons ook niets betekenen: 't zyn alleen maar natuurlyke meer dan konstige stemmen, die de beweging onzer ziel te kennen geven, als, *ha*, *ô*, *heu*, *belas!* (*ha*, *o*, *og*, *ei*, *cilaas!*) &c.

XXIV. HOOFSTUK.

Van de t'zamenfchikking of t'zamenvoeging der woorden met malkanderen.

EIndelyk blyft 'er overig een woord aangaande de t'zamenfchikking der woorden met malkanderen te zeggen, waart van het niet bezwaarlyk zal zyn eene algemeene kennis te geeven, volgens de grondregelen die wy gefteft hebben.

De t'zamenfchikking der woorden word in 't algemeen onderscheiden in die van overeenkomst, wanneer de woorden met malkanderen over een moeten komen; en in die van beheersching, wanneer een van beiden een verandering in de andere veroorzaakt.

De eerste, voor het meestendeel, is in alle de Taalen dezelve, om dat het een natuurlyk gevolg is, van 't geen byna doorgaans in gebruik is, om des te beter de reden te onderscheiden.

Aldus het onderscheid der twee getal-

tallen, het eenvoud en het meervoud, heeft de menschen genoodzaakt het zelfstandig naamwoord te laten overeenkomen met het byvoeglyk in getal, dat is, de eene in 't eenvoud of in 't meervoud, als 'er de andere in is, te stellen. Want het zelfstandige zynde het onderwerp dat duisterlyk, alhoewel recht, door het byvoeglyke aangetekent is; indien het zelfstandig woord veele aantekent of aanwyft, zyn 'er veele onderwerpen van die vorm door het byvoeglyke aangetekent, en by gevolg moet het in 't meervoud zyn: *homines docti, hommes doctes*; (geleerde mannen.)

Het onderscheid van vrouwlyk en manlyk heeft eveneens genoodzaakt van te stellen het zelfstandig en byvoeglyk in 't zelfde geslagt, of beide somtyds in 't onzijdig, in de Taalen die het hebben; want het is daarom alleen dat men de geslagten uitgevonden heeft.

De werkwoorden moeten ook de overeenkomst der getallen en persoonen met de naam en voornaam der woorden hebben.

En by aldien 'er iets voorkomt in schyn strydig aan deese regelen, het is door

door spreekwyzen, dat is, in'er eenig woord onder te begrypen, of de gedagten veel eer als de woorden zelve te beschouwen; zooals wy in't vervolg zullen zeggen.

In tegendeel det'zamenfchikking der beheersching is byna gantsch vrywillig, en uit die reden in alle de Taalen word ze zeer verscheiden gevonden. Want de eene maaken de beheersching door de gevallen; en de andere, in plaats van de gevallen, gebruiken niet dan kleine woordledkens die daar van de plaats houden, en die zelfs niet als weinige dier gevallen aantoonen: gelyk in't Fransch en in 't Spaansch heeft men niet als *de* en *à* die de baarer en de geever aantekenen; de Italianen voegen 'er by *da*, voor de afneemer. De andere naamvallen hebben geen woordledkens, maar het enkel ledeken, dat zelfs 'er niet altyd is.

Aangaande dit onderwerp kan men zien 't geen wy reeds hier boven gezegt hebben, van de voorzetzelen en naamvallen.

Dog het is goed enige algemeene grondregelen, welke in alle de Taalen van zeer groot gebruik zyn, aan te merken. Eer-

Eerstelyk, dat 'er nooit geen noemer is die niet aan eenig werkwoord, uitgedrukt of onderbegrepen, toezigt heeft: dewyl men niet alleenig spreekt om aan te toonen het geen welk men begrypt, maar om uit te drukken het geen men denkt van het geen men begrypt, dat door het werkwoord aangetekent word.

Ten tweede, dat 'er ook geen werkwoord is het welk niet zyn noemer, uitgedrukt of onderbegrepen, heeft: door dien het eigen des werkwoords zynde te bevestigen, moet 'er iets zyn waar van men bevestigt, het welk het onderwerp of de noemer des werkwoords is, alhoewel voor de onbepaalde wyze het den aanklager zy, *scio Petrum esse doctum*, (ik weet dat Pieter wys is).

Ten derde, dat 'er geen byvoeglyke wezen kan, welk geen toezigt aan een zelfstandige heeft: ter oorzaak dat de byvoeglyke duisterlyk een zelfstandige aantekent, dat het onderwerp is van de vorm of wyze die onderscheidentlyk door deese byvoeglyke aangereken is: *doctus, savant*, (geleerd), heeft toezigt aan iemand die geleerd is.

Ten

Ten vierde, dat 'er nooit in de reden een baarer is, die niet door een ander naamwoord beheerscht zy: om dat dit geval tekenende altyd aan het geen gelyk als de bezitter is, moet het door de bezittende zaak beheerscht zyn. Daarom is 't dat nog in 't Grieks nog in 't Latyn geen werkwoorde eigentlyk de baarer beheerscht, gelyk men aangetoont heeft in de nieuwe Leerwyzen wegens deese Taalen. Deese regel kan bezwaarlyker toegepast worden aan de gemeene Taalen, om dat het woordledeken *de*, dat het teken van de baarer is, dikwils in plaats van het voorzetzal *ex* of *de* gesteld word.

Ten vyfde, dat de beheersching der werkwoorden dikwils van de verscheidene soorten van toezigten in de naamvallen besloten, genomen word, volgens de onzekerheid des gebruiks. 'T welk het byzonder toezigt van ieder geval niet verandert, maar laat zien dat het gebruik zulk of zulk een nazyn zin heeft kunnen kiezen.

Dienvolgens zegt men in 't Latyn, *juvare aliquem*, (iemand helpen,) en men zegt, *opitulari alicui*, (aan iemand helpen,)

pen,) alhoewel het twee werkwoorden van helpen zyn; om dat het aan de Latynen behaagt heeft; de beheersching van de eerste, als het einde waar toe zyn bedryf strekt, aan te zien; en de tweede als een toeëigenings-geval, waar aan het bedryf des werkwoords toezigt had.

Aldus zegt men in 't Fransch; *servir quelqu'un*, en *servir à quelque chose*; (iemand helpen; aan iets helpen).

Van gelyken in 't Spaansch het mees-
tendeel der bedryvende werkwoorden beheerschen de geever of de aanklager zonder onderscheid.

Invoegen kan eenzelve werkwoord verscheidene beheerschingen aanneemen, voornaamlyk daar onder die der voorzetsels vermengende, als *præstare alicui*; of *aliquem*, (iemand overtreffen): dus zegt men by voorbeeld; *eripere mortem alicui*, of *mortem alicui*, of *aliquem à morte*, (iemand aan de dood wegneemen); dat is, iemand van de dood verlossen; en diergelyken meer.

Somtyds hebben zelfs deese verscheidene beheerschingen de kragt van de zin der uitdrukkingen te veranderen,
naa

naar dat het gebruik der Taal zulks toelaat. Want by voorbeeld in 't Latyn, *cavere alicui*, is letten op zyn omme-gang; en *cavere aliquem*, is zig van hem wachten: waar in men altyd het gebruik moet gade slaan in alle Taalen.

Van de Figuren of Wyzen der t'zamen-schikking.

'T geen wy te voren gemeld hebben wegens de t'zamen-schikking, is genoegzaam om 'er de natuurlyke order van te begrypen, als de deelen eener reden zoo eenvoudig uitgedrukt worden dat 'er geen woord te veel of te weinig is, en dat dezelve met de natuurlyke uitdrukking onzer gedagten is overeenkomende.

Maar dewyl de menschen dikwils meer de zin hunner gedachten, dan de woorden die ze gebruiken om die uit te drukken, volgen; en dat ze dikwils, om te verkorten, iets uit de reden werpen; of dat ze de bevalligheid beoogende, eenige woorden gebruiken die overtollig schynen te zyn; of dat ze de natuurlyke order daar van omkeeren: daar uit is gespro-
O ten

ten dat ze vier spreekwyzen, die men verbloemde of oneigentlyke wyzen van spreken noemt, ingevoerd hebben, die gelyk als zoo veele onregelmatigheden in de Spraakkonst zyn, alhoewel het somtyds volmaaktheden en sierlykheden in de Taal zyn.

Die welke meer met onze gedagten overeenkomt, dan met de woorden der reden, word *syllepsis* genaamt, of t'zamenvatting, gelyk wanneer ik zeg: *il est six heures*, (het is ses uuren;) want naar de woorden moest men zeggen, *elles sont six heures*, (zy zyn ses uuren), gelyk men zelfseertyds zeide; even als men nog zegt, *ils sont six, 8, 10, 15 hommes*, (zy zyn ses 8, 10, 15 mannen &c.) Dog dewyl het geen men wil, niets anders dan de gezette tyd is en alleen een deeser uuren aan te tekenen, te weeten de sesde; de gedachten die ik op die flaa, zonder op de woorden acht te geeven, doet dat ik zeg, *il est six heures*, (het is ses uuren, veeleer als, *elles sont six heures*, (zy zyn ses uuren).

En deese spreekwyze maakt somtyds regelstrydigheden tegens de geslagten: als *ubi est scelus qui me perdidit?* (waar is de

de schelm die my verloren heeft?) tegens de getallen: als, *turba ruunt*, (de benden aanvallen): tegens die beiden, als, *pars merse tenuere ratem*, (een gedeelte die in zee gevallen waren, zyn weder op het Schip gegaan), en meer diergelyken.

Dezelve die iets uit de reden laat, word genoemd *Ellipsis*, woord-uitlating of gebrek. Want somtyds begrypt men 'er het werkwoord onder: 't welk zeer gemeen in 't Hebreuwsch is, waar het zelfstandig werkwoord méest altyd onder begrepen word. Somtyds de noemer, als *pluit* (het regent), voor *Deus* of *Natura pluit*, (Godt of de Natuur regent). Somtyds de zelfstandige waar van de byvoeglyke uitgedrukt word: *paucis te volo*, *sup. verbis, alloqui* (in weinig wil ik u, verstaande daar onder woorden, spreken). Somtyds een woord dat een ander beheerscht, als *est Romæ*, (hy is te Romem), voor *est in urbe Romæ*, (hy is in de Stad Romem. En somtyds dat welk beheerscht word, als *facilius reperias* (*sup. homines*) *qui Romam profisciscantur, quam qui Athenas*, Cic. (Veel ligter zult gy vinden (daar onder ver-

staande menschen), die naar *Romen* vertrekken, dan die geenendie naar *Athenen* gaan.

De spreekwyze die enig woord meer heeft als 't nodig is, word *Pleonasmus*, of overtolligheid genoemd: als *vivere vitam*, (een leven leven), *magis major*, (meer, en meer groot).

En die, welke de natuurlyke order der reden omwend, word *hyperbatum*, of omkeering genoemd.

Van alle deese spreekwyzen kan men voorbeelden in de Spraakkonsten der byzondere Taalen vinden, en voornaamlyk in de nieuwe Leerwyzen die men 'er toe in 't Grieks en in 't Latyn gemaakt heeft, waar men hier van wydlopig genoeg gesproken heeft.

Aleen zal ik byvoegen dat 'er geen Taal is, die minder deese figuren of spreekwyzen gebruikt dan de Fransche, om dat dezelve byzonderlyk van de zuiverheid houd, en van de zaaken, zoo veel als 't mogelyk is, in de natuurlykste en meer ontwarde order uit te drukken, alhoewel ze in dezelve tyd in cierlykheid en zuiverheid voor geen andere Taal wykt.

BE

BERICHT.

MEn heeft in deese Spraakkonst van de afgeleide en t'zamengestelde woorden niet gesproken, om dat dit veeleer tot een Woordenboek, dan tot de Algemeene Spraakkonst behoort. Maar wy waarschouwen den Leezer, dat zedert den eersten druk van dit Boek, men 'er een ander t'zamengesteld heeft, genaamt: *de Reden-konst, of de Konst van te denken*, welk op dezelfde grondregelen gesteunt zynde, zeer dienstig zyn kan om veele dingen, in dit Boek verhandelt, te verklaren en te bewyzen.

E I N D E.

O 3

Out

